

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**ПАРАДИГМА ПІЗНАННЯ: ГУМАНІТАРНІ
ПИТАННЯ**

№ 8 (11), 2015

ЗАСНОВАНО У 2014 РОЦІ

**СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ KB № 20877-10677P**

ВИХІД З ДРУКУ: ВІСІМ РАЗІВ НА РІК

Засновники

Центр міжнародного наукового
співробітництва «ТК Меганом» (м. Київ)
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного
інституту Київського Національного
торговельно-економічного університету
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного
університету

Інститут наукового прогнозування
(м. Київ)

Інститут реклами (м. Київ)

Кримський інститут економіки та
господарського права (Севастопольська
філія)

Громадська організація "Асоціація
"Аналітик" (м. Вінниця)

Міжнародне товариство прав людини
(Українська секція)

Українське товариство російської
культури "Русь"

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Журнал включено до
наукометричної бази

даних «Російський індекс наукового
цитування» («РІНЦ SCIENCE INDEX»).

Ліцензійний договір № 260-04/2014
від 28.04.2014

Електронна версія журналу

[http://www.naukajournal.org/index.php/
Paradigm/](http://www.naukajournal.org/index.php/Paradigm/)

**THE SCIENTIFIC JOURNAL
PARADIGM OF KNOWLEDGE:
HUMANITARIAN ISSUES**

№ 8 (11), 2015

WAS FOUNDED IN 2014

**CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION**

KB № 20877-10677P

IT IS ISSUED EIGHT TIMES A YEAR

Founder

Center for International Scientific
Cooperation "TK Meganom"
Department of Philosophy and Social
Sciences Chernivtsi Trade and
Economics Institute Kyiv National
Trade and Economic University
Department of social and political
sciences, Vinnytsia National
Technical University
Institute of Scientific Forecasting
(Kyiv)

Universities' Institute of Advertising
(Kyiv)

Crimean Institute of Economics and
Commercial Law (Sevastopol branch)

NGO "Association "Analitikum"
(Vinnytsia)

International Society for Human
Rights (Ukrainian section)

Ukrainian Society of Russian Culture
"Русь"

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Registered by «РІНЦ
SCIENCE INDEX»

Registration Certificate № 260-
04/2014
dated 28.04.2014

The electronic version
[http://www.naukajournal.org/
index.php/Paradigm/](http://www.naukajournal.org/index.php/Paradigm/)

Редакційна колегія:

Ореховський Вадим Оолегович, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету; Головний редактор;

Чікарькова Марія Юріївна, доктор філософських наук, професор, кандидат філологічних наук, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Корнієнко Валерій Олександрович, доктор політичних наук, професор, академік Української академії політичних наук, президент Асоціації "Аналітікум", завідувач кафедри суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

Денисюк Світлана Георгіївна, доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

Прищенко Світлана Валеріївна, доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;

Абрамович Семен Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої освіти України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства;

Іваницька Наталія Борисівна, доктор філологічних наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, завідувач кафедри сучасних європейських мов;

Андрієнко Олена Володимирівна, доктор філософських наук, професор, Донецький національний університет, доцент кафедри філософії;

Дулин Петро Георгійович, доктор філософських наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, завідувач кафедри філософії;

Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково - дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;

Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Круль Петро Франкович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри інструментально-виконавського мистецтва Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету ім. В. Стефаника;

Станіславська Катерина Ігорівна, доктор мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв;

Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, декан факультету української філології та історії, завідувач кафедри всесвітньої історії;

Робак Ігор Юрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет;

Нікітенко Костянтин Вікторович, доктор історичних наук, завідувач кафедрою менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв;

Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;

Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ;

Юрій Михайло Федорович, доктор історичних наук, професор, академік АН України, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Безаров Олександр Троянович, кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Докаш Оксана Юріївна, кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Бикова Т. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова;

Бадалов Олег Павлович, кандидат мистецтвознавства, Чернігівський інститут мистецтв та менеджменту культури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань
Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

РІНЦ SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

POLISH SCHOLARLY BIBLIOGRAPHY

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

УДК: [94(470+571):614.885] «1914-1918»

РОСІЙСЬКИЙ ЧЕРВОНИЙ ХРЕСТ ТА МЕДИКО-СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

доктор історичних наук, Ореховський В. О.

Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Україна, м. Чернівці

У статті розглянута діяльність Російського Червоного Хреста у галузі медико-соціальної реабілітації військових, які постраждали від бойових дій Першої світової війни. Головну увагу автор приділяє наступним заходам Товариства: організації мережі бальнеологічних та санаторно-курортних закладів для одужуючих; створенню патронатів та притулків для воїнів-інвалідів; влаштуванню спеціалізованих пунктів, лазаретів, поїздів для евакуації, лікування і догляду за військовими із порушеннями психіки. Здійснено оцінку результатів роботи Російського Червоного Хреста у цій галузі.

Ключові слова: Російська імперія, Перша світова війна, Російське Товариство Червоного Хреста, реабілітація, інваліди, благодійність.

Ореховский В. О. Российский красный крест и медико-социальная реабилитация жертв первой мировой войны / Черновицкий торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, Украина, г. Черновцы

В статье рассматривается деятельность Российского Красного Креста в области медико-социальной реабилитации военнослужащих, пострадавших от боевых действий Первой мировой войны. Главное внимание автор уделяет следующим мероприятиям Общества: организации сети бальнеологических и санаторно-курортных заведений для

выздоровливающих; созданию патронатов и убежищ для воинов-инвалидов; устройству специализированных пунктов, лазаретов, поездов для эвакуации, лечения и ухода за военными с нарушениями психики. Осуществлена оценка результатов работы Российского Красного Креста в этой области.

Ключевые слова: Российская империя, Первая мировая война, Российское Общество Красного Креста, реабилитация, инвалиды, благотворительность.

Orehowskyi W. O. Russian red cross and медико-социальная rehabilitation of victims of the First World War / the Chernivtsi trade and economic institute of the Kyiv national trade and economic university, Ukraine, Chernivtsi

In the article activity of Russian Red Cross is examined in area of medical and social rehabilitation of the servicemen injured from the battle actions of First World War. Main attention an author spares to the next measures of Society: organizations of network of balneological and sanatorium - resort establishments for a convalescent; to creation of shelters and refuges for warriors - invalids; to the device of the specialized points, infirmaries, trains for evacuation, treatment and care of soldiery with violations of psyche. The estimation of job of Russian Red Cross performances is carried out in this area.

Keywords: the Russian empire, First world war, Russian Society of Red Cross, rehabilitation, invalids, charity.

Вступ. Невеликий хронологічний відрізок 1914-18 рр. становить собою один із найбільш трагічних і переломних періодів у світовій історії. Перша світова війна за своїми масштабами і наслідками не мала собі рівних у всій попередній історії людства. Найбільш працездатна частина населення була вилучена з матеріального виробництва й кинута у війну.

У роки Першої світової війни з усією очевидністю виявилася економічна і політична слабкість самодержавства. Існуючий лад не зумів швидко і

правильно перебудуватися для успішного ведення війни. Реакцією на неповороткість уряду, його нездатність до сучасної організації військового господарства, і медично-санітарного в тому числі, було зростання ролі громадських військово-санітарних організацій.

З усіх громадських організацій діяльність Російського Товариства Червоного Хреста (РТЧХ) була найбільш дієвою, багатоплановою і результативною. Крім надання першої допомоги пораненим та хворим Товариство брало активну участь в їх подальшій медико-соціальній реабілітації.

Аналіз останніх досліджень. Значущість подій 1914-1918 рр. привертала и привертають і будуть привертати до себе увагу істориків. Однак, незважаючи на широкий спектр документів, що висвітлюють політичну, військову, економічну складові цієї кампанії, історіографія ряду аспектів «Великої війни» є досить обмеженою. Однією із таких «білих плям» є проблема медико-соціальної реабілітації учасників бойових дій 1914-1918 рр.

Значне місце у науковому доробку, присвяченому діяльності медико-санітарних громадських організацій, в тому числі і Російського Червоного Хреста, посідають дисертаційні дослідження.

Одним з перших у цьому ряді слід відмітити роботу С.П.Кармалюка, присвячену діяльності Червоного Хреста на Україні упродовж 1867-1920 років. Залучивши до наукового обігу раніше невідомі джерела, автор проаналізував діяльність Товариства у галузі опіки пораненими військовими, реабілітації інвалідів та дав детальну характеристику роботі РТЧХ по допомозі постраждалому цивільному населенню України [7].

Безпосередньо вивченню добродійності в період Першої світової війни присвячено дисертаційне дослідження Г.М.Грицаєвої. У роботі автором була здійснена спробу розглянути організаційні форми і особливості досвіду допомоги потерпілим від війни 1914-1917 рр. в Росії. Основою джерельної бази дисертації стала діловодна документація Головного Управління (ГУ)

РТЧХ. Головну увагу дослідниця звертає на значну роль жінок імператорської родини у благодійній діяльності [2].

Дослідженням, присвяченим комплексному огляду діяльності РТЧХ впродовж Першої світової війни, підготовці Товариства до неї, можна назвати дисертаційну роботу О.В.Чистякова «Організаційний устрій та діяльність Російського товариства Червоного Хреста у роки Першої світової війни: 1914-1918 рр.» [37]. Висновки роботи слугують підтвердженням авторської гіпотези, що «РТЧХ у роки Першої світової війни, усупереч усталеній думці, було найпотужнішою громадською організацією, що внесла найбільший вклад в справу надання допомоги постраждалим військовослужбовцям і мирним жителям, як на театрі військових дій, так і у тилу» [37, с.10].

Свідченням зростанню інтересу до згаданої проблеми став ряд статей, що з'явилися у науковій періодиці. З подібних досліджень варто відмітити роботи О. Єрошенко, І. Єрьоміна, Л. Полякової, Н. Пушкарьової, А.Черкасова, П. Щербініна [4; 5; 16; 20] та ін.

Таким чином, останні роки стали свідченням кількісного зростання робіт, що присвячені даній проблематиці. Проте, ще багато питань історії Російського Червоного Хреста продовжує залишатися поза увагою вчених. Висвітлення їх є одним з важливих завдань історичної науки. Все це і визначило **актуальність теми**, обраної автором статті.

Метою роботи є висвітлення діяльності Російського Товариства Червоного Хреста, скерованої на медико-соціальну реабілітацію жертв бойових дій 1914-1918 рр.

Виклад основного матеріалу. З початком війни постало питання щодо лікування одужуючих поранених, які потребували спеціального бальнеологічного та санаторно-курортного лікування для остаточного видужання. І тут допомога громадських організацій та приватних осіб стала надзвичайно доречною.

Вже 8 серпня 1914 р. «Чорноморська газета» повідомила, що принц О.П. Ольденбургський надав курорт Гагри Червоному хресту. Журналіст газети відмічав: «На перших порах там може розміститися 500 хворих, а в подальшому курорт буде пристосований для 4 тис. чоловік» [16, с.43].

Місяцем пізніше, у вересні 1914 р., громадськість м. Сочі обговорює питання про прийом поранених. За великим рахунком питання це було ініційоване самими пораненими. У другій декаді вересня до правління акціонерного товариства курорту «Кавказька Рив'єра» звернулися поранені офіцери з проханням дозволити розмістити їх на курорті з метою якнайшвидшого одужання. Розглянувши це прохання, правління прийняло рішення про задоволення клопотання. В результаті з жовтня 1914 р. до березня 1915 р. безкоштовно були відведені місця особам, постраждалим на війні і потребуючим теплого морського клімату. Окрім цього, для постійного медичного догляду правління надало пораненим і двох лікарів. З метою підвищення комфорту до Туапсе була прокладена залізниця, а звідти до Сочі можна було добратися на пароплаві за 4 години [16, с.44].

Зважаючи на відсутність в місті лазаретів і госпіталів було прийняте рішення про спонсорську допомогу у цьому питанні. Практично відразу відгукнулися сочинські власники замиських будинків, які запропонували надати 22 безкоштовні місця для офіцерів, які одужували. При цьому власники брали на себе усі витрати по харчуванню і проживанню військовослужбовців. Це стало початком плідної діяльності жителів Сочі у справі реабілітації поранених воїнів [16, с.44].

У травні 1915 р. імператор Микола II затвердив статут Всеросійського товариства здравниць на згадку війни 1914-1915 рр., що перебувало під опікою його дружини, імператриці Олександри Федорівни. Товариство ставило перед собою мету «сприяти можливо повному відновленню здоров'я постраждалих в Російській імперії і, передусім, учасників війни 1914-1915 рр. і потерпілих від неї, а також членів сімей тих і інших», шляхом лікування їх у

здравницях. Для цього товариство прагнуло розширити мережу санаторіїв та курортів [4, с.204].

У червні 1915 р. цар дав згоду на проведення 16 серпня Всеросійського збору коштів на спорудження у Криму двох здравниць. Одна з них призначалася для хворих і поранених воїнів, інша - для їх дітей. В результаті до фонду будівництва здравниць з регіону надійшли значні грошові кошти [4, с.204].

Безумовно, що Російський Червоний Хрест не міг залишитись осторонь цієї справи. Тим більше, питанням реабілітації поранених солдатів та офіцерів покликана була займатись спеціальна структура у складі РТЧХ - Лікувальна комісія, що була створена при ГУ Товариства ще у 1883 р. Розпочавши свою діяльність по наданню допомоги хворим та пораненим воїнам з досить скромних розмірів (у 1883 р. на курортах лікувалося лише 37 хворих офіцерів), до 25-річчя, у 1907 р., комісія задовольнила клопотання про лікування 540 хворих, розмістивши 475 з них у 24 лікарняних пунктах, витративши на утримання і лікування їх 28870 крб., а в 1914 р., Лікувальною комісією з поданих 2217 прохань було задоволено 1795 і витрачено на утримання і лікування в 37 лікувальних пунктах та закладах 107тис. крб. [38, с.1702-1703].

Безпрецедентний розмах військових дій та викликана ними величезна кількість хворих та поранених солдат і офіцерів, а також осіб медико-санітарного персоналу Товариства Червоного Хреста поставили Лікувальну комісію перед необхідністю збільшення санаторно-курортних місць.

На початку 1915 р. комісія звернулася з цілою низкою запитів та клопотань до медичних закладів стосовно надання ними в розпорядження РТЧХ значно більшої, порівняно з попередніми роками, кількості вакансій для безкоштовного або пільгового лікування хворих Червоного Хреста. Крім того, комісія планувала збільшити в 2 рази кількість місць у санаторіях і лікарнях, які знаходилися у власності РТЧХ. При цьому особлива увага

зверталася на те, щоб збільшення кількості хворих та поранених не позначилося на якості лікування [3, с. 325; 11, с.208].

Завдяки цим заходам, до початку лікарняного сезону 1915 р. в розпорядженні РТЧХ було у наявності:

1) у санаторіях та колоніях, які є власністю Червоного Хреста; на Кавказі - 300 місць; в Староруській колонії - 50 місць; Асернському санаторії - 40 місць; Лібаві - 20 місць; у Ялтинському санаторії Червоного Хреста та у санаторії імператора Олександра III - 20 місць;

2) у приватних лікарняних закладах: у санаторіях міста Анапи - 100 місць; у Царському Дарі (кумисолікування) - 100 місць; у Ялті, у санаторії Тимчасового комітету - 100 місць [3, с.325-326; 11, с.208-209].

Крім того, розпочалися переговори з Міністерством шляхів сполучення стосовно надання останнім Червоному Хресту 20 відсотків місць у санаторіях Комітету Інвалідного Будинку імператора Олександра II, який знаходився у завідуванні МШС [3, с.326; 11, с.209].

Всього за 1915 р. Червоним Хрестом була надана допомога 1076 офіцерам, 794 нижчим чинам та особам медико-санітарного персоналу, а всього 2232 особам [6, с.2683].

Із загальної кількості вказаних 2232 хворих, 2028 особам було надано лікування, притулок та утримання на курортах і в санаторіях, де вказаними особами було проведено 101209 лікарняних днів; 33 хворим було надано лікування мінеральними водами та ваннами, без притулку та утримання в закладах Червоного Хреста; 172 особам був наданий тільки безкоштовний проїзд до місць лікування і назад і 11 особам видана грошова допомога на лікування [6, с.2683].

Витрати комісії за 1915 р. на утримання і лікування, видачу грошових субсидій, винагородження медико-санітарного персоналу за доглядання хворих Червоного Хреста, придбання медикаментів, перев'язувального матеріалу та ін. склали майже 358 тис. крб.[6, с.2683].

До лікувального сезону 1916 р. Лікувальною комісією було оснащено в 22 санаторно-курортних установах (в Анапі на березі Чорного моря, Варницях Валдайського повіту, Єсентуках, Кисловодську, Одесі, П'ятигорську, Старій Русі, Саках, Євпаторії, Царському Дарі, Ялті та ін.) 1027 місць. Це дало можливість, застосовуючи систему позмінного пансіону, надати лікувальні послуги більше ніж 3 тис. особам [10, с.1619; 18; 35, арк.11 зв].

Крім відправки на курорти та в санаторії потреби війни вимагали організації широкомасштабної грошової допомоги військовим та членам їх сімей. В цьому плані значний крок вперед було був зроблений ще до початку Першої світової війни, коли російський уряд, осмислюючи і враховуючи помилки минулого, вніс до III Державної Думи проект «Положення про опікування нижніми чинами та їх сім'ями», яке і було затверджене спочатку самою Думою, а потім і Державною радою 25 червня 1912 року. Згідно із ним в тих губерніях, де оголошувалася мобілізація, одночасно з нею повинні були створюватися і особливі міські і волосні комітети. На них покладался обов'язок обстеження потреб сімей мобілізованих на військову службу, складання детальних списків і організація видачі допомоги. Положення запроваджувало практику клопотань про призначення допомоги не лише з боку дружин і матерів мобілізованих, але робило можливим складання подібних клопотань і самими нижніми чинами. Кошти на виплати асигнувалися Державним казначейством. Окрім сум, що розподілялися централізовано, передбачалися і додаткові виплати одноразової грошової допомоги особливо нужденним солдатським сім'ям відповідно до поданих ними прохань. За час війни число таких звернень нестримно росло, оскільки більшість з них, незважаючи на одвічну російську тяганину, доходили-таки до адресатів, розглядалися і задовольнялися. Так, до третього року війни (1916 рік) було задоволено 26 956 клопотань солдатів і членів їх сімей [20, с.213-214].

Російський Червоний Хрест також надавав хворим значну матеріальну допомогу. З цією метою була створена спеціальна Комісія Субсидій на чолі з генерал-майором князем І.А.Накашидзе [17, с. 923].

Комісія призначала субсидії тим офіцерам, які були поранені чи захворіли у ході військових дій і, потребуючи відповідного лікування, не мали на це коштів, а згідно умов видачі грошей з державних установ не могли отримати термінової допомоги. Всього за 1914 р. було витрачено за призначеними Комісією субсидіями майже 80 тис. крб., при цьому від 2 вересня до 31 грудня звернулося з клопотанням про субсидії 1843 військовослужбовців, евакуйованих з театру військових дій. Із цієї кількості клопотань комісією були призначені субсидії 1205 особам, з них 815 офіцерам і 390 нижчим чинам. Грошова допомога призначалася в таких розмірах: штаб-офіцерам - від 75 до 125 крб., обер - офіцерам-від 30 до 75 крб. і нижчим чинам від 5 до 25 крб. у залежності від серйозності поранення та майнового стану [17, с.923; 33, арк. 96 зв].

Незалежно від допомоги офіцерам та солдатам Комісія на спеціальні кошти, які надходили в її розпорядження, надавала також допомогу вдовам та сиротам вбитих на війні [17, с.923].

У 1915 р. грошова допомога була виплачена 15226 військовим на суму більше 450 тис. крб., 178 сестрам милосердя і особам медико-санітарного персоналу – майже 10 тис. крб. і 230 членам родин загиблих, пропавших без вісті та потрапивших у полон військових – близько 13 тис. крб., а всього була надана допомога 15634 особам на загальну суму 475 тис. крб.[6, с.2684].

Ще одним напрямом допомоги пораненим військовим була робота по працевлаштуванню інвалідів, що поверталися з фронту. Передусім, до вирішення цієї проблеми підключилися міністерства і відомства, в установах яких можна було знайти можливості для працевлаштування інвалідів. Прикладом таких дій може слугувати ініціатива Міністерства шляхів сполучення, що навесні 1915 р. «з метою забезпечення заробітком осіб, що

постраждали від війни і втратили частково працездатність», звернулося до Томського округу шляхів сполучення із пропозицією «вказати в яких розмірах і в якій формі округ може прийти на допомогу вказаній категорії осіб». Виконуючи це прохання, керівництво Томського округу шляхів сполучення звернулося «за усіма пунктами округу із запитом про негайне повідомленні відомостей» [4, с.204].

Головне управління пошти та телеграфів на початку 1916 р. дозволило замінити до 50 % «існуючого штату розсильних і сторожів в поштово-телеграфних установах» інвалідами війни, що «зберегли певну працездатність». У відповідь на це командування Омського військового округу звернулося із закликом до цивільної і військової влади регіону інформувати «потерпілих в поточну війну нижніх чинів» про можливості працевлаштування в установах поштово-телеграфного відомства. У зв'язку з відкриттям в цей час у Томському поштово-телеграфному окрузі 150 поштових відділень, губерньська влада звернулася із проханням до місцевих установ надати відомості про поранених військових, «які за своїм розвитком і достатній писемності ... могли би обійняти посади за поштово-телеграфним відомством». Волосні правління регіону оперативно надіслали такі списки із десятками претендентів [4, с.204-205].

Не залишилось остронь від надання допомоги інвалідам і Міністерство освіти. У вересні 1916 р. воно надіслало циркуляр керівництву західносибірського учбового округу, в якому закликала своїх підлеглих «всебічно сприяти справі навчання покалічених воїнів в межах учбового округу шляхом організації для них курсів і майстерень». Усі райони округу на території краю підключилися до рішення поставленої задачі [4, с.205].

Крім державних структур питанням реабілітації поранених солдатів та офіцерів зайнялися і громадські сили, що залучалися до створення мережі патронатів та притулків для воїнів-інвалідів.

26 вересня 1914 р. видається «Положення про патронати», згідно якому патронатом визнається «...всіляка організація, яка поставила собі високою та благою метою...утримання тих поранених і хворих військових, які були визнані цілком не здатними до військової служби, за станом здоров'я (після гострого періоду) не вимагали госпітального лікування, але потребували відповідного лікарняного спостереження та догляду» [21, с.207].

Патронати влаштовувалися: а) для нижчих чинів; б) для офіцерів; в) змішані [21, с.207].

Відкривати патронати мали право органи Червоного Хреста, різні громадські установи, приватні організації та окремі особи. Загальний нагляд за влаштуванням та діяльністю патронатів покладалася «...на осіб за вказівками Головних начальників постачання такомандуючих військовими округами,...за участю належних губернаторів та місцевої влади» [27, с.16].

Крім патронатів влаштовувалися і так звані лазарети-притулки. Ці заклади призначалися для двох категорій військових: 1) для визнаних зовсім не придатними для військової служби, але від неї поки що формально не звільнених; 2) для звільнених у відпустку з метою остаточного одужання на 6 місяців і більше, але з якихось причин не бажаючих відправлятися до рідних місць [9, с.16].

Лазарети-притулки знаходилися у підпорядкуванні тих організацій допомоги пораненим та хворим воїнам (а їх крім РТЧХ була велика кількість), які були їх засновниками [9, с.16].

За перший рік війни тільки у Північному районі РТЧХ різними державними установами і громадськими організаціями було влаштовано 36 лазаретів-притулків, з загальною кількістю до 625 місць [9, с.16]. Найбільш значним притулком, який утримувався за рахунок Червоного Хреста, був Маріїнський притулок у Петрограді. Він був організований для нижчих чинів з ампутованими кінцівками, які чекали на отримання протезів (вони виготовлялися тут же). На 19 липня 1915 р. притулок був розгорнутий на 300

ліжок [9, с.16]. З початку війни до грудня 1916 р. притулок виготовив протези майже для 18 тис. чоловік (за передвоєнні роки їх отримувало не більше тисячі) [19].

Крім заснування патронатів та притулків, забезпечення інвалідів протезами, з початком війни постала проблема соціальної реабілітації тих воїнів-калік, які в силу отриманих поранень не могли повернутися до своєї попередньої трудової діяльності.

Для допомоги таким скаліченим людям при багатьох лазаретах стали відкриватися майстерні, які почали навчати поранених тій або іншій професії. Таку майстерню, наприклад, відкрили студенти Петроградського технологічного інституту при власному лазареті. Крім навчання окремим ремеслам, тут велись курси телефоністів, які оплачувалися Червоним Хрестом [1, с.2323].

Досить активно при цьому ж лазареті діяли взуттєва та кошикарна майстерні. Вони обслуговували спочатку свій лазарет, а потім стали приймати і приватні замовлення. Поранені тут не тільки навчалися ремеслам, але й отримували заробіток від 50 до 70 копійок на день. Загальний грошовий обіг цих майстерень від травня 1916 р. склав понад 30 тис. крб.[1, с.2323].

Крім РТЧХ, допомогу інвалідам надавали й інші організації. У цьому відношенні особливої уваги заслуговує діяльність заснованого в Москві «Товариства трудової допомоги інвалідам світової війни». Товариство поставило своєю метою надання широкої допомоги інвалідам. Для досягнення цієї мети Товариство засновувало майстерні та школи, влаштовувало гуртожитки для інвалідів та ін.[1, с.2323]. Очолювала його вдова голови першої Державної Думи М. Н. Муромцева [1, с.2324].

Для ознайомлення широкої громадськості з цілями Товариства і для залучення до його каси пожертвувань, серед всього іншого, був зроблений оригінальний і ледь не перший у цьому значенні досвід випуску одноденної газети, яка вийшла під назвою (вона була разом з тим і девізом Товариства):

«Праця знову дасть тобі життя та щастя». У газеті брали участь І. Бунін, В. Брюсов, А. Ремізов, О. Толстой, М. Бердяєв та ін. Вони подавали сюди свої вірші, оповідання, статті, що сприяло тому, що і на газету, і на Товариство, яке ця газета пропагувала, звернула увагу широка громадськість [1, с.2324].

Досить успішно діяли організації, які були створені і знаходилися під протегуванням членів імператорської родини.

Так, «Товариство повсюдної допомоги постраждалим на війні солдатам та їх сім'ям», яке знаходилося під протегуванням Миколи II, відкрило свої майстерні та притулки у Києві, Харкові, Рязані, Читі та ін. містах [1, с.2326].

Подібних організацій було десятки, які й розгорнули діяльність у великих масштабах.

Війна калічила людей не тільки фізично, але й морально. Часто під впливом стресових обставин люди просто божеволіли. «...Гострі враження або тривале перебування в умовах інтенсивної небезпеки, - відмічав російський військовий психолог початку ХХ ст. Р. К. Дрейлінг, - так міцно деформують психіку у деяких бійців, що їх психічна опірність не витримує, і вони стають не бійцями, а пацієнтами психіатричних лікувальних закладів» [28, с.33]. При цьому якщо середні втрати у зв'язку з психічними розладами в період російсько-японської війни склали 2-3 випадки на тисячу чоловік, то в Першу світову війну показник «психічних бойових втрат» складав вже 6-10 випадків на тисячу [28, с.33]. 20 грудня 1914 р. прапорщик Бакулін записав у своєму щоденнику: «Перед Різдвом доктор дивізійного обозу О.М. Попов був переведений до Варшави у госпіталь, у знову відкрите психіатричне відділення, як фахівець. Начальство психічних захворювань не визнавало, то ж, як і інші хвороби, не пов'язані із пораненням для начальства це усе - симуляція, але тепер, на п'ятому місяці війни, довелося начальству визнати, що божевільні не симулюють і відсоток психічних хворих підвищується, що і змусило начальство визнати і навіть відкрити декілька спеціальних психіатричних відділень при госпіталях» [28, с.33]. До

середини війни кількість психічнохворих досягла 50 тис. чол., тобто 0,5 % у співвідношенні із загальним числом мобілізованих [28, с.33].

Справа евакуації та подальшого влаштування психічнохворих військових стала ще однією сферою діяльності Червоного Хреста.

Для організації цієї важливої справи при ГУ була створена комісія по наданню допомоги психічнохворим воїнам діючої армії. До комісії, на чолі з головним медичним інспектором Л. Н. Малиновським увійшли; член ГУ, почесний лейб-медик Б. М. Шапіров; член ГУ, почесний лейб-медик, професор В. М. Сиротинін; професор В. М. Бехтерев; доктор медицини В. П. Протопопов[23, арк. 16; 29, с.27; 30, арк. 203].

Для кращої організації справи евакуації та влаштування психічнохворих на театр військових дій були направлені спеціальні уповноважені РТЧХ: лейб-медик доктор медицини А.В.Тимофєєв був призначений уповноваженим РТЧХ по наданню допомоги психічнохворим воїнам у Південно-Західному районі, а доктор медицини Н.Н.Реформатський - у Північно-Західному [23, арк. 16 зв; 29, с.28; 31, арк. 227]. В їх розпорядження були відряджені 10 лікарів-психіатрів: 6-у Південно-Західний і 4 - у Північно-Західний райони [26]. Пізніше були призначені уповноважені при Кавказькій армії, а також по місту Москві [8, с.44].

Діяльність РТЧХ по влаштуванню психічнохворих розпочалася з організації в тилу армій приймальних та збірних пунктів. Приймальні пункти повинні були міняти свої місце розташування разом із зміною дислокації тих чи інших армій. Що стосується збірних пунктів, то для їх розташування були намічені такі місця: 1) в м. Вінниці в окружній лікарні на 75 чоловік; 2) в м. Влодаві у лікарні Міністерства шляхів сполучення на 25 чоловік і 3) на станції Ново - Вілейськ у Віленській окружній лікарні [8, с.44; 14, с.111].

У внутрішніх районах імперії планувалося розгорнути 3 тис. місць, а великі приймально-розподільчі пункти відкрити у Москві, Петрограді та Києві [8, с.45].

Для перевезення психічнохворих військове відомство зобов'язалося передати Червоному Хресту 40 спеціально обладнаних вагонів. Однак, як свідчить Журнал засідання ГУ РТЧХ від 23.08.15 р., одержати вдалося тільки 26. Через нестачу спеціальних вагонів евакуація психічнохворих солдат та офіцерів нерідко проводилася в арештантських вагонах [34, арк. 110].

Вагони, обладнані військовими, зовсім не відповідали своєму призначенню. Так, уповноважений А.В. Тимофєєв, оглянувши у Бресті 6 вагонів, зауважив, що вони «...всі побудовані за одним шаблоном, цілком незадовільним. Доведеться багато переробити, а для офіцерів обладнати просто декілька вагонів першого класу, які складаються з кількох купе: пристосування їх буде коштувати дешево» [32, арк. 253-254].

Крім переобладнання, уповноважені РТЧХ самі споряджали вагони. Так, уповноважений Внутрішнього району самостійно обладнав 8 вагонів [8, с.45].

У Південно-Західному районі діяльність психіатричної організації РТЧХ розпочалась 20-22 жовтня 1914 р. За цей час були відкриті приймальні пункти у Львові та Бресті, а 10-15 листопада - в Бродах і Волочиську [8, с.45].

Однак всі пункти, крім Львівського, працювали в'яло, тому що вони розташовувались досить далеко від шляхів евакуації. Пізніше було визнано за необхідне відкривати подібні пункти як можна ближче до місць формування санітарних поїздів, а до того часу організовувалися поїздки вагонів із спецперсоналом у складі звичайних санітарних поїздів [8, с.45].

З початку війни до 31 березня 1915 р. через заклади РТЧХ Південно-Західного району пройшла така кількість психічнохворих: офіцерів - 120, нижчих чинів - 728 та військовополонених – 7 [36, арк. 50-51 зв].

Внаслідок відступу російських військ із Галичини у 1915 р. багато психіатричних пунктів РТЧХ були закриті та евакуйовані. У липні 1915 р. залишився один приймальний пункт в Підволочиську і 2 збірних - у Бресті та Вінниці. У серпні-вересні 1915 р., крім діючих, були влаштовані пункти в Жмеринці, Бердичеві та Кам'янець-Подільському [8, с.46].

У Північно-Західному районі діяло два збірних пункти РТЧХ: 1) у Варшаві при Уяздовському військовому госпіталі; 2) у Ново - Вілейську при Віленській окружній лікарні [8, с.46; 26]. У січні 1915 р. були відкриті приймальні пункти при військових госпіталях у Гродно, Ризі та Білостоку. Пункти ці обслуговувалися трьома спеціально пристосованими вагонами з персоналом з 3 сестер милосердя та 10 санітарів. За час своєї діяльності ці пункти пропустили: Ризький - 130 чоловік, Білостоцький - 116 і Гродненський - 171 чоловіка [8, с.46-47].

Після закінчення своєї діяльності у Варшаві збірні пункти були розміщені у Мінську, Пскові та Назимові, а приймальні - в Гомелі, Брянську, Смоленську, Двінську, Молодечно, Полоцьку та Вітебську [8, с.47].

При збірних пунктах обладнувалися спеціальні лабораторії. У своєму рапорті уповноваженому РТЧХ з евакуації та розміщення психічнохворих Північного та Північно-Західного фронтів начальник Мінського пункту РТЧХ зауважив: «...за час війни не тільки у ближньому тилу, але і віддаленому, в столицях і т.д. не з'явилося ні однієї серйозної праці, яка б внесла в російську літературу цінні факти, здобуті науковим дослідженням та клінічним спостереженням. Думається мені, що в майбутньому важко очікувати, що у глибокому тилу під час війни могла б змінитися картина трохи в кращий бік, так як лікарів-спеціалістів там залишилося мало і ті по самі вуха завалені роботою.

Тому гадаю, що обов'язок психіатричної організації, хоча б у деякій мірі поповнити існуючу прогалину і створити хоча б при збірних пунктах - у вигляді спроби в Мінську - лабораторію, яка необхідна для досліджень за сучасними методами» [22, арк. 18-18 зв]. Ідея ця знайшла підтримку також у головноуповноваженого РТЧХ Західного фронту.

Військові Північного фронту виявилися не в змозі розмістити в переповнених військових госпіталях всіх психічнохворих солдат та офіцерів. Тому Червоному Хресту пришилося взяти на себе обладнання спеціального

лікувального закладу. Під нього відвели два бараки у лікувальному комплексі, який споруджувався недалеко від Петрограду. Витрати на переобладнання цих бараків взяв на себе Червоний Хрест, так само як і утримання самих хворих та медичного персоналу [9, с.14].

Крім того, хворі розміщувалися у цивільних медичних закладах: в Кувшинівській лікарні біля Вологди, Юр'ївській психіатричній клініці і т.д.[8, с.48].

З початку війни до 1 листопада 1916 р. у Північний район були евакуйовані 666 психічнохворих нижчих чинів, 37 офіцерів, 10 матросів і 1 військовополонений [8, с.48].

Діяльність психіатричної організації на Кавказі розпочалась у квітні 1915 р. Для обслуговування військових частин Червоним Хрестом були відкриті один збірний пункт в Тифлісі і два приймальних - в Кобулеті і Александрополі. Для потреб евакуації було обладнано 4 спеціальних залізничних вагони [8, с.48; 13, с.16,19; 15, с.123-181].

Всього через Червоний Хрест пройшло 3640 чоловік, з них з Кавказького фронту - 1055 чоловік; у цьому числі вказані солдати, офіцери, психічнохворі біженці, сестри-милосердя і цивільні чини з фронту. Окрім евакуації, надалі діяльність Червоного Хреста виразилася в облаштуванні госпіталів тимчасового типу в Росії і на Кавказі, також в розміщенні психічнохворих по колоніях [5, с.64].

Висновки. Таким чином реабілітація поранених та хворих воїнів стала ще однією сферою діяльності РТЧХ та інших громадських організацій. Найважливішою умовою успішної діяльності в цій галузі стало створення цілої мережі санаторіїв, курортів, патронатів та притулків. Вони не тільки лікували, але і вирішували проблеми соціальної реабілітації тих солдатів і офіцерів, які через отримані поранення не могли повернутися до своєї попередньої трудової діяльності. Для допомоги таким скаліченим людям відкривалися майстерні і курси, які навчали поранених різним професіям.

Крім скалічених фізично, Червоний Хрест піклувався про військових з порушеннями у психіці шляхом створення спеціалізованих пунктів, лазаретів, поїздів для їх евакуації, лікування і догляду.

Література:

1. Боцяновский В. Как помочь инвалидам? / В. Боцяновский //Вестник Красного Креста.-1916.- №7.-С.2331-2334.
2. Грицаева А. Н. Благотворительность в России в годы Первой мировой войны (1914 – февраль 1917 г.): опыт помощи пострадавшим от военных действий: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. истор. наук: 07.00.02 «Отечественная история»/ А. Н. Грицаева; Московский педагогический государственный университет. - М., 2008. – 24 с.
3. Деятельность лечебной комиссии //Вестник Красного Креста.-1915. - №1. –С.324-326.
4. Ерёмин И. А. Забота о больных и раненых воинах в Западной Сибири в годы Первой мировой войны (1914 – 1918 гг.) // И. А. Ерёмин / Известия Томского политехнического университета. – 2006. – Т.309.Социально-экономические и гуманитарные науки. - №6. – С. 202-205.
5. Ерошенко А. П., Черкасов А. А. Россия в Первой мировой войне (1914-1918 гг.): военно-санитарная деятельность Российского общества Красного Креста / А. П. Ерошенко, А. А.Черкасова // История и историки в контексте времени. - 2010. – Вып.7. – С.60-72.
6. Журнал общего собрания членов Российского Общества Красного Креста. 26 июня 1916 года //Вестник Красного Креста.-1916.-№8. -С.2675-2697
7. Кармалюк С. П. Діяльність організацій Червоного Хреста в Україні в 1867 - 1920 рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 1998. – 16 с.
8. Краткий обзор деятельности Российского Общества Красного Креста по оказанию помощи больным и раненым воинам на театре войны с Австро-

Венгрией, Германией и Турцией в 1914-1915 гг. Доклад общему собранию гг. членов РОКК 28 февраля 1916 года. – Петроград: Государственная Типография, 1916. – 91 с.

9. Краткий отчет главноуполномоченного Северного района Российского Общества Красного Креста. С начала войны по 19 июля 1915 года. - Петроград: Типография Главного Управления уделов, 1916.-205с.

10. Лечебные места для раненых и больных воинов //Вестник Красного Креста.-1916.-№5.-С. 1619-1620.

11. Лечение воинов в санаториях //Вестник Красного Креста.-1915.-№1. – С.207-209.

12. На выставке работ раненых //Вестник Красного Креста.-1916.- №4.- С.1235-1237.

13. Обзор деятельности учреждений, состоящего под высочайшим покровительством ее императорского величества государыни императрицы Марии Федоровны Российского Общества Красного Креста на Кавказском фронте за май, июнь и июль месяцы 1915года. – Тифлис: Электротпечатня Тифлисской № 2 тюрьмы, 1915. – 101 с. + 78 с.(прилож.).

14. Организация призрения, эвакуации и рассеивания душевнобольных воинов действующей армии //Вестник Красного Креста.-1915.- № 1. – С.110-117.

15. Отчет уполномоченного психиатрической организации Красного Креста при Кавказской армии, доктора А. И. Прусенко //Вестник Красного Креста.- 1916.-№1.-С. 123-181.

16. Полякова Л. Г. Периодическая печать как средство изучения деятельности тыла в годы Первой мировой войны (на примере Черноморской губернии) / Л. Г. Полякова // Былые годы. - 2012. - № 3 (25) – С.42-51.

17. *Пособия, выдаваемые Красным Крестом //Вестник Красного Креста.- 1915.-№3.-С.922-923.*
18. *Правительственный вестник. – 22 апреля 1916.*
19. *Правительственный вестник. – 14 декабря 1916.*
20. *Пушкарёва Н., Щербинин П. Из истории призрения семей нижних чинов запаса в годы войн начала XX века / Н.Пушкарёва, П.Щербинин // Нужда и порядок: история социальной работы в России, XX в.: Сб. науч. ст. / Под ред. П. В. Романова, Е. Р. Ярской-Смирновой. — Саратов: Научная книга: Центр социальной политики и гендерных исследований, 2005. — 460 с. – С.208-233.*
21. *Раненые офицеры и нижние чины, их эвакуация, денежное и вещевое довольствие, пенсионное право, а также обеспечение семей лиц, призванных на войну. Сборник законов и распоряжений. – Петроград: Государственная Типография, 1915.- 228 с.*
22. *Російський державний військово-історичний архів (далі - РДВІА). – Ф.12651. – Оп.7. – Спр.131.*
23. *РДВІА. – Ф.12651. – Оп.7. – Спр.132.*
24. *РДВІА. – Ф.12651. – Оп.10. – Спр.22.*
25. *РДВІА. – Ф.12651. – Оп.10. – Спр. 1148.*
26. *Русский инвалид. – 10 декабря 1914.*
27. *Сборник главнейших, касающихся деятельности Российского Общества Красного Креста законоположений и главнейших действующих циркуляров Главного Управления названного Общества на 1 января 1917 г. – Петроград: Государственная Типография, 1917. - 301 с.*

28. Сенявская Е. С. Отношение к жизни и смерти участников Первой мировой войны: очерк фронтовой повседневности / Е. С.Сенявская // Былые годы. – 2012. - № 3 (25). – С.30-41.
29. Справочный листок Русского Союза Психиатров и Невропатологов. – 1914. - №12.
30. Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДІА України у Києві). – Ф.719. – Оп.1– Спр. 3.
31. ЦДІА України у Києві. – Ф.719. – Оп.1– Спр. 4.
32. ЦДІА України у Києві. – Ф.719. – Оп.1– Спр.5.
33. ЦДІА України у Києві. – Ф.719. – Оп.1– Спр. 68.
34. ЦДІА України у Києві. – Ф.719. – Оп.1– Спр.69.
35. ЦДІА України у Києві. – Ф.719. – Оп.1. - Спр. 127.
36. ЦДІА України у Києві. – Ф.719. – Оп.1– Спр.634.
37. Чистяков О. В. Организационное устройство и деятельность Российского Общества Красного Креста в годы Первой мировой войны (1914-1918 гг.): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. истор. наук: 07.00.02 «Отечественная история» / О. В. Чистяков; Московский государственный университет управления. – М., 2009. – 26 с.
38. Шапиров БМ. Деятельность Лечебной Комиссии Красного Креста в связи с развитием благоустройства на отечественных курортах / Б. М. Шапиров// Вестник Красного Креста.-1915.-№5. – С.1700 – 1704.

References:

1. Восыановскы`j V. Как помоч` y`nvaly`dam? / V.Восыановскы`j //Vestny`k Krasnogo Kresta.-1916.- № 7.-S.2331-2334.

2. Gry`czaeva A.N. *Blagotvory`tel`nost` v Rossy`y` v gody Pervoj my`rovoj vojny (1914 – fevral` 1917 g.): opyt pomoshhy` postradavshy`m ot voennyx dejstvy`j: avtoref. dy`s. na soy`skany`e uchen. stepeny` kand. y`stor. nauk: 07.00.02 «Otechestvennaya y`story`ya»/ A. N.Gry`czaeva; Moskovsky`j pedagogy`chesky`j gosudarstvennyj uny`versy`tet. - M., 2008. – 24 s.*
3. *Deyatel`nost` lechebnoj komysy`y` //Vestny`k Krasnogo Kresta.-1915. -№ 1. – S.324-326.*
4. Erëmy`n Y`.A. *Zabota o bol`nyx y` ranenyx voy`nam v Zapadnoj Sy`by`ry` v gody Pervoj my`rovoj vojny (1914 – 1918 gg.) // Y`.A. Erëmy`n / Y`zvesty`ya Tomskogo poly`texny`cheskogo uny`versy`teta. – 2006. – T.309.Socy`al`no-ekonomy`chesky`e y` gumany`tarnye nauky`. - № 6. – S. 202-205.*
5. Eroshenko A. P., Cherkasov A. A. *Rossy`ya v Pervoj my`rovoj vojne (1914-1918 gg.): voenno-sany`tarnaya deyatel`nost` Rossy`jskogo obshhestva Krasnogo Kresta / A.P.Eroshenko, A.A.Cherkasova // Y`story`ya y` y`story`ky` v kontekste vremeny`. - 2010. – Vyp.7. – S.60-72.*
6. *Zhurnal obshhego sobrany`ya chlenov Rossy`jskogo Obshhestva Krasnogo Kresta. 26 y`yunya 1916 goda //Vestny`k Krasnogo Kresta.-1916.-#8. -S.2675-2697*
7. Karmalyuk S. P. *Diyal`nist` organizacij Chervonogo Xresta v Ukrayini v 1867 - 1920 rr. : Avtoref. dy`s... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Chernivecz`ky`j derzh. un-t im. Yu.Fed`kovy`cha. – Chernivci, 1998. – 16 s.*
8. *Kratky`j obzor deyatel`nosty` Rossy`jskogo Obshhestva Krasnogo Kresta po okazany`yu pomoshhy` bol`nym y` ranenym voy`nam na teatre vojny s Avstro-Vengry`ej, Germany`ej y` Turcy`ej v 1914-1915 gg. Doklad obshhemu sobrany`yu gg. chlenov ROKK 28 fevralya 1916 goda. – Petrograd: Gosudarstvennaya Ty`pografy`ya, 1916. – 91 s.*
9. *Kratky`j otchet glavnoupolnomochennogo Severnogo rajona Rossy`jskogo Obshhestva Krasnogo Kresta. S nachala vojny po 19 y`yulya 1915 goda. - Petrograd: Ty`pografy`ya Glavnogo Upravleny`ya udelov, 1916.-205s.*

10. *Lechebnye mesta dlya ranenых y` bol`nyx voy`nov* //Vestny`k Krasnogo Kresta.-1916.-№ 5.-S. 1619-1620.
11. *Lecheny`e voy`nov v sanatory`yax* //Vestny`k Krasnogo Kresta.-1915.-#1. – S.207-209.
12. *Na vystavke rabot ranenых* //Vestny`k Krasnogo Kresta.-1916.- #4.-S.1235-1237.
13. *Obzor deyatel`nosty` uchrezhdeny`j, sostoyashhego pod vysochajshy`m pokrovy`tel`stvom ee y`mperatorskogo vely`chestva gosudaryny` y`mperatry`czy Mary`y` Fedorovny Rossy`jskogo Obshhestva Krasnogo Kresta na Kavkazskom fronte za maj, y`yun` y` y`yul` mesyaczy 1915goda. – Ty`fly`s: Elektropechatnya Ty`fly`ssoj № 2 tyur`my, 1915. – 101 s. + 78 s.(pry`lozh.).*
14. *Organy`zacy`ya pry`zreny`ya, evakuacy`y` y` rassey`vany`ya dushevnobol`nyx voy`nov dejstvuyushhej army`y`* //Vestny`k Krasnogo Kresta.-1915.- № 1. – S.110-117.
15. *Otchet upolnomochennogo psy`xy`atry`cheskoj organy`zacy`y` Krasnogo Kresta pry` Kavkazskoj army`y`, doktora A.Y. Prusenko* //Vestny`k Krasnogo Kresta.-1916.-№ 1.-S. 123-181.
16. *Polyakova L.G. Pery`ody`cheskaya pechat` kak sredstvo y`zucheny`ya deyatel`nosty` tyla v gody Pervoj my`rovoj vojny (na pry`mere Chernomorskoj guberny`y`)* / L.G.Polyakova // Bylye gody. - 2012. - № 3 (25) – S.42-51.
17. *Posoby`ya, vydavaemye Krasnym Krestom* //Vestny`k Krasnogo Kresga.-1915.- № 3.-S.922-923.
18. *Pravy`tel`stvennyj vestny`k. – 22 aprelya 1916.*
19. *Pravy`tel`stvennyj vestny`k. – 14 dekabrya 1916.*
20. *Pushkareva N., Shherby`ny`n P. Y`z y`story`y` pry`zreny`ya semej ny`zhny`x chy`nov zapasa v gody vojn nachala XX veka* / N.Pushkareva, P.Shherby`ny`n // *Nuzhda y` poryadok: y`story`ya socy`al`noj raboty v Rossy`y`, XX v.: Sb. nauch. st. / Pod red. P.V. Romanova, E.R. Yarskoj-Smy`rnovoj. — Saratov: Nauchnaya*

kny`ga: Centr socy`al`noj poly`ty`ky` y` gendernyx y`ssledovany`j, 2005. — 460 s. — S.208-233.

21. *Ranenye ofy`cery y` ny`zhny`e chy`ny, y`x evakuacy`ya, denezhnoe y` veshhevoe dovol`stvy`e, pensy`onnoe pravo, a takzhe obespecheny`e semej ly`cz, pry`zvannyx na vojnu. Sborny`k zakonov y` rasporyazheny`j. — Petrograd: Gosudarstvennaya Ty`pografy`ya, 1915.- 228 s.*

22. *Rosijs`ky`j derzhavny`j vijs`kovo-istory`chny`j arxiv (dali - RDVIA). — F.12651. — Op.7. — Spr.131.*

23. *RDVIA. — F.12651. — Op.7. — Spr.132.*

24. *RDVIA. — F.12651. — Op.10. — Spr.22.*

25. *RDVIA. — F.12651. — Op.10. — Spr. 1148.*

26. *Russky`j y`nvaly`d. — 10 dekabrya 1914.*

27. *Sborny`k glavnejshy`x, kasayushhy`xsya deyatel`nosty` Rossy`jskogo Obshhestva Krasnogo Kresta zakonopolozheny`j y` glavnejshy`x dejstvuyushhy`x cy`rkulyarov Glavnogo Upravleny`ya nazvannogo Obshhestva na lyanvary 1917 g. — Petrograd: Gosudarstvennaya Ty`pografy`ya, 1917. - 301 s.*

28. *Senyavskaya E.S. Otnosheny`e k zhy`zny` y` smerty` uchastny`kov Pervoj my`rovoj vojny: ocherk frontovoj povsednevnosti` / E.S.Senyavskaya // Bylye gody. — 2012. - № 3 (25). — S.30-41.*

29. *Spravochnyj ly`stok Russkogo Soyuza Psy`xy`atrov y` Nevropatologov. — 1914. - № 12.*

30. *Central`ny`j derzhavny`j istory`chny`j arxiv Ukrayiny` u Ky`yevi (dali — CzDIA Ukrayiny` u Ky`yevi). — F.719. — Op.1— Spr. 3.*

31. *CzDIA Ukrayiny` u Ky`yevi. — F.719. — Op.1— Spr. 4.*

32. *CzDIA Ukrayiny` u Ky`yevi. — F.719. — Op.1— Spr.5.*

33. *CzDIA Ukrayiny` u Ky`yevi. — F.719. — Op.1— Spr. 68.*

34. *CzDIA Ukrayiny` u Ky`yevi. — F.719. — Op.1— Spr.69.*

35. *CzDIA Ukrayiny` u Ky`yevi. — F.719. — Op.1. - Spr. 127.*

36. *CzDIA Ukrayiny` u Ky`yevi. — F.719. — Op.1— Spr.634.*

37. Chy`styakov O. V. *Organy`zacy`onnoe ustrojstvo y` deyatel`nost` Rossy`jskogo Obshhestva Krasnogo Kresta v gody Pervoj my`rovoj vojny (1914-1918 gg.): avtoref. dy`s. na soy`skany`e uchen. stepeny` kand. y`stor. nauk: 07.00.02 «Otechestvennaya y`story`ya» / O. V. Chy`styakov; Moskovsky`j gosudarstvennyj uny`versy`tet upravleny`ya. – M., 2009. – 26 s.*

38. Shapy`rov B.M. *Deyatel`nost` Lechebnoj Komy`ssy`y` Krasnogo Kresta v svyazy` s razvy`ty`em blagoustrojstva na otechestvennyx kurortax / B.M. Shapy`rov // Vestny`k Krasnogo Kresta. -1915.- № 5. – S.1700 – 1704.*

УДК 94"1990/2015:316.4

КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ ГЕНДЕРНОЙ ПОЛИТИКИ

СОДРУЖЕСТВА НАЦИЙ В КОНЦЕ XX - НАЧАЛЕ XXI ВЕКОВ

кандидат исторических наук, Корнеева Е. В.

Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования "Керченский государственный морской технологический университет", Крым

Обоснованы основные направления и механизмы гендерной политики Содружества Наций в конце XX начале XXI веков. Рассмотрены проблемы финансирования программ по гендерному равенству, предусмотренных «Планом действий», и национальных механизмов; основные положения системы гендерного управления, призванные помочь деятельности министерств финансов стран Британского содружества в деле реализации гендерного права. Изучены основные аспекты современной гендерной политики Содружества.

Ключевые слова: гендерное равенство, Содружество Наций, проблемы развития.

кандидат історичних наук, Корнєєва О. В. Ключові аспекти гендерної політики Співдружності Націй в кінці XX - на початку XXI століть /

Федеральний державний бюджетний освітній заклад "Керченський державний морський технологічний університет", Крим

Обґрунтовано основні напрями та механізми гендерної політики Співдружності Націй в кінці XX - на початку XXI століть. Розглянуті проблеми фінансування програм за гендерною рівністю, передбачених "Планом дій" та національних механізмів; основні положення системи гендерного управління, які призвані допомогти діяльності міністерств фінансів країн Британської Співдружності в справі реалізації гендерної рівності. Вивчені основні аспекти сучасної гендерної політики Співдружності.

Ключові слова: гендерна рівність, Співдружність Націй, проблеми розвитку.

PhD in History, Korneeva E. V. They aspects of Gender Political the Commonwealths at the end of XX- at the beginnings XXI centuries. / Federal public budgetary educational institution of the higher education "Kerch maritime technological university", Crimea

The main directions and mechanisms of gender politics the Commonwealths at the end of XX- at the beginnings of XXI centuries. Problems of financing of the programs for gender equality provided by "plan action" are considered and national mechanisms, the basic provisions of system of gender management urged to help activity of the Ministers of Finance of the countries the British Commonwealth in realization of the gender right. The main aspects modern gender policy of the commonwealth are studied.

Key words: gender equality, the commonwealth, development problems.

Актуальность темы определяется тем, что успешное решение международным сообществом проблем современности не может быть достигнуто без эффективного взаимодействия государств.

Равенство мужчин и женщин является одним из основных проблем современности и составляет основу процесса достижения Целей развития третьего тысячелетия. Политика, связанная с правами мужчин и женщин, половыми различиями, гендерными ролями, именуется гендерной политикой.

Обеспечение гендерного равенства и улучшение положения женщин провозглашены одной из важнейших целей развития современного общества в XXI веке.

Эволюция человеческого сообщества постоянно порождает разнообразные формы международного общения (например, Европейский Союз, СНГ и др.),

Одной из форм международного сотрудничества государств является Содружество Наций. Содружество англ. Commonwealth of Nations; до 1946 Британское Содружество наций — англ. British Commonwealth of Nations) — добровольное объединение 53 независимых и равноправных суверенных государств. Оно является домом для 2,2 млрд жителей, из которых более 60% являются моложе 30.

Предметно теме гендерной политики в Содружестве наций на современном этапе уделено недостаточно внимания. Можно перечислить лишь нескольких российских исследователей, раскрывших различные аспекты данной ассоциации: А. В. Сухоруков [1], М. Амзад Али [2].

В работах новозеландского профессора Д. Макинтайра подробно рассматривается вопрос функционирования правительственных и неправительственных организаций в рамках Содружества [3].

Гендерное равенство является одним из прав человека и основополагающим принципом Содружества. Оно также является важным средством, способствующим реализации Целей Содружества, направленных на искоренение нищеты, созданию устойчивых обществ и экономики, гармоничного сообщества и содействия устойчивому развитию.

Содружество наций является примером эффективности международного сотрудничества по формированию и развитию национальных механизмов по гендерному равенству. Соответствующая программа была одобрена высшим органом этого межгосударственного объединения — Секретариатом Британского содружества (СБС) — и последовательно реализуется на протяжении двадцати лет.

Для координации действий по продвижению политики гендерного равенства в сентябре 1991 г. была создана Сеть Британского содружества наций. Начиная с 1985 г. проводятся регулярные встречи министров иностранных дел государств-членов Содружества, в которых принимают участие активисты женских общественных организаций. В рамках таких встреч обычно проводятся совместные мероприятия и других объединений государств-членов Британского содружества: Парламентской ассоциации государств-членов Британского содружества наций, Ассоциации мировых судей и работников судов, встречи доноров, а также директоров межгосударственных программ. На 77-й встрече в г. Нади (о. Фиджи) в мае 2004 г. был принят «План действий по проблемам гендерного равенства и женщин Британского содружества наций на 2005–2015 гг.». На 88-й встрече в июне 2007 г. (Кампала, Уганда) в рамках обсуждения хода реализации этого документа рассмотрены проблемы финансирования программ по гендерному равенству, предусмотренных «Планом действий», и национальных механизмов.

Среди них: гендерный бюджет; микрофинансирование инновационных проектов по гендерному равенству; гендерные аспекты международной торговли. Особое внимание обращено на финансирование программ по оказанию помощи женщинам, страдающим ВИЧ-СПИДом и сокращению материнской и младенческой смертности. Особенно актуально это для такого государства Содружества, как Сьерра-Леоне. Эта страна лидирует по уровню

смертности детей и новорожденных, а также матерей (по данным за 2010-2012 гг.) [4].

В соответствии с планом действий «Гендер и развитие», принятым Британским содружеством в 1995 г., сформулированы 15 направлений действий, которые было рекомендовано включить в национальные планы действий. Среди них:

- интеграция гендерных проблем в национальную политику, планы и программы;
- создание условий для гендерного планирования;
- проведение гендерной экспертизы и оценки макроэкономической политики;
- проведение действий, направленных на увеличение участия женщин в процессе принятия решений;
- осуществление мер, направленных на устойчивый экономический рост, снижение уровня бедности и ликвидацию абсолютной бедности.

В 1996 г. группа министров, отвечающих за положение женщин по мандату СБС, разработала Систему гендерного управления (Gender Management System, или GMS), которая представляет собой сеть структур, механизмов принятия решений и организационно-управленческих процессов, направленных на интеграцию комплексного гендерного подхода в государственную политику в целом, а также в отдельные программы и проекты. Успех GMS — прежде всего в Великобритании и ЮАР — связан с развитием широких партнерских отношений с институтами гражданского общества, с которыми правительство проводит регулярные консультации по ключевым проблемам. Подготовлено пособие, призванное помочь в использовании GMS в деятельности министерств финансов стран Британского содружества.

В пособии указано, что гендерное неравенство в образовании и уровне занятости повышает вероятность потерь в национальном доходе, замедляет

развитие технологий; домашнее насилие продуцирует прямые людские потери, снижает производительность труда, повышает рост затрат на медицинские услуги, социальные программы, правоохранительные органы и службы; низкое представительство женщин в органах управления и власти не позволяет развиваться новым, альтернативным стилям управления. Если бы женщины обладали более высоким уровнем возможностей в экономике, во многих странах показатели экономического развития, развития человеческого потенциала, качества жизни и благополучия граждан были бы намного выше [5].

Гендерное неравенство оказывает воздействие на производительность будущих поколений. Согласно данным Мирового банка (1995), увеличение благосостояния женщин — в силу цепной реакции — приводит к росту производства в будущем. Возможность обучения детей в школах оказывает влияние на уровень образования матерей, а дополнительные доходы матерей более позитивно сказываются на инвестициях домохозяйств, потреблении продуктов питания, услуг здравоохранения и образовании детей, чем дополнительные доходы отцов.

Ещё одним направлением деятельности Секретариата Британского содружества наций по продвижению гендерного равенства является практическая помощь в развитии национальных механизмов: разработка рекомендаций по конкретным направлениям реализации Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, помощь в подготовке национальных планов действий, предложения о законодательном обеспечении гендерного равенства в создании институциональных структур по его продвижению и т.д. Во всех странах имеются офисы Британского содружества по статусу женщин; эти учреждения проводят экспертную, методическую, аналитическую и координационную работу. Ряд стран-членов Содружества в рамках программ международного развития реализуют

программы по гендерной политике в других государствах, в том числе и не являющихся членами этой организации.

В последние десятилетия продолжается активная реализация гендерной политики в рамках Содружества Наций.

В 2009 году главы правительств Содружества во время встречи подписали документ, который подтверждает приверженность Содружества основополагающим ценностям и принципам развития демократии и гендерного равенства, расширения прав "в качестве основного компонента развития человеческого потенциала и основных прав человека [6].

В документе признается подтверждение прав женщин как основополагающей предпосылки для эффективного и устойчивого развития гендерной политики.

В последние годы наблюдается движение в направлении достижения гендерного равенства в Содружестве. Так, реализованы квоты для увеличения политического представительства женщин в Южной Африке, Мозамбике, Руанде и Индии. Секретариат Содружества поддерживает правительства Гамбии, Нигерии и Пакистана в деле реализации гендерного бюджетирования и финансирования. Многие страны имеют специальные законы, национальные планы действий и программы, центры, которые связывают больницы, полицейские участки, укрытия и суды по расширению доступа женщин к правосудию. Но ещё далеко не все так благополучно в отношении гендерного равноправия.

Женщины и девушки в Содружестве по-прежнему сталкиваются с дискриминацией. Это касается образования, занятости, доступа к кредитам, имущества и земли. Во многих регионах доступ женщин к правосудию и представительство в политической, общественной и частные сферы остается ограниченным. Женщины по-прежнему подвергаются различным формам насилия или дискриминации - физическим, сексуальным, психологическим и

экономическим - в пределах и за пределами своих домов, в мирное время, а также во время конфликтов.

Проблема гендерного равноправия находится в центре внимания не только Содружества Наций, но и самой влиятельной организации мира - ООН.

22 сентября 2015 года в Нью-Йорке Генеральный секретарь Содружества Камалеш Шарма и Фумзиле Мламбо-Нгкука (директор-исполнитель «ООН-Женщины» обязались работать вместе для расширения возможностей женщин в области образования, предприятия и руководства.

Выступая на подписании соглашения между двумя международными организациями Камалеш Шарма подчеркнул важность полного участия женщин в демократических процессах и их равного доступа к экономическим и социальным возможностям. "Мы приветствуем это партнерство. Обе организации - Содружества и «ООН-Женщины» имеют большие успехи в деле отстаивания прав женщин.

В ответной речи Фумзиле Мламбо-Нгкука сказала: "Сегодня мы подписали декларацию партнерства, которая объединяет не только общие ценности, но взаимодополняющие сильные стороны, которые принесут пользу девушкам и женщинам во всех государствах Содружества. Совместная работа будет иметь решающее значение и свидетельствовать об устранении барьеров и развивать способности для женщин" [7].

Елизавета II 27 ноября 2015 года открыла 24 саммит стран Содружества наций на Мальте. Обращаясь с приветственной речью к участникам саммита Ее Величество в частности подчеркнула: "Во время этой встречи Содружество должно продемонстрировать настоящее лидерство, осуществить конкретные шаги на фоне глобальных проблем, существующих в настоящее время. Эти шаги должны опираться на вклад каждого члена организации" [8].

Примечательно, что впервые женский форум прошел наряду с саммитом глав правительств Содружества. Это, вместе с программами по поощрению

гендерного равенства в государствах-членах, продемонстрировало силу неизменной приверженности Содружества в деле расширения возможностей женщин [9].

Опыт взаимодействия в вопросах гендерной политики в рамках Содружества Наций является уникальным с точки зрения глобальных возможностей распространения передового опыта по продвижению гендерного равенства на уровень государственного управления. Сотрудничество в сфере гендерной политики и развития национальных механизмов могло бы стать важным инструментом интеграционной политики на постсоветском пространстве.

Ситуация в отношении гендерного равенства в постсоветских странах по сравнению с советским периодом значительно ухудшилась, национальные механизмы во многих из них функционируют сугубо формально. В то же время позитивный опыт ряда стран — Украины, Казахстана и некоторых других — мало известен за их пределами. Координация и сотрудничество на уровне правительств и институтов гражданского общества могли бы стимулировать его распространение.

Еще один аспект опыта Британского содружества — координация усилий по продвижению гендерного равенства стран, весьма различных как по уровню социально-экономического развития, так и в этнокультурном отношении — также может стать весьма полезным для СНГ. Возрождение традиционного патриархата в ряде государств СНГ вызвало к жизни самые дикие формы угнетения женщин: распространена торговля женщинами и детьми для целей сексуальной эксплуатации; домашнее насилие; в ряде стран девочки и женщины составляют большинство среди бедных, лишены доступа к образованию (включая начальное), медицинской помощи, не имеют работы. Руководство же этих стран не несет за эту ситуацию никакой ответственности; общественные организации женщин запрещаются, международная помощь блокируется, а общественность не имеет

возможности оказывать влияние на политику правящих кругов. Создание при Секретариате СНГ структур, ответственных за гендерную политику, разработка общих инициатив и планов действия, периодическая отчетность за их выполнение на государственном уровне могли бы существенно повлиять на эту ситуацию.

Литература:

1. Сухоруков А. В. Британское Содружество наций: прошлое и настоящее // Новая и новейшая история. – 2006. – № 5.; М.
2. Амзад Али. Эволюция Британского содружества наций во второй половине XX века: 07.00.03 / М. Амзад Али [Место защиты: Российский университет дружбы народов, 1998].
3. McIntyre W. D. A Guide to the Contemporary Commonwealth. New York, 2001.
4. <http://fb.ru/article/166150/sodruzhestvo-natsiy-spisok-stran>. - дата обращения - 21.12.2015
5. Сэн Г. Комплексный гендерный подход в сфере финансов // Гендер и глобализация: теория и практика международного женского движения. М., МЦГИ, 2003.
6. <http://thecommonwealth.org/our-work/social-development> - дата обращения - 19.12.2015
7. <http://thecommonwealth.org/media/news/working-un-women-gender-equality#sthash>. - дата обращения - 18.12.2015
8. <http://www.riasv.ru/entry/218929/> - дата обращения - 19.12.2015
9. <http://thecommonwealth.org/media/news/working-un-women-gender-equality#sthash>. - дата обращения - 18.12.2015

References:

1. Suhorukov A. V. Britanskoe Sodruzhestvo nacij: proshloe i nastojashhee // Novaja i novejšaja istorija. – 2006. – № 5.; М.

2. *Amzad Ali. Jevoljucija Britanskogo sodruzhestva nacij vo vtoroj polovine XX veka: 07.00.03 / M. Amzad Ali [Mesto zashhity: Rossijskij universitet družby narodov, 1998].*
3. *McIntyre W. D. A Guide to the Contemporary Commonwealth. New York, 2001.*
4. <http://fb.ru/article/166150/sodrujestvo-natsiy-spisok-stran>. - data obrashhenija - 21.12.2015
5. *Sjen G. Kompleksnyj gendernyj podhod v sfere finansov // Gender i globalizacija: teorija i praktika mezhdunarodnogo zhenskogo dvizhenija. M., MCGI, 2003.*
6. <http://thecommonwealth.org/our-work/social-development> - data obrashhenija - 19.12.2015
7. <http://thecommonwealth.org/media/news/working-un-women-gender-equality#sthash>. - data obrashhenija - 18.12.2015
8. <http://www.riasy.ru/entry/218929/> - data obrashhenija - 19.12.2015
9. <http://thecommonwealth.org/media/news/working-un-women-gender-equality#sthash>. - data obrashhenija - 18.12.2015

УДК 328.184

ПОЛІТИЧНИЙ ЛОБІЗМ ЯК ПРАКТИКА І ЧИННИК РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Годний С. П.

Київський національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
Україна, м. Київ

У статті розкривається значення лобізму як інституту впливу різноманітних груп інтересів на управлінські рішення державних органів влади і як посередника між владою і суспільством. Розкривається специфіка політичного лобіювання в окремих країнах, його практичні прояви в політичному житті України та його сприйняття в суспільній свідомості

українського суспільства. Підкреслюється суспільна необхідність прийняття закону про політичне лобіювання в Україні.

Ключові слова: політичний лобізм, цивілізоване лобіювання, суспільна свідомість, лобістська діяльність, культура лобіювання.

Годный С. П. Политический лоббизм как практика и фактор развития общественного сознания / Киевский национальный педагогический университет имени Н. П. Драгоманова, Украина, Киев

В статье раскрывается значение лоббизма как института влияния разнообразных групп интересов на управленческие решения государственных органов власти и как посредника между властью и обществом. Раскрывается страновая специфика политического лоббирования, его практические проявления в политической жизни Украины и его восприятие в общественном сознании украинского общества. Подчеркивается общественная необходимость принятия закона о политическом лоббировании в Украине.

Ключевые слова: политический лоббизм, цивилизованное лоббирование, общественное сознание, лоббистская деятельность, культура лоббирования.

Godny S. P. Political lobbying as a practice and a factor of development of social consciousness / Kyiv National Pedagogical University named after NP Dragomanov, Kyiv, Ukraine

The article reveals the importance of lobbying as an institution of the influence of various interest groups in the management decisions of public authorities and how poserednika between government and society. Expands country specific political lobbying, its practical manifestations in the political life of Ukraine and its perception in the public consciousness of the Ukrainian society. It emphasizes the social need for a law on political lobbying in Ukraine.

Key words: political lobbying, civilized lobbying, public awareness, lobbying, culture lobbying.

Вступ. В наш час лобізм (англ. lobby — «кулуари», «коридори»), став важливим елементом системи політичного і державного управління в багатьох країнах світу [1].

Актуалізує дослідження політичного лобізму й те, що Україна задекларувала у стратегіях зовнішньої і внутрішньої політики європейський вектор розвитку і демократизації держави, який зумовлює врахування феномену лобізму у відносинах України з Європейським Союзом. Лобізм, як уособлення позитивних і негативних ознак, виступає важливим елементом життєдіяльності суспільства. Це спроба організацій або окремих громадян впливати не тільки на ухвалення, відхилення, чи зміну законів у парламенті, а також спроба впливати на адміністративні рішення уряду, спираючись на підтримку не тільки обраних депутатів, а й різних політичних партій, державних і недержавних установ та підтримку громадськості через засоби масової інформації. До лобістів належать передусім представники профспілок, ділові асоціації, громадсько-політичні об'єднання, комітети, комісії [2]. Але в теоретичному аспекті його наукове тлумачення досі не є однозначним.

Важливість і значущість дослідження проблеми політичного лобіювання як чинника демократичного розвитку зумовлює підвищений інтерес до неї з боку багатьох вітчизняних й зарубіжних науковців-політологів. Вперше в політології проблему лобізму розглянув американський політолог А. Бентлі в роботі «Процес управління. Вивчення громадського тиску», зазначивши, що саме завдяки посередництву груп і досягається суспільна злагода в державному управлінні. Серед наукових творів необхідно також відзначити праці Дж. Медісона, Г. Трумана, М. Дюверже, Ж. Блонделя, М. Олсона та ін.

Сучасна західна політична наука приділяє значну увагу проблемам вивчення політичної теорії зацікавлених груп і, зокрема, особливостям практичної діяльності лобістів, дослідженням лобізму як політичного

інституту. До числа важливих наукових розробок слід віднести праці Дж Беррі, А. Болла, М. Мінца, Д. Коена й інших вчених.

Окремі аспекти теорії та практики лобіювання висвітлено в працях російських фахівців – М. Анохіна, Т. Аравіної, О. Барвіна, О. Белоусова, О. Бінецького, О. Бобрової, І. Богдановської, І. Бусигіної, І. Вавочкіної, Т.Виноградової, К.Вяткіна, Е.Галумова, Є.Гусевої, Є.Дегтерьової та інших науковців.

Вітчизняні розробки з окремих аспектів лобізму як системи фундаментальних цінностей суспільства представлено у дослідженнях В. Андрущенка, В. Бебика, Д. Богуша, Л. Губерського, Ф. Кирилюка, В. Королька, О. Лісничука, Є. Макаренко, М. Михальченка, М. Обушного, М. Ожевана, Г. Почепцова, С. Телешуна, Є. Тихомирової, М. Хилька, О. Салтовського та ін. Водночас аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової думки засвідчив фрагментарність досліджень культури політичного лобіювання, тому дослідження базових засад зазначеної наукової проблеми представляється важливим для вітчизняної політології.

Виходячи із цього, метою даної статті є теоретичне визначення тих чинників суспільного життя, які сприяють коректуванню поняття лобізму в суспільній свідомості й визначають його місце в ієрархії політичних понять. Виникає необхідність, спираючись на наявні розробки, вивчити та систематизувати істотні ознаки і розкрити зміст лобізму й те, що відрізняє його від теорій негативного соціального характеру.

Отже, будемо послуговуватися загальним уявленням про лобізм як практику обстоювання інтересів, чинення тиску на законодавців і чиновників організаціями, різноманітними спільнотами на користь того або іншого рішення. З іншого боку лобізм передбачає діяльність зацікавлених осіб, яка сприяє ухваленню органами влади певних рішень, з використанням формальних і неформальних відносин в органах влади [3].

Феномен лобізму неоднозначно відображається суспільною свідомістю — від позитивного до негативного сприйняття. З одного боку в Україні відбуваються інтенсивні процеси інституціоналізації груп інтересів, артикуляції й боротьби за їх реалізацію, що в свою чергу об'єктивує феномен лобіювання цих інтересів. З іншого боку термін «лобізм» асоціюється з поняттям протекціонізму, підкупу державних службовців і депутатів, коли спостерігається «ототожнення механізму лобіювання як сукупності силових методів і корупційних дій для досягнення мети» [4, с. 51].

Наприклад, О. Рамадан та І. Немчинов основну увагу приділяють визначенню й описові технологій лобіювання [5]. Зокрема, І. Немчинов досліджуючи умови і специфіку процесів лобіювання через парламентські фракції [6], відрізняє цивілізований і нецивілізований лобізм. Таке розрізнення слід визнати доцільним і корисним, хоча в нецивілізованому лобізмі можна вбачати і просте правопорушення чи зловживання. На думку І. Немчинова, нецивілізований лобізм — це спроба «протиснути» вигідне рішення якогось приватного питання чи якоїсь приватної проблеми, а цивілізований — «складний механізм впливу на владу (законодавчу в тому числі) з метою встановлення певних «рамкових» правил гри». Тобто, різницю автор вбачає в цілях, але відмінність існує швидше в методах. Адже шантаж не повинен стати визнаним цивілізованим лобізмом, якщо навіть його буде застосовано задля встановлення певних «рамкових» правил гри.

У статтях Є. Тихомирової явище лобізму розглядається з різних позицій: і як важливий елемент громадянського суспільства [7, с. 113], і як явище, поширене на міжнародному рівні [8; 9]. В цих працях лобізм визнається явищем, необхідним у взаємовідносинах держави і суспільства, існування якого має об'єктивний характер. Наприклад, Ю. Ганжуров вважає, що «лобіювання має розглядатися як невід'ємна складова політичної комунікації, що передбачає механізм прямого і зворотного зв'язку суспільства і держави» [10, с. 51]. Не заперечуючи цього, хочемо звернути увагу на способи, форми

або технології його здійснення. Про загрозу появи найбільш потворної з усіх нецивілізованих форм лобіювання — кримінальної — через те, що не існує відповідного законодавства, говориться в дослідженні «Політичні механізми регулювання лобізму: світовий досвід та українські реалії» [9]. Дійсно, в сучасній Україні лобізм є чи не єдиним політичним явищем, що існує поза межами правового поля [9]. І не в останню чергу — через те, що ми не маємо традицій цивілізованого лобіювання. До того ж лобізм в Україні визначається власною специфікою на відміну від інших країн, що продиктовано тісним поєднанням бізнесу й політики, фактичним ототожненням політичних партій із національним бізнесом.

Відомо, що за кордоном лобізм регулюється конкретними законами, а в багатьох країнах під контролем законодавства знаходяться прибутки лобістів. Відомо, що у Великобританії річний оборот лобістських об'єднань перевищує 500 млн. фунтів стерлінгів. В країнах ЄС тільки офіційно зареєстровано понад 13 тисяч лобістів, при цьому 40% лобістів працюють в Європейському парламенті, а на кожного депутата припадає сім лобістів[11]. У США інститут лобізму розвинений більше, ніж у будь-якій іншій країні. Понад 11 тис. фірм і приватних підприємців у Штатах професійно представляють інтереси клієнтів у державних структурах. Основний об'єкт лобіювання — виконавчі органи влади, передусім уряд США, наділений законодавчою ініціативою. Найбільше коштів на просування своїх інтересів витрачають компанії, що діють у галузі фармацевтики, страхування, електроенергетики та комп'ютерної індустрії. У 2006 році, за даними Center for Responsive Politics, витрати на лобізм у Штатах сягнули \$2,44 млрд. [12]

Розмови про необхідність легалізації лобістської діяльності в Україні, створення для цього законодавчої бази точаться вже немало часу. Бізнесмени, які набили руку в мистецтві лобізму, правдами і неправдами проштовхують потрібні їм рішення на всіх рівнях влади. Як підраховали у Міністерстві юстиції США, у 2007 р. українські комерційні структури витратили на

просування своїх інтересів у Вашингтоні лише \$100 тис. [12]. Робота із забезпечення державної підтримки важливих для підприємств і галузей рішень іде повним ходом. Але надавати їй офіційного статусу не поспішають. У коридорах Верховної Ради загубилися вже три законопроекти про лобізм. 1999 р. — закон про лобіювання в Україні (ініціатор законопроекту І. Шаров); 1999 р. — закон про правовий статус груп, об'єднаних спільними інтересами (лобістських груп) у Верховній Раді (ініціатор законопроекту Ю. Сахно); 2005 р. — закон про діяльність лобістів у Верховній Раді України (ініціатор законопроекту І. Гринів).

Зацікавлені сторони пропонували до розгляду, наприклад, проект А. Ткачука «Про регулювання лобістської діяльності в органах державної влади» [8]. Необхідність відповідних законів пояснюється тим, що широка практика лобіювання інтересів дисонує з неврегульованістю цього явища. Вважається, що це є «причиною мутації практики лобізму в кримінальний бік, маскуванню лобістських організацій в образі партій, громадських організацій тощо, чия діяльність (коло інтересів, методи дії та ступінь впливу) не обмежені належним чином» [9]. Сьогодні в Україні продовжують найчастіше використовувати методи прямого лобіювання як такі, що довели свою ефективність. Як і в будь-якій країні перехідного періоду, увага в Україні прикована насамперед до виконавчої, а уже у другу – до законодавчої влади. Цьому сприяє домінування рішень, що приймаються виконавчою владою; переважання законів «посередньої дії»; висока питома вага правових актів, прямо регулюючих діяльність конкретних підприємств. Це – підмурівок для тіньового лобіювання, коли в законі багато посилань на компетенцію відомств, лобіст йде до них.

Висновок. Стан, характерні прояви політичного лобізму й його сприйняття як чинника розвитку суспільної свідомості, залежить в остаточному підсумку від культурного й морального рівня тих особистостей, які причетні до розробки й впровадження у життя певних рішень і до владної

еліти в цілому. Тому жодні закони, жодна система партійної відповідальності самі по собі не можуть розв'язати до кінця проблему контролю за діяльністю лобістів.

Особливу значущість і перспективність щодо подальших наукових розвідок в сучасних умовах набули два аспекти категоріального розуміння лобізму: а) співвідношення понять «лобізм» і «негативна соціальна діяльність»; б) науковий аспект поняття «лобізм». Дослідження цих аспектів допоможе більш рельєфно розмежувати лобістську діяльність та її теоретичне розуміння.

Література:

1. Морозов С. П. Лоббирование как явление в политическом процессе [Електронний ресурс] / С. П. Морозов. — Режим доступу : <http://www.dialogyn.ru/uk/2002/n03/s02-3-01.htm>. — Назва з екрана.
2. Лопата М. Лобіювання: світова практика та українські реалії [Електронний ресурс] / М. Лопата. — Режим доступу : <http://postua.info/lorata.htm>. — Назва з екрана.
3. Лобізм [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Лобізм>. — Назва з екрана.
4. Ганжуров Ю. Парламентське лобіювання в контексті політичної комунікації [Текст] / Ю. Ганжуров // Політичний менеджмент. — 2005. — № (13). — С. 50–62.
5. Рамадан О. І. Технологія лобіювання [Текст] / О. І. Рамадан // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. — 2002. — Вип. 42 — 45. — С. 88–90.
6. Немчинов І. Лобіювання як форма діалогу з владою [Текст] / І. Немчинов // Контекст. — 2002. — № 2. — С. 9–12.
7. Тихомирова Е. Б. Лоббизм как специфическая форма коммуникации с общественностью [Текст] / Е. Б. Тихомирова // Вестник Московского

- университета. Серия 18. Социология и политология. – 2002. — №3. — С. 113–127.
8. Тихомирова Є. Лобізм як складова міжнародного PR [Текст] / Є. Тихомирова // Політичний менеджмент. — 2005. — № 1 (10).— С. 143–151.
9. Тихомирова Є. Б. Технологія зв'язків з владою: міжнародний досвід лобіювання [Текст] / Є. Б. Тихомирова // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2001. — Випуск 6. — С. 235–244.
10. Ганжуров Ю. Парламентське лобіювання в контексті політичної комунікації [Текст] / Ю. Ганжуров // Політичний менеджмент. — 2005. — № 4 (13). — С. 50–62.
11. Стрижакова Н. А. Роль лобізму: порівняльний аналіз західноєвропейських та перехідних політичних систем [Текст] / Н. А. Стрижакова // Нова парадигма. — 2008.— Вип. 76. — С. 112–21.
12. Струк О. Лоб за лоб [Електронний ресурс] / О. Струк // Контракти. — 2008. — №40. — Режим доступу : <http://archive.kontrakty.ua/gc/2008/40/7-lob-za-lob.html?lang=ua>. — Назва з екрана.

References

1. Morozov S. P. Lobbyrovanje kak javlenje v polytycheskom processe [Elektronnyj resurs] / S. P. Morozov. — Rezhyt dostupu: <http://www.dialogvn.ru/uk/2002/n03/s02-3-01.htm>. — Nazva z ekrana.
2. Lopata M. Lobijuvannja: svitova praktyka ta ukrajinsjki realiji [Elektronnyj resurs] / M. Lopata. — Rezhyt dostupu: <http://postua.info/lopata.htm>. — Nazva z ekrana.
3. Lobizm [Elektronnyj resurs]. — Rezhyt dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Lobizm>. — Nazva z ekrana.
4. Ghanzhurov Ju. Parlamentsjke lobijuvannja v konteksti politychnoji komunikaciji [Tekst] / Ju. Ghanzhurov // Politychnyj menedzhment. — 2005. — № (13). — С. 50–62.

5. Ramadan O. I. *Tekhnologhija lobijuvannja [Tekst] / O. I. Ramadan // Visnyk Kyjivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofija. Politologhija. — 2002. — Vyp. 42 — 45. — S. 88–90.*
6. Nemchynov I. *Lobijuvannja jak forma dialoghu z vladoju [Tekst] / I. Nemchynov// Kontekst. — 2002. — № 2. — S. 9–12.*
7. Tykhomyrova E. B. *Lobbyzm kak specyficheskaja forma kommunykacyy s obshhestvennostjju [Tekst] / E. B. Tykhomyrova // Vestnyk Moskovskogho unyversyteta. Seryja 18. Socyologhyja y polytologhyja. — 2002. — № 3. — S. 113–127.*
8. Tykhomyrova Je. *Lobizm jak skladova mizhnarodnogho PR [Tekst] / Je. Tykhomyrova // Politychnyj menedzhment. — 2005. — № 1 (10).— C. 143–151.*
9. Tykhomyrova Je. B. *Tekhnologhija zv'jazkiv z vladoju: mizhnarodnyj dosvid lobijuvannja [Tekst] / Je. B. Tykhomyrova // Visnyk Ljvivsjkogho universytetu. Serija mizhnarodni vidnosyny. — 2001. — Vypusk 6. — S. 235–244.*
10. Ghanzhurov Ju. *Parlamentsjke lobijuvannja v konteksti politychnojikomunikaciji [Tekst] / Ju. Ghanzhurov // Politychnyj menedzhment. — 2005. — № 4 (13). — C. 50–62.*
11. Stryzhakova N. A. *Rolj lobizmu : porivnjaljnij analiz zakhidnojevropejsjkykh ta perekhidnykh politychnykh system [Tekst] / N. A. Stryzhakova // Nova paradyghma. — 2008.— Vyp. 76. — S. 112–21.*
12. Struk O. *Lob za lob [Elektronnyj resurs] / O. Struk // Kontrakty. — 2008. — № 40. — Rezhym dostupu: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2008/40/7-lob-za-lob.html?lang=ua>. — Nazva z ekrana.*

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ПРАВОВИХ НАУК

УДК 343.1

ЮРИСДИКЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Волков О. О.

Головне слідче управління Національна поліція, Україна, м. Київ

З початку роботи слідчих підрозділів Національної поліції України пройшло небагато часу, однак за цей період виявлено ряд проблемних питань, пов'язаних із зміною законодавства, та, як наслідок, виниклою невідповідністю територіальної юрисдикції слідчих підрозділів Національної поліції та місцевих прокуратур. Такі проблемні питання потребують невідкладного вирішення, тому що зволікання з їх розглядом вплине як на результати діяльності, так і на взаємодію з органами прокуратури, що в цілому призведе до втрати довіри населення до правоохоронної системи.

Ключові слова: територіальна юрисдикція, місцеві прокуратури, слідчі, досудове розслідування, кримінальні провадження.

Волков А. А. Юрисдикционные проблемы в деятельности подразделений досудебного расследования Национальной полиции Украины / Главное следственное управление Национальная полиция, Украина, Киев

С начала работы следственных подразделений Национальной полиции Украины прошло немного времени, однако за этот период выявлен ряд проблемных вопросов, связанных с изменением законодательства, и, как следствие, возникшей несоответствием территориальной юрисдикции следственных подразделений Национальной полиции и местных прокуратур. Такие проблемные вопросы требуют безотлагательного решения, так как промедление с их рассмотрением повлияет как на результаты

деятельности, так и на взаимодействие с органами прокуратуры, что в целом приведет к потере доверия населения к правоохранительной системе.

Ключевые слова: территориальная юрисдикция, местные прокуратуры, следователи, досудебное расследование, уголовные производства.

Volkov O. O. Jurisdictional issues in trial investigation units of the National Police of Ukraine / Main Investigation Department, the National Police, Ukraine, Kyiv

Since the beginning of the National Police investigative units Ukraine took a long time, but during this period revealed a number of problems associated with changing legislation and, consequently, there was a discrepancy between jurisdiction investigative units of the National Police and local prosecutors. These areas of concern requiring urgent solution because of the delay in consideration affect both the performance and the interaction with the prosecutors, which generally lead to a loss of confidence in the law enforcement system.

Key words: territorial jurisdiction, local prosecutors, investigators and pre-investigation, criminal proceedings.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [1] систему органів Національної поліції складають: центральний орган управління поліції та територіальні органи поліції у місті Києві, областях, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, районах, містах, районах у містах.

Відповідно із змінами до Закону України «Про прокуратуру» [2], що вступили в дію з 15.12.2015 в державі запрацювала нова система, яка складається з регіональних та місцевих прокуратур.

Наказом Національної поліції України від 06.11.2015 № 1 [3] затверджено структуру територіальних підрозділів Національної поліції якою передбачено підпорядкування відділень (базовий орган) територіальним відділам поліції (кущовий орган). Але під час розподілу територіальної

юрисдикції не було враховано юрисдикції місцевих прокуратур, що призвело до їх невідповідності.

Слід зазначити, що лише в семи регіонах держави межі юрисдикції територіальних органів Національної поліції відповідають межах юрисдикції місцевих прокуратур (місто Київ, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Херсонська і Черкаська області).

Зокрема, у Вінницькій області юрисдикція Бершадської місцевої прокуратури поширюється на Бершадський відділ поліції разом з відділеннями, які входять до його складу, а також Крижопільське та Піщанське відділення поліції, які входять до складу Тульчинського відділу поліції. Водночас на відділення Тульчинського відділу поліції поширюється юрисдикція трьох місцевих прокуратур.

В більшості випадків маємо наявну відмінність між територіальною юрисдикцією місцевих прокуратур та районних відділів, відділень поліції, при цьому окремі відділення поліції, які підпорядковуються відділам поліції, перебувають одночасно під юрисдикцією декількох прокуратур.

Крім того, є випадки, коли одна місцева прокуратура здійснює процесуальне керівництво за розслідуванням слідчими куштового органу, а декілька інших місцевих прокуратур – за розслідуванням слідчими базових органів.

Так, в Одеській області Котовська місцева прокуратура здійснює нагляд за додержанням законодавства під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва слідчими Любашівського відділу поліції, до якого відносяться Миколаївське відділення поліції, що перебуває в територіальній юрисдикції Одеської місцевої прокуратури № 4, та Ширяївське відділення поліції, процесуальний контроль за яким здійснює Роздільнянська місцева прокуратура.

Така неузгодженість є характерною для більшості регіонів держави та призводить до ускладнення співпраці і є однією з причин несвоєчасного

повідомлення органами досудового розслідування відповідного місцевого прокурора про початок досудового розслідування та, як наслідок, затягування з призначення процесуального керівника.

Окрім цього, виникла проблема доступу керівників слідчих відділів територіального підрозділу до всіх відомостей внесених в Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР) [4] про кримінальні провадження відповідних кушів, у тому числі внесені слідчими в підпорядкованих відділеннях інших районів, процесуальне керівництво за досудовим розслідуванням яких здійснюють прокурори іншої прокуратури.

Не вирішеним залишається питання погодження та підписання статистичної звітності 1-СЛ [5] та 1-СЛМ [6]. Процедура формування вказаної звітності ускладнилася, та полягає у тому, що відділення поліції одного територіального відділу поліції, які підпадають під територіальну юрисдикцію різних місцевих прокуратур, відповідні звітні дані спочатку погоджують у своєму територіальному відділі, а потім надають у місцеву прокуратуру, до територіальної юрисдикції якої вони відносяться.

Так, наприклад Тисменицька місцева прокуратура охоплює Тисменицький, Тлумацький, Городенківський, Галицький, Рогатинський райони, водночас Тисменицький відділ поліції – охоплює лише Рогатинський, Галицький, Тисменицький райони, а Городенківський та Тлумацький райони – підпорядковані Коломийському відділу поліції.

За таких обставин начальник слідчого відділу Городенківського відділення поліції погоджує свою статистичну звітність спочатку у Коломийському відділі поліції, а потім у Тисменицькій місцевій прокуратурі. При цьому, відстань маршруту Городенка-Коломия-Тисмениця-Городенка становить 160 км.

Тільки після підписання звітів відповідними прокурорами, кушовим органом поліції складається зведений звіт, який разом з доданими до нього

підписаними звітами базових органів направляється до слідчого управління ГУНП.

Так, наприклад, у Полтавській області до Полтавського відділу поліції входять Диканське та Решетилівське відділення поліції. При цьому нагляд за додержанням законності за досудовим розслідуванням в цих підрозділах у формі процесуального керівництва здійснюють Миргородська та Кобеляцька місцеві прокуратури відповідно. Натомість Полтавська місцева прокуратура, в межах юрисдикції якої знаходиться Полтавський відділ поліції в цих слідчих підрозділах не здійснює нагляду за законністю.

Ускладнився облік правопорушень по відділу поліції, відділення якого підпадають під юрисдикцію різних місцевих прокуратур, так як при таких обставинах важко уникати подвійного обліку злочинів.

Також виникають складнощі щодо оперативного погодження процесуальних рішень і документів передусім різноманітних клопотань, у тому числі тих, які стосуються невідкладних слідчих дій, що призводить до порушення розумних строків досудового розслідування.

Необхідність погодження процесуальних рішень у кримінальних провадженнях з керівниками місцевої прокуратури, яка територіально перебуває в іншому місті, потребує додаткового часу на поїздки з одного району в інший, або з району – в обласний центр. Це особливо актуально при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та обранні запобіжних заходів.

Так, Іванківське відділення поліції Київщини (входить до Вишгородського відділу поліції) та відділ поліції зони Чорнобильської АЕС розташовані за 200 кілометрів від Броварської місцевої прокуратури під юрисдикцією якої знаходиться Іванківський район, міста Прип'ять та Чорнобиль.

Потреба в здійсненні таких тривалих поїздок виникає навіть у тих випадках, коли відділи місцевих прокуратур хоча й територіально

розташовані за місцем знаходження слідчого підрозділу, але підпис процесуального керівника вимагає завірення гербовою печаткою «кущової» прокуратури, яка зберігається зовсім в іншому місті.

Окремо підлягає вирішенню питання щодо адміністративного місця взаєморозташування ще одного органу поліції та прокуратури. Так, Главк Національної поліції по Криму та місту Севастополю працює в місті Одесі, а прокуратура Криму – в місті Києві (майже 500 кілометрів).

Потребує вирішення проблема доступу керівників слідчих відділів територіального підрозділу до відомостей про всі кримінальні провадження відповідного куща внесені в ЄРДР, у тому числі внесені слідчими в підпорядкованих відділеннях інших районів, процесуальне керівництво за досудовим розслідуванням яких здійснюють прокурори іншої прокуратури.

Зміни, що відбулися в діяльності слідчих, як показала практика, не призвели до позитивних зрушень, а лише ускладнили роботу підрозділів Національної поліції та взаємодію з органами прокуратури.

За результатами опрацювання виявлених проблемних питань у роботі підрозділів досудового розслідування Національної поліції, та враховуючи те, що зазначені питання потребують невідкладного вирішення, а їх подальше затягування вплине як на результати діяльності, так і на взаємодію з органами прокуратури, що в цілому призведе до втрати довіри населення до правоохоронної системи їх вирішення пропонується одним із наступних шляхів:

1. Повернення до повноважень що мали відповідні колишні районні відділи ОВС, які повинні бути самостійними в частині непідпорядкування кущовим відділам.

2. Приведення у відповідність окремих територіальних відділень поліції з метою підпорядкування їх відділам поліції відповідно до юрисдикції місцевих прокуратур, або реорганізації утворених відділів поліції та створення інших відділень поліції шляхом внесення змін до нормативно-правових документів

Національної поліції, що не потребує додаткових погоджень з іншими відомствами.

3. Внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» про перегляд «кущового принципу» побудови системи місцевих прокуратур шляхом утворення їх відокремлених відділів з дислокацією в містах де розташовані слідчі підрозділи.

Література:

1. Закону України «Про Національну поліцію» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379
2. Закону України «Про прокуратуру» – Режим доступу до ресурсу: http://www.gp.gov.ua/ua/konstitution_zakoni_ukraine.html
3. Наказ Національної поліції України від 06.11.2015 № 1 «Про затвердження структури Національної поліції України» – Режим доступу до ресурсу: сектор документального забезпечення ГСУ НП України.
4. Наказ Генеральної прокуратури України від 17.08.2012 № 69 «Про Єдиний реєстр досудових розслідувань» – Режим доступу до ресурсу: http://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?_m=publications&_t=rec&id=110522
5. Наказ Державного комітету статистики України від 18.12.2002 № 448 «Про затвердження форм державних статистичних спостережень NN П, 1-СЛ, 1-В» – Режим доступу до ресурсу: http://www.uazakon.com/documents/date_77/pg_iycdsf.htm
6. Спільний наказ ГП, МВС, СБ, ДПС України від 17 травня 2013 року № 62/201/102/467 за погодженням з Держстатом України «Про затвердження форми звітності основних показників роботи органів досудового розслідування» – Режим доступу до ресурсу: сектор документального забезпечення ГСУ НП України.

References:

1. Of the law of Ukraine «On the National police» / Vedomosti of the Verkhovna Rada (VVR), 2015, No. 40-41, 379 art.

2. *Of the law of Ukraine «On Prosecutor's office» – access Mode to a resource: http://www.gp.gov.ua/ua/konstitution_zakoni_ukraine.htm*
3. *The order of the National police of Ukraine from 06.11.2015 No. 1 «On approval of the structure of the National police of Ukraine» – Mode of access to the resource: the documentary sector ensure NP CSO of Ukraine.*
4. *The order of the General Prosecutor's office of Ukraine dated 17.08.2012 no 69 «On the Unified register of pre-judicial investigations» – access Mode to a resource: http://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?_m=publications&_t=rec&id=110522*
5. *The order of the State Committee of statistics of Ukraine from 18.12.2002 № 448 «On approval of forms of state statistical observations NN P, 1-SL, 1-IN» – access Mode to a resource: http://www.uazakon.com/documents/date_77/pg_iycdsf.htm*
6. *Joint order of the DPP, Ministry of interior, th, STS of Ukraine from may 17, 2013 No. 62/201/102/467 in coordination with the state Statistics service of Ukraine «On approval of reporting forms of the basic indicators of work of bodies of preliminary investigation» – access Mode to a resource: the documentary sector ensure NP CSO of Ukraine.*

УДК: 341.9.018

**ПРОЦЕСИ УНІФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА У
СФЕРІ НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ЇЇ ОСНОВНІ
РЕЗУЛЬТАТИ**

Трощенко І. О.

Інститут міжнародних відносин, Київський національний університет
імені Т. Шевченка, м. Київ, Україна

Метою даного дослідження є аналіз процесів уніфікації міжнародного приватного права у сфері недоговірних зобов'язань та їх основних результатів. У дослідженні проаналізовано як теоретичний аспект поняття «уніфікації» так і основні міжнародно-правові документи, що стали

результатом процесів уніфікації міжнародного приватного права у сфері недоговорних зобов'язань у Європі та зроблено висновок, що уніфікація правового регулювання шляхом прийняття універсальних та регіональних міжнародно-правових актів є особливістю міжнародного приватного права у сфері недоговорних зобов'язань на сучасному етапі. Дослідження зазначеної проблематики є вкрай важливим для вдосконалення колізійного права України в сфері недоговорних зобов'язань та подальшого зближення законодавств України та ЄС в аспекті міжнародного приватноправового регулювання недоговорних зобов'язань.

Ключові слова: уніфікація міжнародного приватного права, Регламент «Рим II», недоговорні зобов'язання, Гаазька конференція з міжнародного приватного права, Римська конвенція 1980 р.

Троценко И. А. процессы унификации международного частного права в сфере недоговорных обязательств и ее основные результаты/ Институт международных отношений Киевского национального университета имени Т. Шевченко, Киев, Украина

Целью данного исследования является анализ процессов унификации международного частного права в сфере недоговорных обязательств и их основных результатов. В исследовании проанализированы как теоретический аспект понятия «унификации» так и основные международно-правовые документы, ставшие результатом процессов унификации международного частного права в сфере недоговорных обязательств в Европе и сделан вывод, что унификация правового регулирования путем принятия универсальных и региональных международных документов является особенностью международного частного права в сфере недоговорных обязательств на современном этапе. Исследование указанной проблематики является крайне важным для совершенствования коллизионного права Украины в сфере недоговорных обязательств и последующей сближения законодательства Украины и ЕС в

аспекте міжнародного частноправового регулювання недоговорних обов'язків.

Ключевые слова: унификация международного частного права, Регламент «Рим II», недоговорные обязательства, Гаагская конференция по международному частному праву, Римская конвенция 1980 г.

Troshchenko I. O. The Unification of Private International Law in the Sphere of Non-Contractual Obligations and its Main Results/ Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine

The aim of this study is to analyze the processes of unification of private international law in the field of non-contractual obligations and its main results. The study analyzes the theoretical aspects of the concept of "unification" and the main international legal instruments that became results of private international law unification process in the field of non-contractual obligations in Europe and comes to a conclusion that today the unification of legal regulation through the adoption of universal and regional international instruments is a trend of private international law in the field of non-contractual obligations. The results of the study are crucial for improvement of the conflict rules adopted in Ukraine in the sphere of non-contractual obligations and further approximation of legislation of Ukraine and the EU in field of international private law regulating non-contractual obligations.

Keywords: unification of private international law, the Regulation Rome II, non-contractual obligations, Hague Conference on Private International Law, the Rome Convention of 1980

Вступ. Прагнення до створення універсального – всесвітньоцивільного права – висловлювалось протягом багатьох століть і обмірковувалось як філософами (Цицерон, Аквінський Х., Кант І. та ін.), так і представниками юридичної науки (Неволін К., Комаровський Л. О., Казанський П. Є. та ін.).

Всесвітньоцивільне право за Кантом І. – це всезагальні закони, яких повинні дотримуватись всі народи у своїх взаємовідносинах [1, С. 96].

Перша спроба практичного втілення ідеї загальної уніфікації цивільного права відбулася у ще у ХІХ ст., у Латинській Америці, коли на Панамському Конгресі у 1826 р. була укладена перша офіційна угода про уніфікацію. Більш вагомі результати розпочатого процесу уніфікації було отримано дещо пізніше, коли у 1888-1889 р.р. на Конгресі у Монтевідео шість латиноамериканських держав затвердили дев'ять договорів, які, по суті, становили всеосяжний кодекс міжнародного приватного права та на шостій Панамериканській конференції 1928 р. у Гавані, де було прийнято так званий кодекс Бустаманте. Останній складається із 437 статей, структурованих на вступний розділ і чотири книги: Міжнародне цивільне право, Міжнародне торговельне право, Міжнародне кримінальне право й Міжнародний процес. Кодекс Бустаманте до цього часу залишається неперевершеним уніфікаційним нормативним актом, котрий здійснив суттєвий вплив на розвиток колізійного права в усьому світі. По суті, він є сьогодні єдиною досить повною уніфікацією колізійно-правових норм [2].

Нині уніфікація та гармонізація міжнародного приватного права є однією з основних тенденцій його розвитку і досить часто позначається узагальнюючим терміном «зближення законодавств». Разом із тим, поняття «уніфікація», «гармонізація» та «зближення законодавства» не є тотожними, хоча й близькі за змістом.

Лунц Л. А. у свій час писав, що уніфікація є засобом гармонізації, при цьому найбільш ефективним, оскільки її застосування усуває виникнення колізійних питань і означає більш тісне співробітництво між державами, а отже і більш високу форму регулювання порівняно із зближенням [3, С. 179].

Проблеми уніфікації міжнародного приватного права розглядались у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених, але навіть щодо змісту самого поняття «уніфікація» існують різні погляди.

У вітчизняній «Юридичній енциклопедії» пропонується наступне визначення: уніфікація в праві (франц. *unification*, від лат. *unus* – один і *facere* – робити) – це процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин [4, С. 215]. Російський вчений Маковський А. П. вважає, що уніфікація є створенням у праві різних держав єдиних за змістом норм, шляхом використання міжнародно-правових засобів і впливу різних правових систем одна на одну [5, С.35]. Інші вчені підкреслюють, що уніфікація пов'язана не лише із процесом правотворчості. Наприклад, Хачатурян А. Г. спеціально акцентує увагу на тому, що уніфікація має охоплювати не лише процес правотворчості, але й процес право реалізації [6, С. 12]. На думку Лукашука І. І., сам міжнародно-правовий метод має дві складові: правотворчу (яка включає процес створення міжнародно-правових норм) та правозастосовну (яка включає процес реалізації міжнародно-правових норм) [7, С. 16]. Коровіна О. П. також підкреслює, що мета уніфікації міжнародного приватного права полягає не лише у розробці одноманітних норм, але й у забезпеченні їх застосування відповідно до домовленостей, які досягнуто під час міжнародного співробітництва [8, С. 11], тобто уніфікація має і правозастосовне значення.

Деякі автори при характеристиці поняття «уніфікація» звертають увагу на її спрямованість та наслідки – результат уніфікації. Вже згаданий Хачатурян А. Г. підкреслює, що уніфікація, як правотворчий процес, спрямована на створення, зміну, припинення норм тотожно іншій правовій системі. Аналогічного по суті погляду дотримуються Фединяк Г. С. та Фединяк Л. С. [9, С. 32].

Російський науковець Гетьман-Павлова І. В. під міжнародною уніфікацією розуміє процес, під час якого норми кількох правопорядків, які вступають між собою у конфлікт у разі застосування до одного й того ж транскордонного приватноправового правовідношення, замінюються однією єдиною нормою [10, С. 67].

Довгерт А. С. визначає уніфікацію як правотворчий процес, який спрямований на створення правових норм для декількох національних правових систем, який є засобом забезпечення однаковості національно-правових норм (колізійних і матеріальних), що регулюють цивільно-правові відносини з іноземним елементом [11, С. 21].

Ще один вітчизняний юрист, Руденко О. В., вважає, що уніфікація міжнародного приватного права – це процес створення єдиних норм міжнародного приватного права, а також забезпечення їх однакової імплементації, який здійснюється при постійній взаємодії та узгодженні воľ контрагентів, які репрезентують держави-члени, що пов'язані певною формою міжнародно-правового співробітництва, і спрямований на гармонізацію правовідносин між фізичними та юридичними особами цих держав у визначених сферах [12, С. 47-48].

Всі наведені визначення хоча й різняться рівнем деталізації та акцентують увагу на різних характеристиках поняття «уніфікації», проте свідчать, що уніфікація є перш за все правотворчим процесом, який має у кінцевому результаті створення одноманітних правових норм.

Створення одноманітних норм цивільного права може відбуватись з використанням різних правових інструментів. Зокрема, як відзначає Маковський А. В., деякі правила стали загальними правовими нормами для багатьох країн у результаті прийняття їх кожною країною окремо, а деякі норми міжнародного приватного права стали загальними в результаті міжнародних конвенцій [13, С. 26-33].

Серед договорів, спрямованих на уніфікацію норм цивільного права, можна виокремити дві групи: по-перше, договори, спрямовані на створення одноманітних колізійних норм цивільного права, або договори, які визначають порядок обрання права країни, що має застосовуватись до цивільних правовідносин; по-друге, договори, які спрямовані на розробку одноманітних норм матеріального (тобто неколізійного) цивільного права.

У свою чергу уніфікацію матеріальних норм цивільного права поділяють на пряму та непряму. Обидва способи в результаті передбачають створення одноманітної норми, при цьому, якщо в угоді закріплено обов'язок держави дотримуватись припису одноманітної норми, яка вміщена до неї, тоді така уніфікація зветься прямою. У разі ж якщо держава бере зобов'язання дотримуватись приблизного закону або приблизної норми закону, зазначених у міжнародному договорі, тоді її можна охарактеризувати як непряму уніфікацію [14, С. 84-85]. Ефект уніфікації колізійних та матеріальних норм, а також прямої та непрямої уніфікації безумовно є різним. При цьому найбільш ефективними є міжнародні угоди, що містять правові норми, які придатні до застосування у внутрішньодержавному праві без зміни самої правової норми, тобто ті, що закріплені з використанням методу прямої уніфікації. Менший ефект мають уніфіковані міжнародні договори, які містять непрямі уніфіковані норми, які зобов'язують учасників угоди встановити у своєму законодавстві таку норму, зміст якої лише приблизно визначено у договорі [15, С. 26-33, 13-14].

Поширення відповідальності за спричинення транскордонних деліктів призвело до того, що на сучасному етапі такі відносини все більше регулюються шляхом укладення універсальних міжнародних договорів. Така тенденція дозволила деяким дослідникам навіть ставити питання про міжнародне деліктне право, щодо якого, як стверджується, у судовій практиці та доктрині, чітко простежується тенденція класифікувати окремі

види правопорушень (наприклад, такі як відповідальність за зіткнення суден, шкоду навколишньому середовищу).

Нині існує значна кількість конвенцій універсального характеру, що містять здебільшого матеріально правові норми, у яких регулюються питання відповідальності за вчинення тих чи інших деліктів. Наприклад, Римська конвенція 1952 р. про шкоду, заподіяну іноземними повітряними судами третім особам на поверхні, Брюссельська конвенція про відповідальність операторів ядерних суден, 1962 р., Конвенція ООН про відповідальність операторів транспортних терміналів у міжнародній торгівлі, 1991 р.

У сфері уніфікації колізійних норм значну роль відіграє Гаазька конференція з міжнародного приватного права. Ця постійно діюча міждержавна організація, яка була створена ще у 1897 р., займається питаннями колізії законів, конфлікту юрисдикцій та надання правової допомоги.

Ісад М. відзначає, що ідея загальної кодифікації колізійних норм нині майже нездійсненна, тому Конференція намагається досягти успіху у окремих питаннях, перш за все, шляхом уніфікації колізійних норм, хоча у окремих випадках вона використовувала і матеріальні норми міжнародного приватного права з метою створення одноманітного міжнародного правила. Проте такі випадки надзвичайна рідкість, оскільки висувались міркування, що матеріальні норми не належать до міжнародного приватного права і, відповідно, діяльність щодо їх уніфікації виходить за межі компетенції Конференції [16, С. 31].

Серед Конвенцій прийнятих у рамках Гаазької Конференції є й ті, що стосуються уніфікації норм у сфері недоговірних зобов'язань.

Зобов'язання із спричинення шкоди внаслідок дорожньо-транспортних пригод регулюються Конвенцією про право, що застосовується до дорожньо-транспортних пригод, яка була прийнята на одинадцятій сесії

Гаазької Конференції з міжнародного приватного права в Гаазі 4 травня 1971 року (Україна приєдналась до Конвенції 15.06.2011 р.) [17].

У преамбулі цього документу відзначається, що держави, які підписали цю Конвенцію бажають встановити спільні положення про право, що застосовується до цивільної недоговорної відповідальності, яка виникає внаслідок дорожньо-транспортних пригод. Відповідно до статті 3 Конвенції правом, що застосовується, є внутрішнє право держави, у якій відбулася пригода.

Проте, з цього загального принципу у статті 4 робиться чимало виключень. Наприклад, у випадках, коли до пригоди причетний лише один транспортний засіб і його зареєстровано в державі, іншій ніж та, у якій відбулася пригода, застосовується внутрішнє право держави реєстрації для визначення відповідальності: стосовно водія, власника чи будь-якої іншої особи, яка має контроль над транспортним засобом або речове право на нього, незалежно від їхнього постійного місця проживання; стосовно потерпілого, який є пасажиром і постійне місце проживання якого знаходиться в Державі, іншій, ніж та, у якій відбулася пригода; стосовно потерпілого, який перебуває поза транспортним засобом на місці пригоди й постійне місце проживання якого знаходиться в державі реєстрації.

Виключення із загального правила статті 3 робиться і для випадків, коли є два чи більше потерпілих, а право, що застосовується, визначається окремо для кожного з них за правилами статті 4.

Відповідно до статті 8 Конвенції право, що застосовується, визначає, зокрема: 1) підставу й обсяг відповідальності; 2) підстави для звільнення від відповідальності, будь-якого обмеження відповідальності й будь-якого розподілу відповідальності; 3) наявність і види шкоди чи збитків, які можуть підлягати відшкодуванню; 4) види та обсяг збитків; 5) можливість переходу права на відшкодування; 6) осіб, яким завдано збитків та які можуть вимагати їхнього відшкодування від свого імені; 7) відповідальність

довірителя за дії свого агента чи роботодавця за дії свого працівника; 8) строки давності, у тому числі норми стосовно початку перебігу строків давності й переривання та зупинення цих строків.

Цікавим є положення статті 11 Конвенції, згідно з яким застосування цієї Конвенції не залежить від будь-якої вимоги взаємності. Вона застосовується, навіть якщо право, що застосовується, не є правом договірної держави.

Підсумовуючи можна зазначити, що Конвенція по суті уніфікує колізійне право і пропонує класичну колізійну прив'язку у деліктних зобов'язаннях – закон місця вчинення делікту (*lex loci delicti*). При цьому особливість Конвенції полягає у її універсальності, адже вона підлягає застосуванню, якщо право, що застосовується, не є правом договірної держави.

Зобов'язання із спричинення шкоди, яка виникла внаслідок недоліків товару, регламентуються Гаагською Конвенцією про право, що застосовується до відповідальності виробника (1973 р.)

Конвенція визначає право, що має застосовуватись до відповідальності виробника за шкоду, заподіяну його товаром, включаючи збиток, понесений внаслідок неправильного опису товару або відсутності опису його властивостей і методу використання. До переліку осіб, відповідальних за товар, відповідно до статті 3 Конвенції крім виробника внесено виробника первинного продукту, постачальника товару, інших осіб (наприклад тих, хто несе відповідальність за ремонт, зберігає товар, бере участь у виробництві товару тощо). Конвенція встановлює, що до деліктних правовідносин застосовується право країни, у якій має звичайне місцезнаходження потерпілий, якщо він придбав товар у цій країні або ця ж країна є місцем основної діяльності виробника (ст.4).

У той же час статтею 5 передбачена низка винятків, зокрема: якщо місце проживання потерпілого і місце діяльності відповідальної особи

знаходяться в одній державі, то застосовується право місцезнаходження відповідальної особи; якщо співпадають місце проживання потерпілого і місце, де він придбав товар, то застосовується право цієї держави. Згідно статті 6 Конвенції, у разі, якщо не застосовується право, вказане у статтях 4 і 5, то застосовується право держави, де розташовується основне місце діяльності відповідальної особи, (крім випадків, коли позивач не засновує свої вимоги на праві сторони, де була завдана шкоди). Таким чином, закріплюється певна свобода вибору сторони.

Загальні тенденції до надання розширених прав в сфері вибору застосовного закону відносно цього виду відповідальності дещо "пом'якшуються" нормою ст. 7 Конвенції, відповідно до якої право країни настання шкоди і право країни місця проживання потерпілого не може застосовуватися, якщо особа, яка завдала шкоди, не могла розумним чином передбачати той факт, що товар поширюватиметься в цій країні. Конвенція не містить положень про право потерпілого пред'явити вимоги безпосередньо страховикові цивільної відповідальності, оскільки в цій сфері такого роду страхування поширене набагато рідше, ніж в сфері, наприклад, дорожньо-транспортних подій. Ця конвенція також містить положення про те, що вона діє, якщо застосовним правом є право держави - не учасника Конвенції [18].

Недоговірні зобов'язання у міжнародному приватному праві також є предметом багатосторонніх міжнародних договорів, які стосуються питань цивільної відповідальності за окремі види правопорушень. При цьому уніфікації піддаються здебільшого питання відповідальності, що спричинена джерелами підвищеної небезпеки. Крім того, особливістю таких договорів є використання здебільшого не колізійного, а прямого методу, який передбачає вміщення до тексту угод уніфікованих матеріально-правових норм.

До таких договорів можна віднести, наприклад, Конвенцію про цивільну відповідальність за збиток від забруднення нафтою (Брюссель, 1969 р.). Конвенція забезпечує отримання відповідного відшкодування особам, що зазнали збитків внаслідок забруднення, викликаного витоків і зливом нафти з судів, та визначає межі відповідальності винної сторони. Згідно Конвенції не встановлюється обмеження розміру відшкодування у разі, якщо шкода була завдана в результаті винної поведінки власника морського судна, його службовців і агентів.

Власник морського судна не відповідає за збитки від забруднення, якщо доведе, що вони є результатом військових або інших подібних дій або стихійного явища, неминучої і непереборної, винної поведінки третіх осіб або неправомірних дій влади. Конвенція також звільняє власника морського судна від відповідальності за збиток, викликаний винними діями потерпілого. Крім того, норми Конвенції передбачають заходи забезпечувального характеру для покриття збитку, включаючи страхування відповідальності, надання банківських гарантій тощо, та встановлює обов'язок з їх здійснення як власниками морських суден, так і державами - учасниками Конвенції [19].

Прикладом міжнародного договору, що уніфікує недоговірні зобов'язання із деліктів, є Римська конвенція 1952 року про збиток, заподіяний іноземними повітряними судами третім особам на поверхні.

Ця Конвенція застосовується у випадках, коли шкода завдана під час знаходження повітряного судна в польоті, та встановлює відповідальність за завдання шкоди третім особам на поверхні експлуатанта повітряного судна, що відповідає також за дії своїх службовців і представників. Згідно приписів Конвенції відшкодуванню підлягає шкода, заподіяна у результаті смерті, тілесного ушкодження та знищення або псування майна. Відповідальність за цією Конвенцією має об'єктивний характер і не залежить від провини, а позовна давність встановлюється у межах дворічного терміну з дати події.

Крім того норми конвенції регламентують підсудність цієї категорії справ та порядок виконання рішень іноземних судів однієї договірної держави на території іншої.

Ряд конвенцій діє у сфері відшкодування шкоди за ядерний збиток, зокрема, це такі багатосторонні договори як: Паризька конвенція про відповідальність відносно третіх осіб в області атомної енергетики 1960 року, Брюссельська угода про відповідальність власників атомних судів 1962 року; Віденський договір про цивільно-правову відповідальність за ядерний збиток 1963 року. Згадані Конвенції виходять, як правило, з принципу компетентності судів країни, в якій сталася відповідна подія та необхідності застосування права країни суду (*lex fori*).

Віденська Конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду (Брюссель, 1963 р.) має на меті встановлення певних основних норм для забезпечення фінансового захисту від шкоди, що виникає внаслідок певних видів мирного використання ядерної енергії.

У 1996 році була прийнята Міжнародна конвенція про відповідальність і компенсацію за втрати у зв'язку з перевезенням морем небезпечних і шкідливих речовин, відповідно до якої за збиток, заподіяний будь-якими такими небезпечними і шкідливими речовинами в ході перевезення, відповідає власник судна з моменту їх вступу на будь-яку частину суднового устаткування при вантаженні до моменту припинення їх знаходження на будь-якій частині суднового устаткування при розвантаженні.

У сфері недоговірних зобов'язань прийнято також ряд конвенцій регіонального характеру, наприклад у рамках СНД прийнято: Мінську конвенцію про правову допомогу і правові відносини у цивільних сімейних і кримінальних справах (1993 р.); Кишинівську конвенцію про правову допомогу (2002 р.); Угоду країн СНД про взаємне визнання прав на відшкодування шкоди, спричиненої робітникам каліцтвом, професійним

захворюванням або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним із виконанням ним трудових обов'язків.

Процес уніфікації міжнародного приватного права в рамках Європейського Союзу розпочався у 1957 році на підставі Договору про Заснування Європейського Співтовариства. Уніфікація колізійних норм у рамках ЄС поставила на порядок денний можливість обмеження компетенції інституцій ЄС у питанні щодо прийняття актів, які містять колізійні норми.

Першими вагомими результатами уніфікації міжнародного приватного права в рамках ЄС вважають Брюссельську конвенцію про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та торгових справах (1968 р.). Згадана конвенція була прийнята як закрита, адже не передбачала можливості приєднання до неї країн, які не є членами Європейських Співтовариств (пізніше Європейського Союзу).

Завдяки цьому документу для держав-членів вказаного товариства було створено єдині правила з питань міжнародної підсудності та визнання рішень іноземних судів у майнових спорах. Конвенція протягом тридцяти років її чинності зазнавала багатьох змін і не одноразово набувала нової редакції (1978, 1982, 1989 та 1996р.р.) у зв'язку із розширенням кола держав-членів ЄС.

Пізніше зміст Брюссельської конвенції про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та торгових справах (1968 р.). кожного з цих документів пізніше було перенесено у регламент ЄС – Регламент № 44/2201 («Брюссель I»).

Втім, центральне місце у процесі уніфікації міжнародного приватного права в Європі займає Конвенція про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Римська конвенція 1980 р.).

До тематики колізійного регулювання недоговірних зобов'язань повернулися лише через 20 років у зв'язку з підписанням Договору про

заснування Європейського Союзу. 14 жовтня 1996 р. було прийнято рішення, в якому було сформульовано пріоритети співпраці у питаннях цивільного права, серед яких було визначено, що Рада має на меті розпочати консультації щодо можливості розроблення конвенції щодо права, що застосовується до недоговірних зобов'язань.

Важливу роль в процесі уніфікації міжнародного приватного права в Європі відіграло прийняття Амстердамського договору про внесення змін до Договору про Європейський Союз, яким компетенцію щодо ухвалення законодавства з цивільних питань було передано Європейському Союзу. Крім того зі вступом Амстердамського договору у силу в 1999 році документи співтовариства, такі як директиви та регламенти, почали відігравати більш важливу роль в уніфікації міжнародного приватного права.

Робота над Регламентом, який був покликаний уніфікувати колізійні норми щодо недоговірних зобов'язань, продовжилася, у рамках Європейської групи з міжнародного приватного права (GEDIP), яка у 1998 р. направила до Комісії ЄС пропозиції стосовно європейської Конвенції про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань. Надані пропозиції узагальнювали колізійні прив'язки у галузі деліктних зобов'язань, що застосовуються у країнах – членах ЄС, а також основні підходи до вирішення колізій Гаазьких конвенцій про право, що застосовується до автотранспортних пригод (1971 р.), та про право, що застосовується до відповідальності виробника (1973 р.). Основні положення проекту GEDIP а також принципи Римської конвенції про право, що застосовується до договірних зобов'язань, стали базовими у діяльності Європейської комісії під час підготовки проекту регламенту права, яке застосовується до недоговірних зобов'язань [20, С. 26].

У 2003 році було опубліковано попередній проект регламенту Ради щодо права, яке застосовується до недоговірних зобов'язань і було розпочато публічне обговорення Регламенту.

17 червня 2008 р. було прийнято Регламент № 593/2008 про право, що застосовується до договірних зобов'язань («Рим I»). Зазначений Регламент замінив собою Римську конвенцію 1980 р. та закріпив у собі норми, що вирішують проблему конфлікту законів щодо найбільш поширеного виду зобов'язань приватноправового характеру – зобов'язань, що виникають на підставі цивільно-правових або торговельних (комерційних) договорів. До сфери застосування Регламенту «Рим I» входять також і договори щодо трудових відносин найманих працівників. Зазначений Регламент почав застосовуватися 17 грудня 2009 р.

Робота над уніфікацією колізійного права ЄС стосовно недоговірних зобов'язань завершилась прийняттям Регламенту ЄС №864/2007 щодо права, яке застосовується до недоговірних зобов'язань (Регламент «Рим II»). Офіційно текст було схвалено Радою Європейського Союзу 28 червня 2007 р., а 10 липня 2007 р. – Європейським Парламентом.

Особливість Регламенту «Рим II» і основна відмінність від Римської конвенції 1980 року полягає в тому, що він прийнятий такими інститутами ЄС як Європейський Парламент та Рада і є актом вторинного права ЄС. Тоді як Римська конвенція 1980 року – міжнародний договір, хоча й підписаний країнами-членами ЄС (у той час ЄЕС), але не пов'язаний безпосередньо з Римськими договорами 1957 року.

Регламент є актом прямої дії, який не тільки не може бути змінений актами органів держав-членів ЄС, але і зовсім не вимагає їх прийняття, а отже, забезпечує безпосереднє застосування закріплених у ньому правових норм на території всіх країн ЄС [21, С. 132].

Висновки. Уніфікація правового регулювання шляхом прийняття універсальних та регіональних міжнародно-правових актів є особливістю

міжнародного приватного права у сфері недоговірних зобов'язань на сучасному етапі.

Процеси уніфікації міжнародного приватного права на європейському континенті пожвавились із заснуванням Європейського Союзу. Зокрема у 2007 році було ухвалено Регламент (ЄС) №864/2007 щодо права, яке застосовується до недоговірних зобов'язань («Рим II»), а дещо пізніше у 2008 році було прийнято Регламент (ЄС) №583/2008 про право, що застосовується до договірних зобов'язань («Рим I»). Зазначений Регламент замінив собою Римську конвенцію 1980 р. та закріпив у собі норми, що вирішують проблему конфлікту законів щодо найбільш поширеного виду зобов'язань приватноправового характеру – зобов'язань, що виникають на підставі цивільно-правових або торговельних (комерційних) договорів.

Регламент «Рим II» носить універсальний характер і матеріальне право, яке визначається на основі Регламенту, підлягає застосуванню незалежно від того, чи є воно правом держави-члена ЄС (компетентним може бути не лише право країни-члена Європейського Союзу але й третіх країн, що не входять до складу ЄС).

Література:

- 1. Довгерт А. С. Сучасні приватноправові реформи в Україні з огляду на формування всесвітньо цивільного права // Проблеми систематизації приватного права України та Європи: Монографія / За заг. ред. Ю. В. Білоусова. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – 204с.*
- 2. Перепелинська О. Уніфікація міжнародного приватного права у Латинській Америці // Юридична газета - №8, 2005.*
- 3. Курс международного частного права: Международное частное право. Общая часть. В 3-х томах / Луиц Л. А.. - 3-е изд., доп. - М.: Юрид. лит., 1973. - 384 с.*

4. *Юридична енциклопедія*. – К., 2004. – Т.6. – С.215.
5. *Иванов Г. Г., Маковский А. П. Международное морское право*. – Л.: Судостроение. 1984. – С.35.
6. *Хачатурян А. Г. Унификация коллизионных норм в международном частном праве*. – К.: Наук. Думка, 1993. – С.12.
7. *Лукашук И. И. Функционирование международного права*. – М.: Наука, 1992. – 222 с.
8. *Коровина О. П. Методи уніфікації норм МЧП: автореф. дис... канд. юр. наук*. - М, 1998. – 18 с.
9. *Фединяк Г. С., Фединак Л. С. Міжнародне приватне право: Навч. посіб.* – 2-е видан., допов. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 416 с.
10. *Гетьман-Павлова И. В. Международное частное право: учебник*. – М.: Эксмо, 2011. – 752 с.
11. *Довгерт А. С. Система приватного права та структура нового Цивільного кодексу України // Українське право*. – 1997. - №1. – С.21.
12. *Руденко О. В. Уніфікація міжнародного приватного права ЄС. Дис... канд.юрид.наук*. – К., 2006. – С. 47-48.
13. *Маковський А. В. Вопросы теории международно-договорной унификации права и состав международного частного права // Материалы Торгово-Промышленной палаты СССР. Вып.34*. – М., 1983. – С.26-33.
14. *Доронина Н. Г. Унификация и гармонизация права в условиях экономической интеграции государств / Н. Г.Доронина // Право и экономика*.– 1997. – №17-18. – С. 84-91.
15. *Вопросы теории международно-договорной унификации права и состав международного частного права // Материалы Торгово-Промышленной палаты СССР. Вып.34*. – М., 1983. – С. 26-33.
16. *Иссад М. Международное частное право*. – М.: Прогрес, 1989, - 400 с.

17. Конвенція про право, що застосовується до дорожньо-транспортних пригод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_003.
18. Сологуб Д. Международно-правовая унификация норм, применяемых к обязательствам вследствие причинения вреда (на примере конвенций и договоров о правовой помощи) // Альманах «Status guo» Диалог. 26.05.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.statusquo.ru/author/605/article_613.html - дата звернення 23.06.2013.
19. Банковский А. В. Деликтные обязательства в международном частном праве // Дис.. канд... юрид. Наук.: 12.00.03. - М., 154 с. (С.18)
20. Kreuzer K. Zu Stand und Perspektiven des Europaeischen Internationalen Privatrechts. Wie europaeisch soll das Europaeische Internationale Privatrecht sein? // *RabelsZ*. Bd. 70 (2006), № 1, с. 1-88.
21. Право Европейского Союза: Учебник для вузов / Под ред.. С.Ю. Кашкина. – М.: Юристъ, 2002. – 925с.

References:

1. Dovghert A. S. Suchasni pryvatnopravovi reformy v Ukraini z oghljadu na formuvannja vsesvitnjo cyvilnogho prava // *Problemy systematyzaciji pryvatnogho prava Ukrainy ta Jevropy: Monohrafiya* / Za zagh. red. Ju. V. Bilousova. – K.: Naukovo-doslidnyj instytut pryvatnogho prava i pidpryjemnyctva APrN Ukrainy, 2009. – 204s.
2. Perepelynsjka O. Unifikacija mizhnarodnogho pryvatnogho prava u Latynsjkij Ameryci // *Jurydychna ghazeta* - № 8, 2005.
3. Kurs mezhdunarodnogho chastnogho prava: Mezhdunarodnoe chastnoe pravo Obshhaja chastj. V 3-kh tomakh / Lunc L.A.. - 3-e yzd., dop. - M.: Juryd. lyt., 1973. - 384 с.
4. *Jurydychna encyklopedija*. – K., 2004. – Т.6. – С.215.

5. *Yvanov Gh. Gh., Makovskyj A. P. Mezhdunarodnoe morskoe pravo. – L.: Sudostroenye. 1984. – S.35.*
6. *Khachaturjan A.Gh. Unyfykacyja kollyzyonnykh norm v mezhdunarodnom chastnom prave. – K.: Nauk. Dumka, 1993. – S.12.*
7. *Lukashuk Y. Y. Funkcyonyrovanye mezhdunarodnogo prava. – M.: Nauka, 1992. – 222 s.*
8. *Korovyna O. P. Metody unifikaciji norm MChP: avtoref. dys... kand. jur. nauk. - M, 1998. – 18 s.*
9. *Fedynjak Gh.S., Fedynjak L.S. Mizhnarodne pryvatne pravo: Navch. posib. – 2-e vydan., dopov. – K.: Jurinkom Inter, 2000. – 416 s.*
10. *Ghetjman-Pavlova Y. V. Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: uchebnyk. – M.: Eksmo, 2011. – 752 s.*
11. *Dovghert A. S. Systema pryvatnogho prava ta struktura novogho Cyvilnogho kodeksu Ukrainy // Ukrainijske pravo. – 1997. - № 1. – S.21.*
12. *Rudenko O. V. Unifikacija mizhnarodnogho pryvatnogho prava JeS. Dys... kand.juryd.nauk. – K., 2006. – S. 47-48.*
13. *Makovsjkyj A. V. Voprosy teoryy mezhdunarodno-doghovornoj unyfykacyy prava y sostav mezhdunarodnogho chastnogho prava // Materyaly Torgovo-Promyshlennoj palaty SSSR. Vyp. 34. – M., 1983. – S.26-33.*
14. *Doronyina N. Gh. Unyfykacyja y gharmonyzacyja prava v uslovyjakh ekonomycheskoj ynteghracyy ghosudarstv / N.Gh. Doronyina // Pravo y ekonomyka.– 1997. – № 17-18. – S. 84-91.*
15. *Voprosy teoryy mezhdunarodno-doghovornoj unyfykacyy prava y sostav mezhdunarodnogho chastnogho prava // Materyaly Torgovo-Promyshlennoj palaty SSSR. Vyp.34. – M., 1983. – S. 26-33.*
16. *Yssad M. Mezhdunarodnoe chastnoe pravo. – M.: Proghres, 1989, - 400 s.*
17. *Konvencija pro pravo, shho zastosovujetjsja do dorozhno-transportnykh pryghod [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_003.*

18. Sologhub D. *Mezhdunarodno-pravovaja unyfykacyja norm, prymenjaemykh k objazatel'stvam vsledstvie prychynenija vreda (na prymere konvencyj y dogovorov o pravovoj pomoshhi)* // *Aljmanakh «Status guo» Dyalogh*. 26.05.2009 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.statusquo.ru/author/605/article_613.html - data zvernennja 23.06.2013.
19. Bankovskij A. V. *Delyktnye objazatel'stva v mezhdunarodnom chastnom prave* // *Dys.. kand... juryd. Nauk.*: 12.00.03. - M., 154 s. (S.18)
20. Kreuzer K. *Zu Stand und Perspektiven des Europaeischen Internationalen Privatrechts. Wie europaeisch soll das Europaeische Internationale Privatrecht sein?* // *RabelsZ*. Bd. 70 (2006), № 1, s. 1-88.
21. *Pravo Evropejskogho Sojuza: Uchebnyk dlja vuzov / Pod red.. S.Ju. Kashkyna*. – M.: Juryst, 2002. – 925s.

РОЗДІЛ ІІІ. ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

УДК 821.111 (73) – 311.1.09

РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ У РОМАНІ ТАРТТ Д. «ЩИГОЛЬ»

кандидат філологічних наук, Козій О. Б.

Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В.Винниченка,
Україна, Кіровоград

Досліджується роль художньої деталі для розкриття внутрішнього стану героя у критичній ситуації у романі Донни Тартт «Щиголь». Відзначено, як письменниця майстерно вживається у відчуття свого героя, відстежує асоціативні зв'язки, які він вибудовує, змальовує захисні механізми психіки людини. Об'єктом дослідження є розділ роману, в якому розкривається внутрішній світ героя у критичній ситуації. За метод дослідження обрано аналіз «услід за автором». Проаналізовано зорові та

слухові деталі, які використовує авторка, визначено особливості часопростору твору.

ключові слова: психологізм, розповідач, зорові та слухові деталі, критичний стан, аналіз «услід за автором».

кандидат филологических наук, Козий О. Б. Роль художественной детали в романе Тартт Д. «Щегол» / Кировоградский государственный педагогический университет имени В. Винниченка, Украина, Кировоград

Исследуется роль художественной детали для отображения внутреннего состояния героя в критической ситуации в романе Тартт Д. «Щегол». Отмечено, как писательница вживается в чувства своего героя, отслеживает ассоциативные связи, которые он строит, обрисовывает защитные механизмы человеческой психики. Объектом исследования в статье является глава романа, в которой раскрывается состояние героя в критической ситуации. Методом исследования выбран анализ «следуя за автором». Проанализированы зрительные и слуховые детали, а также особенности хромотона произведения.

Ключевые слова: психологизм, рассказчик, зрительные и слуховые детали, критическое состояние, анализ «следуя за автором».

PhD in Linguistics, Kozii O. B. The role of Kirovohrad State Pedagogical University named after V. Vynnychenko. The role of artistic detail in Donna Tartt's novel "The Goldfinch" / Kirovohrad State Pedagogical University named after V. Vynnychenko, Kirovohrad, Ukraine

The role of artistic detail in the process of depicting inner state is investigated. The author touches upon the problem of critical situation. The attention is paid to the skills of the writer in showing main character's feelings, memoirs, thoughts, associative relations and human nocifensor in critical situations. It is admitted that in case of such temporal and space detail handling the most suitable way of analysis is «in succession to the author».

Key words: psychologism, narrator, visual and auditory detail, critical state, «in succession to the author» way of analysis, artistic time and space.

Вступ. Роман Донни Тартт «Щиголь» (англ. *The Goldfinch*) став помітною літературною подією 2013 року, коли він був удостоєний Пулітцерівської премії [1]. Авторка цього твору написала усього три романи: «Секретна історія» (1992), «Маленький друг» (2002) та «Щиголь» (2013), що приніс їй світову славу. Тож актуальність дослідження є цілком очевидною, оскільки твір був нещодавно надрукований і ґрунтовних праць із його дослідження нема. Крім того, роман надзвичайно глибокий і багатогранний, що надає широкі можливості аналітичного вивчення.

Що стосується літературно-критичної оцінки, то дослідник може звертатися до рецензій (поки що лише у американських виданнях), коротких аналітичних оглядів першими перекладачами. Українською мовою «Щиголь» ще не з'явився, тому можна апелювати до короткої, проте місткої статті російської перекладачки Бабицької В. [2], яка відзначає численні літературні алюзії (з класичною та сучасною літературою), відстежує сюжетні та смислові «шари» роману, звертається до проблематики твору – очевидної та глибинної.

«Щиголь» – це історія життя хлопчика, а потім дорослого чоловіка Теодора Деккера, що випадково отримує *на зберігання* шедевр живопису. Хлопчину зачаровує невелике, із книжку розміром, полотно Карела Фабриціуса, одного з учнів Рембрандта. Безцінний шедевр, загорнутий у наволочку та обмотаний клейкою стрічкою стає провідником, поводитирем у житті для осиротілого Тео, тримає його на плаву, не дає серцю закритися для прекрасного. Хлопчик не злодій: під час відвідин музею лунає вибух, багато людей гине, втрачені шедеври. Герой бере картину, аби врятувати її, йде додому, у порожню квартиру, аби чекати на матір, не знаючи, що вона загинула. Цей розділ є об'єктом дослідження даної розвідки. Розділ книги

має назву «Урок анатомії» – від назви картини Рембрандта, яку Теодор також побачив на виставці, хоча у самому розділі картина жодного разу не згадується. На відміну від «Щигля», що зображує приковану до гілочки пташку, живу і теплу, «Урок анатомії» – полотно похмуре й моторошне. Таким же похмурим є і чекання хлопця. Перед читачем постає не просто перелякана дитина, а горе втрати цілого світу. Тому **метою** розвідки є дослідження деталей, які творять часопростір твору, а **методом** дослідження є аналіз «услід за автором» [3].

Виклад основного матеріалу статті. У другому розділі першої частини роману Тартт Д. показує себе тонким психологом, майстерно вживаючись у відчуття героя, разом із ним мандрує у часі спогадів, відстежує асоціативні зв'язки, геніально відчуває та змальовує захисні механізми психіки людини, що стикається із невідворотністю. Попередній розділ закінчується оптимістичною впевненістю хлопця, що мати може бути живою, оскільки серед трупів її не було. Тож Тео прямує додому, аби чекати там. Така реакція на перший погляд видається нелогічною, бо ж хлопцеві варто було б пошукати ще, попитати оточуючих. Та у критичній ситуації психіка вмикає захисний механізм – дотримання встановленого порядку, дії доведені до автоматизму: якщо зробити те, до чого звик, то і результат буде звичний. Тобто, якщо хлопець вчинить так, як мав би *не* у критичній ситуації, то і події розвиватимуться так, як завжди. У своїй квартирі хлопець оточений предметами, що несуть почуттєво-пам'ятний відбиток матері, яка немов живе у кожному предметі. Письменниця майстерно пропускає крізь себе емоції героя у трьох іпостасях: дорослого чоловіка, котрий згадує знаковий день свого життя, 13-річного підлітка, який щойно пережив шок, зазирнув у обличчя смерті, та дитину, яка не може дочекатися приходу матері. Тартт Д. вдається до зображення низки психологічних прийомів, до яких підсвідомо вдається людина, аби відволіктися, уникнути паніки у складній ситуації. Втілюючись одночасно

у героя-підлітка та героя-дитину, письменниця детально виписує правила гри, у яку грає сам із собою Тео Деккер. Авторка веде його лабіринтами пам'яті: малим хлопцем головний герой роману часто боявся, що мати може не повернутися з роботи, навіть не намагаючись придумати причину. Тео-підліток пригадує, як він тоді займався арифметикою сам із собою: віднімав і додавав, вираховуючи, на скільки мати могла затриматися на роботі, скільки їй знадобиться, аби дістатися до метро. Круглий годинник стає символом очікування, що супроводжувалося страхом. Зорові образи письменниця доповнює слуховими, і це увиразнює психологічну напругу ситуації: коли матері довго не було, хлопчик (як він сам згадував), «мов покинуте усіма щеня» [4], сідав біля входних дверей та вслухався, чи не піднімається ліфт.

Письменниця градаційно нарощує напругу очікування: дитячі страхи, що мама може *чомусь* не повернутися (мала дитина не потребує встановлення причинно-наслідкових зв'язків, їй чужа логіка, вона знаходиться у полоні первісного), у спогадах Тео, який дивом вижив після вибуху, змінюються чітко сформованими. У молодших класах він кожного дня (авторка наполягає на цьому) боявся за матір. Тартт Д. змальовує справжню дитину медійного століття, яка через переінформованість, хоч і без належного розуміння подій, дорослішає занадто рано. Знаходячись під впливом того, що він чув і бачив, головний герой проектує майже усі трагічні події на свою матір. Словами Тео письменниця намагається пояснити таке гіперзанепокоєння долею матері: «Думати про те, що з мамою може щось трапитися, було особливо страшно ще й тому, що батько був таким ненадійним. Ненадійним – то ще м'яко сказано» [4]. Трагічні картини, які малює уява хлопчика, були викликані страхом перед майбутнім, бо весь його світ був сконцентрований на постаті матері.

Ще до того, як Тео дізнався трагічну звістку, у роковий день до нього приходить усвідомлення самотності, непотрібності, тендітності їхнього із

мамою маленького світу. Авторка наділяє головного героя своєю здатністю перевтілюватися, думати і відчувати чужі думки та почуття. Через невластне пряму мову передано уявлення хлопця про те, що скаже і зробить батько – де б він не був, – коли дізнається про трагедію. Уява Тео малює низку картин, представлених письменницею у вигляді риторичних питань. Антиципацією трагедії перейняті думки героя і деталі сприйняття ним навколишнього світу. Письменниця уповільнює художній час твору, він розтягується для головного героя, коли Тео прямує додому, до місця, що може його захистити та стало матеріальним продовженням материнської постаті. Хлопець певний, що мати вдома, та страх його не полишає, все ніби кричить йому про невідворотність. Тому вулицю хлопець бачить не лише сірою та холодною, а немов «сповитою у саван» [4]. Ретардований час для героя майстерно сплітається із вузько локалізованим художнім простором. Деталі реального світу авторка переплітає із потужними за смисловим наповненням метафорами: «Головний біль та дощ стягли світ до вузького кола болю» [4].

Згадуючи довгий шлях додому, вже дорослий Теодор порівнює себе тодішнього зі зламану іграшкою, що продовжувала йти заданим маршрутом. Ця метафора акумулює розпач та розгубленість через дитинство, що в одну мить скінчилося для осиротілого хлопця. Художній час розтягується за рахунок нанизування зорових та слухових деталей. Вдалою антиципацією розв'язки є згадка про дощ, що стікав по віях хлопця. Деталь навіть не вимагає метафоричного порівняння зі слізьми.

Емоційний зв'язок сина з матір'ю увиразнюється за рахунок картин, що проходять перед внутрішнім зором Тео (мати не знаходить собі місця через його відсутність), невластне прямої мови (картає себе за відібраний у сина телефон) та цікавого прийому зображення психологічного стану героя – і дитини, і вже дорослого чоловіка, – котрий намагався встановити своєрідний телепатичний зв'язок із матір'ю.

Тартт Д. майстерно передає глибину переживань героя та різновекторність його почуттів: намагаючись переконатися в тому, що мама жива, Тео «переключається» на інші емоції, згадує руденьку дівчинку, любов до якої він пронесе через усе життя. Хлопець до останнього сподівається, що понівечений дідусь, якого він бачив у музеї разом із Піппою, вижив. Письменниця простежує передпанічний стан, у якому той намагається переконати себе у доброму розвитку подій.

Обраний шлях аналізу «услід за автором» є найкращим способом простежити усі тонкощі майстерності письменниці, котра веде героя (а разом з ним і читачів) вулицями міста, поринає у спогади, передає загострені почуття, змушує читача відчувати краплі дощу на обличчі, запаморочення від пережитого, усі звуки навколо: від криків полісменів на вулицях до скреготу деталей ліфта у будинку Тео. Образ дому у творі має потужне архетипне наповнення. Це простежується на рівні художніх деталей: авторка створює не лише живий, рельєфний образ самої квартири, а навіть коридору, де відчуваються відповідні запахи, огортають безрадісні кольори.

Емоційна напруженість зображуваного зростає, коли художній світ локалізується у квартирі героя. Певне, найголовніший смисловий акцент падає на звертання, що за гіркою іронією стає риторичним: хлопчик кличе матір, але відповіді не чує. Потому звертання стає питанням-рефреном, який увиразнюється ремарками авторки. Оглянувши квартиру, Тео знову кличе матір: «Мамо? – покликав я із помітною тріщинкою паніки у голосі» [4]. Авторка вдається до прийому внутрішньої розмови героя – не монологу, а саме розмови із матір'ю – у вигляді повідомлень, що син залишає на її телефоні.

Тартт Д. градаційно нанизує зорові і слухові деталі, ретардує художній час: коли хлопець заходить до кімнати та застигає там, вона вдається до прийому збільшувального скла: ретельно оглядає усі дрібниці, особливу

увагу приділяючи зоровим деталям із часткою «не», які очікувано мали там бути, але їх не було. В цьому і полягала трагічність ситуації: «На гачку коло дверей **не** висіли її ключі, на столі **не** стояла її сумка» [4] (виділення моє – К.О.). Охоплений панікою підліток хапається за найменші сліди пам'яті, наприклад, звертає увагу на материну чашку зі слідами помади та залишками уже холодної кави на денці. До зорових не-деталей додаються ще й слухові: на відповідачі **не** було повідомлень. Емоційна напруга хлопця увиразнюється фізичним болем, бо після вибуху страждає від головного болю. Письменниця вдається до градаційної зміни емоційного стану героя, відзначаючи, що додому він дістався, немов застосовуючи внутрішній резерв надії. Коли ж очікування не справдилися, його охоплює слабкість, підліток ледве пересувається, докладає зусиль, аби сконцентруватися. Авторка передає граничний стан, в якому перебуває хлопець. Незважаючи на біль і слабкість, усі його почуття і відчуття загострені, він вслухається в усі звуки, мозок намагається знайти логічне пояснення ситуації, рішення проблеми.

Письмо Тартт Д. характеризується майстерним побутописанням: вона змушує читача не лише співпереживати герою, а й відчувати те, що відчуває він. Тому деталі стають рельєфними, відчутними на дотик. Внутрішній дискомфорт героя підкреслюється дискомфортом фізичним: «Я заснув як був – у брудному й мокрому одязі, диван також був мокрий, там, де я лежав, лишилася мокра ямка» [4]. Наростання паніки виливається у наступну дію: Тео ходить по квартирі, вмикаючи усе світло. Письменниця тонко підмічає особливості дитячої психіки, коли страх перед невідомістю трансформується у страх перед темрявою, де приховані усі жахи і проблеми.

Гірким розчаруванням для Тео стає повідомлення на автовідповідачеві: хлопець вмикає його і спочатку сповнюється радості від того, що чує людський голос, що розриває коло його самотньої тиші. Та

потім приходить болісне усвідомлення-розчарування, бо голос належить не матері.

Письменниця вдається до зіставлення двох світів: мікросвіту квартири Тео із уповільненим художнім часом та макросвіту із нормальними темпоральними характеристиками. У мікросвіті свого дому-захисту хлопець живе із залишками надії, а макросвіт за вікном живе за власними невблаганними законами. Повідомлення **не** від матері надриває тонку захисну оболонку. У свою чергу головний герой, котрий вже відчуває, що сталося, остаточно руйнує цей захист. Ця руйнацію та злиття двох світів простежується на рівні предметних деталей: хлопець відкриває штори, дивиться на вулицю і стрічається зі світом, який продовжує жити, світом, сповненим звуків і руху. Потому світ вривається у ненадійну схованку самотнього хлопця, а суєта, звуки, запахи життя, людей, сімей, тварин, подій огортають його, як до того – тиша. Нанизування зорових та слухових образів і деталей набирає форми періоду – конструкції, яка логічно та інтонаційно ділиться на дві нерівні частини; перша являє собою перелік граматичних явищ, в результаті якого інтонація поступово підвищується, інша йде після паузи, супроводжується пониженням інтонації і знаходиться в певних відношеннях з першою [5]. Другою частиною зазначеного періоду є риторичне питання-рефрен: «Де ж вона?»

Письменниця вдається до міжчасового паралелізму спогадів у вигляді протиставлення: так само, як малий Тео придумував трагедії, які могли трапитися з мамою, так Тео-підліток шукає причини, які б могли її затримати. Відбувається внутрішній діалог між майже примарною надією і логікою. Тартт Д. майстерно змальовує панічно-передістеричний стан хлопця за допомогою протиставлення художніх деталей: шум вечірньої метушні контрастує з тишею пустої квартири, Тео шукає допомоги в свого дому, надію на щасливе розв'язання ситуації, записку, яку могла лишити мама, але не знаходить її. Шукає, вже знаючи, що все марно. Хлопець

свідомо виходить за межі мікросвіту у пошуках моральної підтримки, тож телефонує консьєржу. Потому зважується на більше: вмикає телевізор та усвідомлює реальність останніх подій. Хлопця заспокоює сам факт того, що він спромігся на хоча б якийсь крок, що може пришвидшити повернення матері. Тож сподівається, що номером взагалі не доведеться скористатися. Але мати не приходить, тому Тео зважується на дзвінок. Опису телефонної розмови притаманне розмежування художнього світу твору: пуста реклама, що лунає з телевізора, – то світ-фон, а підліток із слухавкою у руках – уособлення пульсуючого очікування. Час від часу в процесі розмови хлопця із соціальною працівницею цей світ-фон вривається до його напруженого світу у вигляді окремих реплік, немов світ намагається вести діалог із головним героєм, утверджує плинність життя за вікном. Проте у тій квартирі життя зупинилося. Звістка, що матері не було у списках загиблих, спочатку підбадьорила Тео, але напруження його не полишало. Письменниця знову вдається до міжчасового паралелізму: хлопець грає сам із собою у підрахунки. Почувши, що загинула двадцять одна особа, він усвідомлює, яка це колосальна кількість. Підрахунки переростають у паніку, яку хлопець ледве стримує. Тартт Д. показує, як підліток, що прагнув бути самостійним, бував і проблемним, перетворюється на маленьку перелякану дитину, готову на весь світ закричати рятівне: «Мамо!»

Рятунок від паніки герой знаходить у запланованих разом із матір'ю діях: не йде шукати, а лишається вдома, бо так було заведено у родині, така була домовленість. Заглибленість головного героя у власні думки та залишки слабкої надії підкреслюється ретардованим художнім часом – порятунку у спогадах та дрібних діях. Градація розпачу хлопця має числове втілення: це кількість загиблих і кількість ця, повідомляється у останніх новинах, постійно зростає. Застиглий художній час і простір переривається абсурдно-динамічним елементом, яким є дзвінок на гарячу лінію та

розмова із соціальною працівницею. Тео намагається внести правки у ірреальну реальність, відволікаючись від розмови та роззираючись по кімнаті у пошуках своєрідних рятувальних психологічних шлюпок – маминих речей, намагається відсторонитися від тяжких передчуттів і безглуздої розмови із байдужою людиною. Своєрідний рятунок він знаходить у фізичних відчуттях, коли розуміє, що голодний. Але думки про матір його не полишають, тож Тео залишає для неї страву, прибирає на кухні, оскільки це потішить її, лагодить шухляду, до якої ні в кого не доходили руки. Символічним є те, що у шухляді, над якою він довго трудився, знайшовся лише різний мотлох: так само марними були очікування, дзвінки та останні послуги для матері.

Опис побутових клопотів змінюється міркуваннями та спогадами про родичів. Тут письменниця вже перевтілюється у Теодора-дорослого, котрий аналізує ситуацію через багато років. Перед внутрішнім поглядом героя проходять його бабусі й дідусі – постаті колоритні, але абсолютно чужі. Він просто дивиться на них збоку, та їх дивацтва не викликають ані замилювання, ані роздратування, як це буває із дивацтвами близьких людей, а є лише констатацією факту. Завдяки майстерності авторки, її таланту оперувати побутовими деталями, ці навіть не епізодичні персонажі, а просто згадки про них, є яскравими та живими.

Монотонна праця сприяє роздумам та спогадам, тому хлопець з головою пірнає у них, вибудовує навколо себе стіну власного маленького світу. Авторка майстерно переплітає світогляди підлітка та дорослої людини, яка аналізує своє минуле, тож майже не можливо їх розмежувати, розрізнити. Мить, за яку прийде остаточне усвідомлення трагедії, письменниця розтягує, дивлячись очима героя на кімнату, локус вже **колишнього** життя. Напруження ситуації передано через персоніфікацію предметних деталей інтер'єру: «Усі меблі ніби витягнулися, стали навшпиньки у тривожному чеканні» [4]. Художній час розтягується,

письменниця вдається до протиставлення двох світів. Через художні деталі авторка передає, як герой абстрагується, виходить за межі предметного сприйняття світу: «Квартира розплилася: навколо лампи, мов німб, тремтіло коло світла, пульсувала полоса на шпалерах» [4]. Письменниця градаційно нанизує дії і думки героя, а основним акцентом стає дзвінок у двері. Наступний елемент також є градацією, проте нисхідною: хлопець із замиранням серця біжить відчиняти, крик «мамо!» вже готовий зірватися, але він стикається із невідворотністю, що звучить у пронизливій метафорі: «Моє серце полетіло униз, відраховуючи поверхи» [4]. Завдяки детальному асоціативному опису зовнішності соціальних працівників оповідь затримується, але авторка майстерно ставить крапку: «Побачивши їх, я зрозумів, що моє життя, яким воно було до цієї хвилини, скінчилося» [4].

Висновки.

Отже, у романі «Щиголь» Тартт Д. виявила себе талановитим майстром, живописцем слова, тонким психологом та філософом. А її твір – це багатогранний кристал, скринька із секретами, які ще будуть розкриті. Завдяки художнім деталям – зоровим та слуховим – та особливостям часопростору роману перед читачем розкривається трагедія втрати.

Література

1. Тартт Д. [//www.wikipedia.org/wiki/](http://www.wikipedia.org/wiki/).
2. Бабицкая В. «Щегол» Донны Тартт: время ничего не значит / В. Бабицкая // Щегол. Роман / Пер. с англ. А. Завозовой. – М.: АСТ: Corpus, 2014. – 832 с. – Изд-во Corpus, Москва, 2014.
3. Літературознавчий словник-довідник / Гром'як Р., Ковалів Ю. та ін.. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с. (Nota Bene)
4. Тартт Д. Щегол: Роман / Д. Тартт // www.nemaloknig.info. – 2013. ISBN 978-5-17-085448-6

5. Мельник Т. Образність художнього тексту через призму лінгвістичного аналізу / Т. Мельник. - Севастополь, 2005 // www.ukrlife.org/main/minerva/melnyk_lingvo.doc.

References:

1. Tartt Donna // www.wikipedia.org/wiki/.
2. Babitskaya V. "Shchegol" D.Tartt: *vremya nichego ne znachit.* – Corpus, Moscow, 2014.
3. *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* / R. Hromiak, Yu. Kovaliv ta in.. – K.: VTs «Akademiiia», 1997. – 752 s. (Nota Bene)
4. Tartt Donna. *The Goldfinch.* – Tay, Ltd. 2013. ISBN 978-5-17-085448-6
5. Melnyk T. *Obraznist khudoznogo textu cherez pryzmu lingvistuchnogo analizu* // www.ukrlife.org/main/minerva/melnyk_lingvo.doc.

УДК 811.11-112

**ПРАГМАТИКА МАРКЕРА ДИСКУРСА *καί* В
ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ЭКВИВАЛЕНТАХ ЕГО ПЕРЕВОДА В
БИБЛИИ**

PhD, Фурко П. Б.

Реформатский университет им. Кароли Гашпара, Венгрия, г. Будапешт

Вавринчик Р. Я.

Ужгородский национальный университет, Украина, г. Ужгород

*В данной статье осуществлен краткий обзор и оценка различных современных подходов к маркерам дискурса, вследствие чего предложено их новое, контекстуальное понимание. Практический аспект статьи основан на предпринятой ре-интерпретации употребления маркеров дискурса вообще и союза классического греческого языка *καί* в частности. Анализ проведен на материале *Текстус Рецептус* и на некоторых переводах Библии,*

в которых также рассмотрены функциональные эквиваленты маркера дискурса *καί*.

Ключевые слова: дискурс, прагматика, Библия, функция, контекст, перевод.

*PhD, Furko P. B., Vavrinchik R. Ya. Pragmatics of the discourse marker *καί* у функціональних еквівалентах його перекладу в Біблії / Реформатський університет ім. Каролі Гашпара, Угорщина, м. Будапешт; Ужгородський національний університет, Україна, м. Ужгород.*

*У статті здійснено короткий огляд і оцінку різноманітних сучасних підходів до маркерів дискурсу, внаслідок чого запропоновано їхнє нове, контекстуальне розуміння. Практичний аспект статті ґрунтується на спробі ре-інтерпретувати використання маркерів дискурсу загалом та сполучника класичної грецької мови *καί* зокрема. Аналіз виконано на матеріалі *Текстус Рецептус* і на декотрих перекладах Біблії, в яких також розглянуті функціональні еквіваленти маркера дискурсу *καί*.*

Ключові слова: дискурс, прагматика, Біблія, функція, контекст, переклад.

*PhD, Furko B. P., Vavrinchik R. Ya. Pragmatics of the discourse marker *καί* in the functional equivalents of its translation in the Bible / Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Budapest; Uzhgorod National University, Ukraine, Uzhgorod.*

*The present paper offers a brief overview and evaluation of numerous contemporary approaches to the discourse markers in order to outline their novel, contextual understanding. The practical part of the paper attempts to re-interpret the usage of discourse markers in general and the Classical Greek conjunction *καί* in particular. The analysis is based on the material of *Textus Receptus* as well as on several Bible translations, with special emphasis on the functional equivalents of the discourse marker *καί*.*

Key words: discourse, pragmatics, Bible, function, context, translation.

Вступление. В статье предпринят дискурсивно-прагматический подход к изучению использования *kaí* в текстах Библии, а также его переводных эквивалентов в разнообразных версиях Библии, в частности – в Библии Короля Иакова. Союзы *kaí*, *de*, *gar*, и *alla* во многочисленных работах были представлены как частицы [1], союзы в предложениях [2], или как связывающие слова [3]. Самые новые работы [2] или [4] настаивают на связи *kaí*, *de*, *gar*, и *alla* с такой функциональной категорией разнородных лингвистических единиц, которая широко известна в англосаксонской традиции дискурс-анализа под названием маркеров дискурса (далее – МД) [5; 6]. Однако, сфера исследования МД сама по себе очень неоднородна, о чем свидетельствует явный избыток терминов (дискурсивный союз, дискурсивный оператор, дискурсивная частица, ключевая фраза, дискурсивный маркер, модификатор прагматической силы, прагматическое выражение,) вызванный, в частности, последователями теорий релевантности, риторических структур, речевых актов, моделей, основанных на связности и прагматике Грайса (и этот список далеко не полон). С. Портер и М. О'Доннел подчеркивают важность «осознания того, что союзы представляют собой функциональную систему маркеров дискурса», играют важную роль в «создании связности в дискурсе, обозначении границ дискурса, и в направлении понимания в дискурсе» [4, с.147]. Однако даже системно-функциональные подходы [2; 4] к «союзам предложений» в Новом Завете (далее – НЗ) в духе Хэллидея не берут во внимание все аспекты исследований МД. Поэтому предварительно рассмотрим формально-функциональные характеристики МД, а также те роли, которые они играют в ряде типов дискурсов.

Данная статья ставит перед собой две **цели**: во-первых, произвести обзор основных и признанных в научном мире подходов к изучению МД. А во-вторых – выявить контекстуально обусловленные особенности МД *kaí* в разных переводах Библии. Этим целям подчинены такие **задания**: а)

произвести обзор наиболее широко известных и значимых категоризаций и типологий МД; б) оценив существующие подходы к МД, предложить наиболее оптимальный; в) проанализировать прагматический смысл МД *kaí* в четырех текстовых корпусах.

Изложение основного материала статьи. Существует общее мнение, что МД не присуще, или, по крайней мере, в них размыто семантическое содержание. Р. Фанк еще в 1973 году, например, описывает некоторые союзы НЗ, изучаемые нами, как «почти лексически пустые» [7]. В результате этого они зависят от контекста (локального и глобального), а также от дискурсивной последовательности (ко-текста), без которых их интерпретация невозможна. Такая зависимость от контекста может в некоторых случаях приводить к граничным примерам многофункциональности: данное употребление может одновременно отображать разнообразие межличностных и дискурсивных функций. Семантическая размытость также приводит к теоретическим сложностям при разграничении вклада в значение дискурса, сделанного «рамочным» высказыванием и вклада самого маркера. В соответствующей литературе по поводу этого вопроса предлагается три разных версии: *омонимия*, т.е. максималистский подход; *моносемия* – минималистский подход; и *полисемический подход*. Выбор в пользу того или иного подхода, естественно, не обязательно обусловлен исследованием не зависящих от условий истинности единиц, таких как МД, а скорее является проблемой, широко признанной в литературе, посвященной лексической семантике [8; 9, с. 109, 114]. В случае с МД, однако, проблема стоит особенно остро, поскольку вышеупомянутая неотъемлимая зависимость от контекста усложняет опознание набора значений и функций данной единицы, также как и возможной взаимосвязи между ними.

Большинство подходов к союзам в НЗ на сегодняшний день отвечают крайне максималистскому, а именно – семантическому направлению. Д. Уоллис, например, различает девять таких типов союзов:

- A. Восходящие («even»): καί, δέ, и μηδέ.
- B. Объединяющие (продолжающие, координирующие «and», «also»): καί и δέ.
- C. Контрастные (противопоставляющие «but», «rather», «however»): ἀλλά, πλὴν, иногда καί и δέ.
- D. Соотносящие: μέν ... δέ («on the one hand ... on the other hand»); καί ... καί («both ... and»).
- E. Разъединяющие (альтернативные «or»): ἢ
- F. Эмфатические («certainly», «certainly», «indeed»): ἀλλά, οὐ μή, οὔν, γε, δή, μενοῦνγε, μέντοι, ναί, и νή.
- G. Поясняющие («for», «you see», «that is», «namely»): γάρ, δέ, εἰ, и καί.
- H. Подразумевающие («therefore») ὅρα, γάρ, διό, διότι, οὔν, πλὴν, τοιγαροῦν, τοινῦν, и ὥστε.
- I. Переходные («now», «then»): οὔν, δέ [3].

Отметим, что одни и те же МД могут быть категоризированы под множеством разных заголовков, из чего следует (в случае радикально семантического подхода), что *καί*, например, омонимичен с соединяющим и противопоставляющим значениями. Любой убежденный минималист, напротив, попытается выделить единственное корневое значение, желательно крайне абстрактной и схематической природы, от которого производятся все употребления данного МД. Вариации и в значении, и в использовании отдельного МД в таком случае признаются следствием его взаимодействия с контекстом, в котором он употреблен. Минимализм значения, в сущности, является крайне прагматическим подходом, в котором семантика того или иного МД имеет совсем мало общего с его функциональным спектром. С. Блэк, например, описывает *καί* как маркер продолжительности и относит все его употребления к этому функциональному ядру. Однако эта ученая также разделяет статический подход и рассматривает «союзы предложения»

как дополняющие (или противоположные) друг друга члены одной парадигмы. По ее мнению, союзы предложения и асиндетон составляют «набор вертикальных отношений, или же являются элементами, которые могут меняться в одинаковом «слоте» предложения [2, с. 29].

Придерживаясь синхронической точки зрения на функциональное ядро МД, все же можно оказаться в заблуждении. Согласно мнению, которого мы придерживаемся в данной работе и ранее изложенном нами [10; 11], наиболее правильное понимание МД возможно с учетом разнообразных этапов или уровней прагматизации: изначально МД обладают своим первичным, независимым от контекста, пропозициональным значением, которое постепенно замещается и обогащается зависимыми от контекста прагматическими и процедуральными значениями. Таким образом, то, что многие ученые склонны называть побочными последствиями МД [12] или второстепенными функциями [5], является импликатурами, возникающими в результате взаимодействия между первичными значениями МД и контекстами, в которых они встречаются. Такие импликатуры могут со временем стать частью первичного значения того или иного МД, или в противном случае, могут вытеснить это первичное значение полностью.

В свете сказанного выше, мы предполагаем, что более плодотворным в изучении МД будет рассмотрение их использования на основе принципа «от контекста к контексту». Необходимость учитывать отношения между разнообразными употреблениями того или иного МД кажется нам не менее важной по сравнению с разработкой их таксономий или описанием дополнительного распределения набора МД.

В дальнейшем, мы намерены использовать первые 150 стихов книги Иоанна и полный текст послания Галатеям (также содержащий почти 150 стихов) из Библии как Корпус А. Соответствующие стихи из Библии Короля Якова (БКЯ), Библии Кароя Гашпары (ВБК), Latin Vulgata (Vulg.), Американской Стандартной Версии (АСВ), Современной Английской Версии

(СAB) и Библии Благой Вести (ББВ) использованы в роли Корпусов **В, С, D** и т.д. соответственно. По причине относительно малого количества употреблений МД в соответствующих корпусах, наш анализ основан скорее на качественных, чем количественных данных. В этом мы следуем мнению А. Костенбергера, даже на основе очаговых ”выборочных проверок” можно получить интересные выводы о ”философии перевода”, кроющейся за каждой версией НЗ [13, с.362]. В связи с этим обозначим, что данное исследование не компетентно решать, до какой меры Текстус Рецептус (далее – ТР) послужил источником для каждого из переводов НЗ. Поскольку апостол Иоанн как автор Библии хорошо известен высоколичностным и идиосинкретичным использованием греческих союзов [см. 14, с.1], корпуса А, В, С, и D чрезвычайно близко сопряжены в смысле контекстуальных координат. Это, в свою очередь, дает нам возможность сравнивать использование МД и асиндетона в двух разных жанрах дискурса – аргументативным и нарративном – а также в ряде (локальных) контекстов.

Уже упоминалось, что общепринятой основной функцией *kaí* в НЗ является обозначение продолжительности. В случае нарративных текстов это означает, что всякий раз, когда череда событий происходит без каких-либо перебоев с участниками, местом, временем или действием, *kaí* является немаркированным способом автора показать это читателю. Асиндетон при этом является маркированным способом, сигнализирующим перебой в продолжительности наррации. С. Левинсон, замечая, что асиндетон присутствует в книге Иоанна более часто, чем в других текстах НЗ, заявляет, что *kaí* все же «ограничивает вводимый им материал, и который следует воспринимать как добавленный и связанный с предыдущим материалом» [15, с. 81].

В экспозиторных (описательно-разъяснительных) текстах, тем не менее, асиндетон является базовым способом маркирования продолжительности, тогда как сигнализирует о более близкой связи единиц дискурса [16, с. 13].

Вдобавок к базовой функции *kaí*, ученые выявили ряд других, менее ясных функций, таких как эмфатическая, восходящая, объяснительная и даже сопоставительная [17, с. 1181].

Таблица 1.

Переводные эквиваленты *kaí* в порядке их частотности

Переводы <i>kaí</i> в Послании Галатянам.	Переводы <i>kaí</i> у Иоанна
БКЯ: and	БКЯ: and
ВБК: és	ВБК: és / mert / 0
Vulg.: et	Vulg.: et
АСВ: and	АСВ: and / 0 / for
САВ: 0 / and	САВ: 0 / then / when / because/even now/also/so/yet
ББВ: 0 / and / as for / but	ББВ: 0 / and / so / then / when / But

Ф. Бласс и др. наблюдают, что монотонное употребление *kaí* в нарративах делает некоторых авторов НЗ «неприятными и разговорными» [18, с. 442]. В таблице №1, приведенной выше, обобщены все его переводные эквиваленты, употребленные в различных переводах Библии.

Как на основе приведенной таблицы, так и на основе предыдущих описаний *kaí*, можно ожидать, что в формально-эквивалентном переводе при каждом употреблении *kaí* в греческом НЗ будет появляться соответствующее добавочное средство связывания в целевом языке, в то время как переводы, ориентированные на динамичную эквивалентность, скорее всего, будут использовать ряд МД, естественных для целевого языка. Первый взгляд на переводные эквиваленты (далее – ПЭ) подтверждает это ожидание на основе исследовательского примера. Оказывается, что БКЯ, ВБК и Vulg используют соответственно, тогда как ББВ использует ряд МД, таких как *as for* и *but* в

пояснительных, и *so*, *then* и *but* в нарративных контекстах. Однако, наиболее часто употребляемой стратегией в САВ, а также в ББВ является опускание МД вообще. При этом исследование М. Гонзалес, основанное на обширном корпусе естественного дискурса, показывает, что английские МД, чаще всего маркирующие нарративную продолжительность, а именно – *so*, *then* и *(you) see* [19, с. 131], в отличие от полного отсутствия маркера.

Что касается практического значения изучения греческих союзов предложений в НЗ, таких как *καί* в роли МД, важно отметить их роль в "помощи аудитории с выбором правильного контекста, в рамках которого выводится инференция о предполагаемом смысле" [2, с. 56], а также в "достижении релевантности при минимальных усилиях на обработку" [20, с. 230]. В этом отношении следует признать, что существует тонкая грань между автентичностью и так званым «переводизмом» – такая же, как и между процедурами динамично-эквивалентного перевода и экзегезиса. Тем не менее, в некоторых случаях бывает предпочтительнее вовлечь рецепторы текста в изобилие греческих МД в НЗ, вместо того, чтобы вынуждать их самим выяснять разновидность союза, существующего между последующими высказываниями. Более того, даже поверхностный взгляд на использование МД в Библии Короля Якова показывает, что несмотря на то, что она часто ассоциируется (и критикуется) как перевод формальной эквивалентности, когда невозможно утверждать, что *καί* неизменно переводится как *and*. Напротив, мы находим широкий спектр ПЭ, отобранных при дискурсивно-прагматическом подходе к контекстной и жанровой зависимости МД, в переводах, существенно опережающих БКЯ по времени их опубликования. САВ и ББВ, с другой стороны, несмотря на статус функционально эквивалентных переводов, по всей видимости, не используют полный функциональный спектр современных для наших дней МД, в частности – *of course*, *actually*, *in fact* и т.п.

Выводы. При всем разнообразии подходов к маркерам дискурса, одни из которых выделяют не менее девяти функциональных групп, а другие отмечают их множественные прагматические пересечения и омонимию, целесообразным представляется применение контекстуального подхода. При этом не отрицается первичное значение того или иного МД, присущее ему на нулевом уровне прагматизации. Корпусный анализ качественных параметров употребления греческого МД *καί* в Текстус Рецептус и англоязычных переводах Нового Завета расширил представление о переводных эквивалентах *καί*, показав широкий диапазон его прагматических функций от индикатора продолжительности до противопоставления.

Литература:

1. Thrall M. E. *Greek Particles in the New Testament: Linguistic and Exegetical Studies* / Margaret E. Thrall. – Michigan: Eerdmans, 1962. – 117 p.
2. Black S. *Sentence Conjunctions in the Gospel of Matthew: καί, δέ, τότε, γάρ, ουν and Asyndeton in Narrative Discourse* / Stephanie Black. – Sheffield: Sheffield Academic Press, 2002. – 420 p.
3. Wallace D. B. *Greek Grammar Beyond the Basics – Exegetical Syntax of the New Testament* / Daniel B. Wallace. – Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1999. – 827 p.
4. Porter S. E. *Conjunctions and Levels of Discourse* [Электронный ресурс] / S. E. Porter, M.B. O'Donnell // the Symposium of the Linguistics Institute of Ancient and Biblical Greek : 24–26 August, 2006 : presentation. – Hamilton, ON, Canada, 2006. – P.145–156. Accessed on Web. 5 Jan, 2012. – Режим доступа к матер. конф.: <<http://www.liabg.org/liabg/symposium2006/Proceedings.pdf>>
5. Schiffrin D. *Discourse Markers* / Deborah Schiffrin. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 364 p.
6. Schourup L. *Discourse Markers: Tutorial Overview* / Lawrence Schourup // *Lingua*. – 1999. – Vol.107. – P. 227–265.

7. Funk R. W. *A Beginning-Intermediate Grammar of Hellenistic Greek* / Robert Funk. – Missoula, MT: Scholars Press, 1973. – 608 p.
8. Lyons J. *Semantics* / John Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977. – 897 p.
9. Cruse D. A. *Meaning in Language* / D. Allen Cruse. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 424 p.
10. Furkó B. P. *The pragmatic marker - discourse marker dichotomy reconsidered - the case of 'well' and 'of course'* / Bálint Péter Furkó. – Debrecen: Debrecen University Press, 2007. – 136 p.
11. Furkó B. P. *Diskurzusjelölők és szövegösszefüggés: a kohézió vagy a koherencia eszközei? - Az implikáció mint a szövegösszefüggés eszköze.* / Bálint Péter Furkó // *Officina Textologica*. – 2011. – Vol.16. – P. 37-57.
12. Kroon C. *Discourse Particles in Latin* / Caroline Kroon. – Amsterdam: Gieben, 1995. – 402 p.
13. Köstenberger A. J. *Translating John's Gospel: Challenges and Opportunities* / Andreas J Köstenberger // *The Challenge of Bible Translation – Communicating God's Word to the World*. – Michigan: Zondervan, 2003. – P.347 – 364.
14. Poythress V. S. *The use of the intersentence conjunctions 'de', 'oun', 'kai' and asyndeton in the Gospel of John* / Vern S. Poythress // *Novum Testamentum*. – 1984. – Vol. 26. – P.312 –340.
15. Levinsohn S. H. *Discourse features of New Testament Greek: A coursebook on the information structure of New Testament Greek* / Stephen H. Levinsohn. – Dallas: SIL International, 2000. – 316 p.
16. Runge S. E. *Discourse Grammar of the Greek New Testament – A Practical Introduction for Teaching and Exegesis* / Steven E. Runge. – Lexham Bible Reference Series, 2010. *NT Discourse. Removing the mystery from discourse grammar.* Steven E. Runge's homepage. Web. 16 Aug. 2013. <<http://www.ntdiscourse.org>>.

17. Robertson A. T. *A Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research* / Archibald T. Robertson : 1919. Repr. – Bellingham, WA: Logos Research Systems, Inc., 2006. – 1528 p.
18. Blass F. *A Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature* : rev. and transl. by Funk R. / Friedrich Blass and Albert Debrunner. – Chicago: University of Chicago Press, 1961. – 325 p.
19. González M. *Pragmatic Markers in Oral Narrative – the Case of English and Catalan* / Monserrat González. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2004. – 409 p.
20. Blakemore D. *Understanding utterances. An introduction to pragmatics* / Diane Blakemore. – Oxford: Blackwell, 1992. – 204 p.

Использованное программное обеспечение

e-Sword Version 9.9.1 Copyright © 2000-2011 Rick Meyers

Версии Библии

ASV *American Standard Version, published in 1901, electronic version, public domain.*

CEV *Contemporary English Version, electronic version, © 1995 by American Bible Society.*

GNB *Good News Translation, electronic version, © 1992 by American Bible Society.*

HKB *Hungarian Károli Bible, published in 1590, electronic version, public domain.*

KJV *King James Version, published in 1769, electronic version, public domain.*

TR *Scrivener Textus Receptus, published in 1894, electronic version, public domain.*

Vulg. *Vulgate, published in 405, electronic version, public domain.*

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ТА МИСТЕЦТВА

УДК 159.9

СОЦІАЛЬНИЙ ФІЛОГЕНЕЗ У ПРИЗМІ НАУКОВИХ ІДЕЙ
ТРАНСГУМАНІЗМУ

кандидат психологічних наук, Кириченко В. В., Дончев Ф. А.

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна, Житомир

Предметом даної статті постають особливості популяризації ідей трансгуманізму саме в цифрових мережах з урахуванням особливостей користувачів даних мереж та основними засадами трансгуманізму, як раціоналістичного світогляду. Мета роботи полягає в теоретичному аналізі особливостей засобів соціальної взаємодії, які доступні людям (та трансгуманістам) на сьогоднішній день, та особливостей їх використання, як інструментів популяризації даної ідеї. Методом роботи виступав теоретичний аналіз першоджерел. Результати даної роботи можуть використовуватись у соціальних чи філософських дослідженнях. Важливість популяризації трансгуманізму у цифрових мережах полягає у специфіці організації даних мереж та однаковим позиціям користувачів даних мереж, подальша робота у даній сфері може проводитись не тільки в рамках популяризації виключно трансгуманізму, але й наукового розвитку та прогресу в цілому.

Ключові слова: трансгуманізм, цифрове середовище, самоконструювання, цільова аудиторія, цифрова спільнота.

Кириченко В. В., Дончев Ф. А. Социальный филогенез в призме научных идей трансгуманизма. / Житомирский государственный университет имени И. Франка, Украина, Житомир

Предметом данной статьи выступают особенности популяризации идей трансгуманизма именно в цифровых сетях с учетом особенностей пользователей данных сетей и основ трансгуманизма, как

рационалистического мировоззрения. Цель работы заключается в теоретическом анализе особенностей средств социального взаимодействия, которые доступны людям (и трансгуманистам) на сегодняшний день, и особенностей их использования, как инструментов популяризации данной идеи. Методом работы выступает теоретический анализ первоисточников. Результаты данной работы могут использоваться в социальных или философских исследованиях. Важность популяризации трансгуманизма в цифровых сетях заключается в специфике организации данных сетей и одинаковым позициям пользователей этих сетей, дальнейшая работа в данной сфере может проводиться не только в рамках популяризации исключительно трансгуманизма, но и научного развития и прогресса в целом.

Ключевые слова: трансгуманизм, цифровая среда, самоконструирование, целевая аудитория, цифровая сообщество.

Kirichenko V. V. Donchev F. A. Social philogenesis in the prism of scientific ideas of transhumanism. / Zhytomyr State University named after Ivan Franko, Ukraine, Zhitomir

The subject of this article is especially promote the ideas of transhumanism in the digital networks allowing for the users of these networks and bases of transhumanism as a rationalist worldview. The purpose of the work is theoretical analysis of social interaction tools that are available to people (and transhumanists) today and especially their use as tools to popularize this idea. The method of operation appears theoretical analysis of primary sources. The results of this work can be used for social or philosophical studies. The importance of the popularization of transhumanism in digital networks lies in the specificity of the organization of these networks and the same positions of users of these networks, further work in this area may be carried out not only in the promotion of extremely transhumanism, and scientific development and progress in general.

Keywords: Transhumanism, digital environment, self construct, target audience, the digital community.

Вступ. З 60-тих років минулого століття, технологічний прогрес стрімко почав зростати, надаючи людині більше можливостей для втілення власних ідей, задоволенню потреб та збільшенні життєвого шляху, як кількісно (виражено в прожитих роках), так і якісно (збереження фізіологічних, інтелектуальних, соціальних, культурних можливостей особистості).[1, с.37; 2, с. 16] Подальше інтегрування людини та техніки ставить низку етичних питань, стосовно того, ким вважати тих, хто згоден на свідоме та цілеспрямоване втручання в гомеостат організму, і те, як це може вплинути на людство в цілому. Штучне втручання, та як наслідок – зростання ряду показників (інтелектуальних, фізичних та ін.) створює людину, чії можливості мають якісно кращі адаптивні можливості.[1, с. 39] Однак, варто зазначити, що трансгуманізм надає саме «часову перевагу», що полягає у швидкому досягненні максимальної ефективності та втіленні потенціалу. Сама еволюція людини відбувається, в певній мірі, незалежно від розвитку технологій. Людина (*homo sapiens*) може еволюціонувати у процесі природного добору - філогенезу. Трансгуманізм ставить за мету еволюціонування саме в межах одного покоління, у межах – онтогенезу. [2, с. 16]

Метою даної статті є теоретичний підбір найвдалішого цифрового простору для популяризації світобачення трансгуманізму, як універсального комплексу знань, стосовно засобів самоконструювання.

Трансгуманізм – раціоналістичний світогляд в основу якого покладено принцип **експоненційного розвитку людства**, та саме існування виду людина розумна, як ланки до переходу, до більш раціональної, кращої форми існування.[1, с. 40] Видовий розвиток *homo sapiens* не зупиняється, зміни навколишнього середовища та поява нового виміру існування людини переносять еволюцію з подищини суто фізіологічної у соціально-психологічну (В.А. Вернадський).[4, с. 645] Наукові відкриття останніх років, які активно інтегруються у повсякденний побут сучасних людей,

ознаменували появу нового виду «людини цифрової». Вона, навідміну від своїх попередників, активно включена у глобальну транскультурну цифрову мережу, де віртуальне Его жодним чином не програє своєму фізичному відповіднику. Сучасна людина має можливість двічі повноцінно проживати життя у фізичній та цифровій площині, та користуючись науково-технічними перевагами останньої, нівелювати перешкоди та вади, які вникають у процесі взаємодії з першою.[5, с. 20] Цифрове інформаційне середовище дало можливість людям з обмеженими фізичними, економічними, соціально-психологічними можливостями відкривати для себе світ: подорожувати, спілкуватися з людьми, які знаходяться на значній відстані, здобувати досвід.

Як світогляд існує з 30-тих років минулого століття, започаткований Ніком Бостромом, офіційно введений як філософський термін Максом Мором у 80-тих роках минулого століття.[1, с. 42] Головна ідея полягає у стрімкому розвитку людства як виду в наслідок науково-технічного прогресу, при цьому передбачається ряд видозмін всіх складових людської особистості. Психіка людини також змінюється у відповідності до перебігу прогресу.[8, с. 96-98] Подальше інтегрування з технікою призводить до перерозподілу навантажень на мозок, внаслідок чого певні зони майже не використовуються, в той час як інші – занадто часто стимулюються. Оскільки мозок відповідає в більшій мірі на формування свідомості, то подібне втручання відбивається на психіці людини.[7, с. 45-50] При цьому трансгуманізм спирається саме на використання передових технологій, як елементів зростання людини як особистості. Це стає можливим за раціонального використання потенціалу сучасної медицини, генної інженерії, створенні нейропротезів, та першого використання елементів віртуальної та доповненої реальностей в повсякденному житті. Відповідно до ідеології, трансгуманісти вбачають мету існування в постійному вдосконаленні себе та навколишнього світу заради здобутку у вигляді довгого життя, відмові від хвороб, старіння, та можливостей самостійно керувати всіма процесами в організмі.[2, с. 10-12]

Відповідно до цього, трансгуманісти не вбачають проблем у вигляді географічної розмежованості, політичних поглядах, соціальних статусів та інших маркерів, завдяки люди позиціонують себе у соціумі. Аудиторія трансгуманістів, також не спирається ні на вікові межі, ні на будь-які інші. В основу покладено лише бажання вдосконалення, **заради позбавлення певних обмежень**. Саме тому, ідеальним середовищем для трансгуманістів, постає саме цифрове.

Цифрове середовище – це об'єднання інформаційно-комунікативних засобів в єдину мережу, задля задоволення потреби в обміні інформації окремих індивідів. Як приклад – соціальні мережі, які віртуальним виміром життєдіяльності людей.[6, с. 80] Вони дають можливість здійснювати комунікацію у просторі, який не має територіальних, часово-просторових та культурно-стратифікаційних обмежень, що полегшує процеси обміну інформацією. Саме за методами само презентації можна поділити користувачів соціальних мереж на дві частини. Перша – це реальна презентація себе, як особистості в повсякденному житті. Людина сприймає себе, як суб'єкт певних соціально-культурних стосунків та взаємовідносин. Водночас, сучасні технології створили значне підґрунтя для створення власного образу в цифровому просторі. Я-образ, в силу можливостей анонімності, може відповідати будь-яким забаганкам людини. Інформаційні інтерактивні технології збільшують простір для **самоконструювання** особистості у відповідності з власною моделлю ідеального «Я», що у свою чергу, як і будь-який продукт науково-технічного прогресу, може нести як благо так і шкодити людині.[7, с. 55] Філософська концепція трансгуманістичного пізнання людини та світу будується на збалансованій природовідповідності використання надбань науково-технічного прогресу відповідно до потреб та поточних завдань людини.[1, с. 42] Він не розглядає прогрес як ресурс еволюції людини до вищої видової форми (як наприклад «super homo sapiens» у Братів Стругацьких); центральною ідеєю є підвищення

адаптивних властивостей людини: як фізіологічних так і соціально-психологічних. **Загалом прогрес має допомагати людині розвиватися, а не розвивати у незрозумілому напрямку.** Трансгуманізм, при цьому, передбачає в ідеологічній моделі, не тільки вдосконалення фізичної, когнітивної чи духовної сфери людини, але й вдосконалення соціальної позиції людини.[2, с. 2] З використанням цифрових мереж, людині легше «штучно збільшувати» власну соціальну значущість, за допомогою можливостей «додавання друзів», систем «лайків», «репостів», «коментарів». Так, звичайно даний аспект передбачає і зворотну сторону, яка полягає у можливому тролінгу, спамуванні, булінгу кожного з користувачів цифрових мереж. Однак, набагато легше «захищати» аккаунт (цифрову репрезентацію себе, як особистості у цифровій мережі) за допомогою систем налаштування та захисту, у вигляді обмеженого доступу до сторінки як конкретним особам, так і групам осіб. Також, налаштовані системи фільтрації інформації допоможуть ізолювати «віртуальну особистість» від небажаного впливу. При зверненні уваги на можливості поєднання трансгуманізму та веденню життя в цифровій мережі, можна побачити ефект залучення людини до соціального життя, не зважаючи на фізичні негаразди. Тобто штучний цифровий простір, створює передумови для нормального, не ізолюваного існування, культурного розвитку та можливостям зростати естетично та вдосконалюватися тим людям, які позбавлені ряду фізичних можливостей. Трансгуманізм, сукупністю методів технологічного вдосконалення людини, сприяє інтегруванню наведених двох образів, в один, якій міститиме в собі ознаки та характеристики, найбільш вигідні для суб'єкта стосунків. Також, варто зазначити, що трансгуманісти здебільшого схильні вести діяльність саме в цифровому середовищі, так як саме в ньому найкраще нівелюється будь-яка різниця між співбесідниками. Оскільки трансгуманізм передбачає залучення будь-яких людей, без жодних упереджень, це сприяє створенню груп у цифрових мережах саме за «інтересом» а не за конкретною

ознакою, передумовленою гендерністю, віком, національністю та ін. Використання різноманітних технологій поширення інформації в цифровому суспільстві, передбачає досягнення саме широкої аудиторії, яка не є групованою за певними ознаками (релігійними, політичними, соціальними, віковими та ін.). Також, важливою особливістю інформаційного простору є те, що саме утворення його відбулось не так давно, з погляду історії людства, і в ньому знаходяться здебільшого ті особистості, які менш зацікавлені в подовженні власного життя. Це обумовлено тим, що користувачами є здебільшого підлітки. Саме цей відсоток є найбільшим на сьогоднішній користувачем соціальних мереж.

Відповідно до базових законів еволюції, зазначених Чарльзом Дарвіном, еволюція виду відбувається завдяки механізму пристосування до навколишнього середовища. Аналогічні процеси відбуваються і зі свідомістю людини.[3, с. 5] Те, що людина почала створювати необхідні засоби, є прикладом не тільки «видового пристосування», але й цілеспрямованої зміни оточуючої реальності з метою отримання максимального комфорту, захищеності та задоволенню інших потреб.[5, с. 17] Трансгуманізм є прикладом пристосування людини, при залученні штучного втручання в природні процеси. Саме прогрес і є прямим вираженням даного втручання, оскільки чим більше він є розвинений, тим більше засобів знаходиться в розпорядженні окремої людини за для зміни себе, чи свого оточення. Відповідно до розвитку прогресу, людство в цілому та суб'єкт соціальних відносин – зокрема, може вибудувати своє ставлення до його продуктів у межах трьох векторів:

1. Особистість може намагатись відсторонитись від нього, і відмовитись пристосовуватись до нових змін (швидкість прогресу збільшується по експоненті, відповідно до закону Мура, згідно яким потужність обчислювальної техніки збільшується у 2 рази кожні 18 місяців, і відповідно ціна на застарілі технології зменшується

пропорційно, роблячи дані технології доступнішими і виступаючи при цьому маркером прогресу). Прикладом світобачення, яке ігнорує сучасну складову прогресу є натуралізм. Його прихильники відмовляються від генно-модифікованої їжі, не живуть в містах, прагнуть до життя в природних умовах. Це можуть бути старовіри, дауншифтери, просто люди які ідеологічно не сприймають прогрес. Їх мета полягає у відстороненні від усього штучного та не натурального.

2. Особистість, яка активно сприяє прогресу, чи цікавиться його продуктами. Їх мета полягає у моніторингу сфер передових розробок за для збагаченні знань про засоби задоволення власних потреб. Або неопосередкована робота в тих галузях, які пов'язані з наукою, розробкою провідних технологій та інших галузях, що сприяють прогресу. Саме трансгуманісти і є залученими до споживання інформації стосовно останніх наукових досягнень та використанню даних надбань.

3. Особистість, яка використовує окремі елементи прогресу, відповідно до своєї діяльності. Такі люди не женуться за всіма новинками та не відслідковують здобутки прогресу цілеспрямовано. Здобутки науково-технічного прогресу використовуються відповідно до актуальних потреб людини з метою підвищення адаптивних властивостей.

Висновки. Необхідність популяризації трансгуманізму полягає в тому, що методів покращення сфер діяльності людини, на сьогоднішній день існує багато, та їх кількість продовжує зростати. Трансгуманізм пропонує швидкий розвиток в межах онтогенезу, спираючись на досягнення науково-технічного прогресу (НТП). Швидкість НТП на пряму залежить від кількості людей обізнаних в науці та орієнтованих на використання наукових досягнень у повсякденному житті. Саме тому популяризація трансгуманізму може

призводити до зростання темпів прогресу. Найвдалішою площиною для цього, постають соціальні мережі.

Література:

1. Drexler, K. *Eric Engines of Creation: The Coming Era of Nanotechnology* / Kim Eric Drexler. – London: 1985. – P. 145
2. Nick Bostrom *A history of transhumanist thought* / Nick Bostrom – *Journal of Evolution and Technology* 14: 2005 – P. 16
3. Бехтерев В. *Сознание и его границы* / Владимир Михайлович Бехтерев. – Казань., 1888. – 16 с.
4. Винер Д. Р. *Культ Вернадского и ноосфера* / Винер Дуглас, В. И. Вернадский: *pro et contra*. – СПб., 2000. – С.645-646
5. Джозеф Нечватал *Идеалы погруженности. Критические дистанции* / Joseph Nechvatal LAP Lambert Academic Publishing. 2009. – 24 с.
6. Кириченко В. В. *Психологія інформаційної діяльності: Навчальний посібник*/ В. В. Кириченко– 2-ге вид. вип. і доп. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 146 с.
7. Крайг Г. *Психология развития* / Грэйс Крайг – *Психология развития*. — СПб.: Питер, 2005. – С. 45-60
8. Панферов В. Н. *Внешность и личность* / Владимир Николаевич Панфёров. – *Социальная психология личности*. – Л., 1974. – С. 96-110.

References:

1. Drexler, K. *Eric Engines of Creation: The Coming Era of Nanotechnology* / Kim Eric Drexler. - London: 1985. - P. 34 - 45
2. Nick Bostrom *A history of transhumanist thought* / Nick Bostrom – *Journal of Evolution and Technology* 14: 2005 – P. 16
3. Bechterev V. *Soznanie bez granic* / Vladimir Bekhterev. - Kazan., 1888. - 16 p.
4. Verner D. R. *Cult Vernadskogo i noosphera*/ Wiener Douglas, VI Vernadsky: *pro et contra*. - SPb., 2000. - S.645-646

5. Dzhozef Nechvatal *Ydealy poghruzhennosty. Krytycheskye dystancyy* / Joseph Nechvatal LAP Lambert Academic Publishing. 2009 – 24s
6. Kyrychenko V. V. *Psykhologhija informacijnoji dijalnosti: Navchaljnyj posibnyk* / V. V. Kyrychenko – 2-ghe vyd. vyp. i dop. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. - 146 s.
7. Krajgh Gh. *Psykhologhyja razvytyja* / Ghrejs Krajgh – *Psykhologhyja razvytyja*. —SPb.: Pyter, 2005. - S. 45-60
8. Panferov V. N. *Vneshnostj y lychnostj* / Vladymyr Nykolaevych Panferov. – *Socyaljnaja psykhologhyja lychnosty*. – L., 1974. – S. 96-110.

УДК 792.8

**ІНТЕРПРЕТАЦІЇ «ЛЕБЕДИНОГО ОЗЕРА» ЧАЙКОВСЬКОГО –
ІВАНОВА – ПЕТИПА В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ**

Коростельова М. Д.

Київський університет ім. Бориса Грінченка, Україна, Київ

У статті охарактеризована роль інтерпретації у хореографічному мистецтві епохи постмодерну. Проводиться мистецтвознавчий аналіз постмодерністських версій балету «Лебедине озеро» кінця ХХ – початку ХХІ століття. Простежується трансформація основної ідеї твору та використаних прийомів і засобів художньої виразності в порівнянні з оригінальною постановкою Чайковського – Іванова – Петіпа.

Ключові слова: інтерпретація, постмодерн, балет, театр, «Лебедине озеро»

Коростелева М. Д. Интерпретации «Лебединого озера» Чайковского - Иванова - Петипа в эпоху постмодерна/ Киевский университет им. Бориса Гринченка, Украина, Киев

В статтє охарактеризована роль інтерпретації в хореографическом искусствє эпохи постмодерна. Проводитєя искусствоведческий анализ постмодернистских версий балета «Лебединое озеро» конца XX – начала XXI века. Прослеживается трансформация основной идеи произведения и использованных приемов и средств художественной выразительности по сравнению с оригинальной постановкой Чайковского - Иванова - Петипа.

Ключевые слова: интерпретация, постмодерн, балет, театр, «Лебединое озеро».

Korostelova M. Interpretations of "Swan Lake" by Tchaikovsky - Ivanov - Petipa in the postmodern era/ Art Institute of Kiev University, Ukraine, Kiev

The article analyzed and described the role and place of choreographic interpretation of postmodern art. A review and synthesis of postmodern version of the ballet "Swan Lake" end of the twentieth beginning of. Traced the transformation of the basic idea of the work and used methods and means of artistic expression in comparison with the original staging of Tchaikovsky - Ivanova - Petipa.

Keywords: interpretation, post-modern, ballet, theater, «Swan Lake»

В епоху постмодерну проблеми відношення до класичної спадщини, визначення межі дозволеного в творчих експериментах та міри можливого новаторства, провокаційності у процесі інтерпретації класики є як ніколи актуальними для балетознавства.

Постмодерн – назва епохи, стану свідомості, філософської думки, другої половини XX ст. – початку XXI ст. Головними цінностями світогляду епохи постмодерну є повна свобода, існування без обмежень, руйнування будь яких авторитетів, заперечення норм і традицій. Постмодерн і постмодернізм не ідентичні поняття. Постмодерн – це епоха, а постмодернізм – культура цієї епохи. Термін «постмодернізм» уперше був застосований у

книзі Р. Ранвіца «Криза європейської культури» (1917). Однак, як «нове слово», поняття почало розповсюджуватися у 60–70-х рр. ХХ ст.

Постмодернізм у мистецтві називають новою класикою, маючи на увазі інтерес до минулого, і при цьому створення скептичних інтерпретацій творів минулого. Оксфордський словник визначає постмодернізм як «стиль і поняття в мистецтві, архітектурі і критиці другої половини ХХ ст., який являє собою відхід від модернізму, характеризується зверненням до більш ранніх стилів і традицій, змішанням різноманітних художніх стилів і засобів, а також принциповою недовірою до теорії» [12]. За думкою Ж.-Ф. Ліотара, постмодерн характеризується двома основними рисами – розпадом єдності та ростом плюралізму [6].

Балетний театр, як і інші види мистецтва, піддався впливу ідей постмодерну. Досліджуючи основні тенденції у розвитку балетного театру даної епохи неможливо обійти проблему взаємодії першоджерела класичного твору та його сучасної інтерпретації. Постмодерністи вважають, що нічого не може бути пізнаним без інтерпретації, що сенсу на поверхні немає, абсолютного сенсу не існує. Ж. Дерріда стверджував, що існує можливість нескінченного числа інтерпретацій будь якого тексту [2]. Оскільки проблема інтерпретації тексту в ХХ ст. є однією із ключових, весь комплекс людської культури постмодерністи представляють у вигляді суми текстів. Неминучість присутності попередніх текстів – інтертекстуальність – не дозволяє будь-якому тексту вважати себе автономним. «Якщо сенс описує іманентне функціонування твору (його структуру), то інтерпретація охоплює представлення у зовнішніх системах певної епохи, історії та суб'єктивного підходу глядача» [9, с. 124].

Сприятливим ґрунтом для виникнення великої кількості інтерпретацій саме у балетному театрі, у порівнянні з драматичним, оперним театром, є те, що у балеті художнє висловлювання основної ідеї, сенсу твору здійснюється невербальними засобами комунікації, слово представлене опосередковано, у

лібрето. Це дає певну свободу інтерпретатору у виборі місця, часу дії, актуалізації сюжету на запит сучасного моменту. «Інтерпретувати текст – це не значить придати йому єдиний сенс (більше або менше обґрунтований, більш або менш вільний), навпаки, це значить оцінити, до якої множини він належить» [1]. Основними рисами інтерпретації у постмодерні є відмова від абсолютної вірності оригіналу, демонстрація повної свободи у трактуванні твору. У такій ситуації поняття «оригінал», «аутентичність», «автор» ставлять проблему відношень: між «авторами» одного и того ж твору, між «оригіналом» та його інтерпретаціями. Питання взаємодії оригіналу та його постмодерністських прочитань ядро просліджується на прикладі балету «Лебедине озеро» П. І. Чайковського. Історія інтерпретацій «Лебединого озера» в балетному театрі постмодерну реально відображає не тільки активний інтерес балетмейстерів, але і трансформацію цього балету у сучасному мистецтві.

Додаткову актуальність розробка проблеми інтерпретації набуває в період народження складних форм синтезу в сучасному мистецтві (телебалети, впровадження мультимедійних технологій у театрі), нових художніх засобів, які беруть участь у створенні інтерпретації твору.

Про балет «Лебедине озеро» написано більше, ніж про будь-який інший танцювальний спектакль у світі. Ретельно вивчена дослідниками і історія його постановки в Москві. Серйозне дослідження було проведене Ю. Слонімським у праці «П.І.Чайковський та балетний театр його часу» [11]. Проблеми епохи постмодерну висвітлені у роботах Н. Маньковської, зокрема, у книзі «Париж зі зміями (Введення в естетику постмодернізму)». Джерелом аналізу інтерпретації як специфічного тексту стали дослідження Ж. Дерріда, М. Фуко, улюбленими концептами яких виступають плюралізм, різноманіття, невизначеність і особливо, мовна гра. Основна частина матеріалів по темі статті зосереджена у газетних, журнальних та інтернет публікаціях. Версії балетів М. Ека проаналізовано у працях О. Чепалова. Разом з тим,

незважаючи на різноманіття традицій осмислення хореографічних, театральних жанрів, ще не сформовані єдині методологічні підходи до аналізу взаємодії авторського тексту та інтерпретаторських прочитань, до встановлення механізмів перекладу сенсу твору засобами усіх мистецтв, що беруть участь у синтезі.

У мистецтвознавстві поняття «інтерпретація» (з лат. роз'яснення, тлумачення) означає розкриття сенсу, трактовку текстових структур. Текстами у даному випадку можуть служити і вербальні, і невербальні елементи, а отже і музика, і балет, і живопис тощо.

Інтерпретація у мистецтві постмодерну – це процес, під час якого відбувається творче освоєння та усвідомлення художніх творів, пов'язане з його вибіркоким читанням (режисерського сценарію, акторської гри, виконання хореографічної лексики та інше). «Інтерпретувати текст [...] це не означає шукати його прихований сенс, це означає слідувати за розвитком сенсу до його референції [...]. Інтерпретувати – означає розгорнути нові зв'язки, які встановлюються дискурсом між людиною і світом» [9, с. 125].

Для сучасного хореографічного мистецтва балетний театр – це місце сміливих експериментів. Закономірно, що в кожній новій постановці балетмейстери прагнуть висловити власне, індивідуальне сприйняття і музики, і сюжету, і відчуття епохи. Балет П. І. Чайковського «Лебедине озеро» має фантастичний сюжет, де через свою «казковість» алегорично передаються важливі теми та вирішуються «вічні» питання, що хоча б раз у житті торкалися кожної людини: кохання, взаємовідносини, протиставлення добра та зла. Можливо, це є поясненням того, що сучасні балетмейстери беруть саме цей балет за першооснову для нових оригінальних інтерпретацій. Кожен бачить сюжет по-своєму. Інколи балет змінюється до невпізнанності (хореографічний текст, герої, декорації, музичний супровід, сюжет). Відбувається процес адаптації твору до певної епохи, культури, аудиторії та місця.

Балет «Лебедине озеро» П. І. Чайковського є одним з найбільш популярних і значимих в історії класичного танцю. Він втілює в собі все багатство романтичного балету XIX ст. і багато в чому визначив розвиток балетного театру надалі. Балет складається з чотирьох картин, сюжет побудований на фольклорних мотивах, в основі – старовинна німецька легенда про прекрасну принцесу Одетту, перетворену на лебедя прокляттям злого чаклуна, лицаря Ротбарта. Музика балету спочатку не викликала особливого інтересу, здалася складною, у «Лебединому озері» Чайковський ще залишається в рамках жанрів і форм балетної музики, що склалася на той час за певними законами, хоча наповнює їх новим змістом. Вся музична тканина «Лебединого озера» живе за симфонічним типом розвитку, а не залишається, як у більшості сучасних йому балетів, лише акомпанементом до танцю. Перша постановка балету Ю. Резінгером у 1877 році була невдалою, музика Чайковського не була помічена за відверто слабкою постановкою.

Спектакль редагувався, і в 1895 р. був показаний в постановці М. Петіпа та Л. Іванова. Для постановки в Маріїїнському театрі переглянули лібрето. Ця версія в подальшому і стала класичною. Зараз балет є одним з найбільш затребуваних у всьому світі. З моменту виходу балету в світ було поставлено чимало версій і кожна постановка завжди мала свої відмінності, тому з усіх існуючих редакцій балету навряд чи знайдуться дві однакові, що мають повністю ідентичні театральні партитури.

Окремими новими творами можна назвати хореографічні прочитання балету «Лебедине озеро» Матса Ека, Метью Борна, Жана-Крістофа Майо, Радю Поклітару, Дади Масило, Фредеріка Рідмана.

Епатажну гротескно-пародійну версію балету «Лебедине озеро» створив у 1987 році відомий реформатор класичних балетів – Матс Ек. Його стиль – синтез класичної хореографії, танцю модерн, мінімалістських жестів. Лебеді в цій казці – по'єднання людини і лебедя. У воді вони чудові, але на березі – це кострубаті й агресивні істоти. Ек використовував пластику гостро виразних,

спотворено лебединих рухів, які лише нагадують політ лебедів, показав двосторонню сутність лебедів і інший бік людської душі. Лебеді – двостатеві безглузді птахи з лисими черепами. Лебедина принцеса, у виконанні дружини і музи Матса Ека Анни Лагуни, зовсім неприваблива. Вона не виконує двох героїнь, але показує, що в жінці є і Одетта, і Оділлія, і Оділлія в жінці перемагає Одетту. Його постмодерністське «Лебедине озеро» пародіює класичні балети. Головний фокус полягає в тому, що, так зухвало помінявши образний стиль, Ек зберіг одну з головних якостей балетів Чайковського та Іванова-Петіпа – їх казковість. Зігфрід знаходиться під впливом сильної матері, страждає Едіповим комплексом, молодий чоловік у гамлетівській шапочці, і справді схожий на шведського Гамлета Шекспіра. Принц бачить сни, вони замінюють йому життя, але вони ж обманюють, виявляються – Білий лебідь, обертається Чорним лебедем, як і злий чаклун Ротбарт, обертається матір'ю-Королевою. «Лебедине озеро» – тематичний балет, побудований на двох, або трьох хореотемах, витриманий в одному, прискореному темпі. Хоча сам вихід кордебалету лебедів, що повторює, але в деякому перевернутому вигляді вихід кордебалету лебедів Льва Іванова – вихід мало не поповзом, при тому що кожна з танцівниць виконує важкий комплекс виразних, спотворено лебединих рухів. В цілому спектакль Ека – страшна казка, повна іронії. Матс Ек кидає виклик звичним твердженнями, методам, підходам, типами мислення і цінностям, відмовляється від штампів у цьому балеті, як і в цілому у своїй творчості.

Психоаналітичне гомосексуальне трактування класичного сюжету було створене британським хореографом Метью Борном у 1997 році і залишається в репертуарі театру Sadler's Wells і до сьогодні. Дія відбувається в сучасній Англії, у центрі уваги хореографа історія душевних страждань Принца, нескінченно самотнього, нелюбимого, відторгнутого брехливим суспільством, який бажає ідеальної любові і знаходить її, але не в зачарованій Одетті, як в оригіналі Петіпа-Іванова, а в Лебеді. Ідея балету Борна близька до

оригінальної ідеї – адже йдеться про втечу від реальності, гонитві за неможливою любов'ю. Різниця в тому, що жіночий кордебалет замінений чоловічим: півтора десятка бездоганно складених, напівоголених, що демонструють красиву мускулатуру, володіють складною пластикою танцівників, сильних, мужніх, і врешті-решт диких і агресивних. «Лебедине озеро» Метью Борна – не чисто балетний спектакль, це явище синтетичного театру, п'єса з танцями, захоплююче шоу за участю танцюючих акторів. Зайнятим у цьому видовищі артистам необхідно володіти мистецтвом танцю, причому багатьох його різновидів, акторської гри, пантоміми. Основною прикметою спектаклю Борна залишається чоловічий кордебалет. Лев Іванов, помічник Петіпа, залишився в історії саме тому, що створив дивовижної чистоти «лебедині» пози, повні гармонії композиції для жіночого кордебалету, знайшов комбінації простих класичних рухів, що створюють відчуття ніжності, беззахисності. Метью Борн через сто років привів на сцену своїх лебедів. Його лебеді також нагадують білосніжних птахів, але диких, агресивних і здатних до нападу, особливо якщо треба захистити маленьких. Очевидно, що Метью Борн надихнувся версією Матса Ека, але все одно у цієї постановки багато від індивідуальності Метью Борна, що дозволяє їй стати в один ряд з іншими цікавими прочитання класичного балету [10].

Ще одну версію «Лебединого озера» поставив талановитий хореограф Жан-Кристоф Майо, який з 1993 року очолює знамениту трупу «Балет Монте-Карло» [4]. П. І. Чайковський улюблений композитор Майо, саме тому він створив свою знамениту трилогію «Лускунчик у цирку», «Красуня» і «Озеро». В «Озері» Майо повністю відмовився від драматургії першоджерела, нотна партитура скорочена майже на годину і перероблена у відповідності до нового лібрето. Лібрето написав французький письменник лауреат Гонкурівської премії Жан Руо. У результаті вийшов трагедійний сюжет. Його тему складає, згідно зі словами лібретиста «боротьба тваринних еротичних інстинктів ночі проти чистоти денного світла. Головний герой у

Майо зовсім не білий або чорний лебідь, як у Чайковського, а злий геній Ротбарт. Цю партію хореограф віддав жінці, примі своєї трупи. Вона і цариця лісів, і бездонного озера, де живуть лебеді, і зла чарівниця. Принц у сумнівах і не може зробити вибір між умовностями свого двору і світом озера, куди тягне його чаклунка. Трьохактний спектакль іде з одним антрактом, балету передую чорно-білий фільм, як пролог майбутньої трагедії. На екрані іде стара хроніка – День народження Принца. Драматичний сюжет отримав гідне втілення у стрімкому розвитку сценічної дії. Хореографія «Озера» включає елементи класичного танцю, акробатики і пантоміми. Важливим засобом художньої виразності цієї інтерпретації є костюми. Відмовившись від класичних пачок художник по костюмах вигадав для лебедів короткі сукні і довгі рукавиці з оперенням, що імітують крила птахів. Можливо інтерпретація позбавлена початкового романтизму, але в ній втілились театральний азарт і пристрасність Жана-Кристофа Майо [5].

У 2013 році Раду Поклітару представив прем'єру балету «Лебедине озеро. Сучасна версія». У версії Поклітару немає нічого від першоджерела крім музики П. І. Чайковського. Поклітару створив балет-роздум про неможливість жити, змінюючи свою істинну природу. За версією Поклітару, Зігфрід – молодий красивий дитинча лебедя, якого злий хірург Ротбарт за допомогою оперативного втручання насильно переробляє на людину. Але Зігфрід не може жити чужим життям, і навіть любити Одетту-лебедя здатний тепер тільки у видіннях. Справжня сутність Зігфріда постійно рветься назовні. Балет складається з двох дій. Мова сучасного танцю, якою розказаний балет, допомагає домогтися співпереживання глядачів. Фантазмагоричні декорації передають атмосферу двору Ротбарта, що вміє на операційному столі переробляти живих істот. Хореографія насичена високими підтримками, акробатичними етюдами, весь спектакль проходить ніби то у польоті. Незважаючи на трагізм і сумний фінал спектакль Поклітару сповнений пародійної, карнавальної іронії.

У вересні 2012 року «Лебедине озеро» у хореографії Дади Масило було показане на Бієнале танцю у Ліоні. Руйнуючі усталені театральнo-хореографічні традиції, постановниця сміливо об'єднала балетну класику з сучасним танцем, схрестивши їх з вуличною естетикою і афрокультурою. Спектакль триває 59 хвилин, у постановці беруть участь 11 артистів. Лібрето змінено: щастя Одетти і Зігфріда не відбулося, Зігфрід виявився геєм. Нотна партитура перероблена, вставлена музика ще чотирьох композиторів: Клода Сен-Санса, Арво Пярта, Стівена Рейха, Рене Авенана. Під час спектаклю артисти розмовляють, кричать, з-за куліс доносяться різкі звуки. У своїй інтерпретації Дада Масило протиставляє романтизму П. І. Чайковського іронічний скепсис герою ХХІ ст.

У 2011 році Фредерік Рідман представив прем'єру балету «Лебедине озеро. Перезавантаження». Тема «Лебединого озера» була для Рідмана знайомою, він брав участь у постановці «Лебединого озера» Матса Ека. У балеті «Лебедине озеро. Перезавантаження» беруть участь 11 артистів. Балет триває 80 хвилин без антракту. У постановці використані сучасні спецефекти: відеографіка, літаючі предмети. В основі сюжету – сучасна реальність: злий геній Ротбарт – дилер, лебеді – повії, які вбираються у чорні чоботи на високих підборах і білі шубки, наче з лебединого пуху. Версія Рідмана демонструє, що «надприродне потребує інтерпретації в рамках реалістичного оповідання, але не в казці» [8, с. 119].

У балеті йде боротьба між добром і злом, між бажанням любові і залежністю від сутенера. Музична партитура створена на основі оригінальної музики П. І. Чайковського. Фредерік Рідман вважає, що у музиці Чайковського стільки шарів, що вона звучить зовсім по-сучасному. Хореографічна мова цієї версії – мова вуличного танцю, що робить цю версію «Лебединого озера» близькою і зрозумілою молодому поколінню [6, с. 206].

Іронічна природа постмодерну багато в чому визначила концепцію балету як «живого спектаклю», що виходить з ідеї танцю як способу життя, а

не перетворює балетний спектаклю на «музейний експонат». Будь-який творчий акт виходить з контексту, створеного попередниками: минуле неможливо знищити, необхідно знайти такий спосіб його використання, який дозволяв би сучасний власний вираз. Інтерпретація визначається світоглядною позицією та ідеалом творця. Тому звертаючись до вихідного матеріалу художники різних країн, громадських та політичних точок зору, зазвичай, дають одним і тим самим образам різні інтерпретації. Яскравим прикладом є тема дослідження, адже образ «Лебедя» у сучасних трактовках змінений до невпізнаваності.

Хореографія у постмодерністських інтерпретаціях являє собою цитатно-пародійне поєднання елементів вуличного танцю, танцю модерн, пантоміми, акробатики, народного танцю та балетної класики і виступає як символ дисгармонічного сенсу буття.

Провідні теми, які визначають естетику балетних інтерпретацій – є психологічні та соціальні проблеми сучасності. Герой Постмодерну не відчуває себе самодостатнім, у нього немає опори в сьогоденні, немає підстав довіряти майбутньому, бо його майбутнє стало непередбачуваним, загрозливим, небезпечним [8, с. 111].

Слід відмітити нові, характерні для постмодернізму, художні форми. У силу специфіки світовідчуття балетні твори постмодерністів не мають монументальних форм, притаманних першоджерелу. Нова хореографія тяжіє до мініатюри, іноді, одноактності, враховуючи цим сучасний прискорений темп життя. Нотна партитура – це відкритий текст, де можуть змінюватися тривалість твору у цілому, може змінюватися співвідношення частин. Це текст, який передбачає незчисленну кількість інтерпретацій.

Розглянуті інтерпретації балету «Лебедине озеро» є лише частиною версій, створених наприкінці XX – на початку XXI ст., які викликали неоднозначні реакції з боку критиків, але «плюралізм інтерпретацій» [9, с. 124] означає, що не може бути істинної або помилкової інтерпретації

мистецтва і кількість інтерпретацій може бути нескінченною. У мистецтві постмодерну основоположними принципами стають переважне використання вже створених, готових форм, запозичення художнього та будь-якого іншого матеріалу, його іронічне цитування, гра в найширшому розумінні, умовність і взаємозамінність понять прекрасного і потворного, вводяться нові категорії для оцінки твору – «традиційне-несподіване», мета у мистецтві постмодерну досягається тільки тоді, коли обманює очікування стереотипного сприйняття глядача, «головним критерієм естетичності став зв'язок з високими технологіями, дивовижне замінило категорію піднесеного» [8, с.119]. Це обумовлено і появою альтернативних видів мистецтва, і тенденцією зближення академічної та масової культур, і віддаленням швидко мінливих потреб глядачів від традиції. Необхідно зазначити, що особливість постмодернізму в тому, що він підсумовує і піддає критиці всі культурні накопичення минулого. Можна сказати, що постмодернізм – це поєднання звернення до минулого і руху вперед. Постмодерністські інтерпретації класичних балетів П. І. Чайковського – це окремі твори мистецтва з додаванням нових актуальних сенсів, співзвучних сучасній епосі.

Якщо говорити про деякий спільний вектор трансформації, то проведений аналіз показує, що сучасні автори відходять від класичного лібрето, драматургії, структури твору, класичної хореографії, сценографії, те спільне, що об'єднує всі версії – це геніальна музика П. І. Чайковського. Музична основа формує свого роду інваріант даного балету, і саме завдяки неповторній мелодиці «Лебедине озеро» залишається впізнаваним у будь-якій інтерпретації.

Література:

1. Барт Р. *Избранные работы: Семиотика. Поэтика.* М., 1994, с. 492-562.
2. Гурко О. *Деконструкція: Тексти і інтерпретація.* Жак Дерріда - Мінськ: Економпрес, 2001, 320 с.

3. Затонский Д. Постмодернизм в историческом интерьере // Вопросы литературы. - М., 1996. - Вып.3.
4. Игнатов В. «Лебеди и химеры на озере в Монте-Карло», веб-журнал «Европейская афиша» N02 02/02/2012, ресурс доступу – <http://afficha.info/sitepp/texte-pdf/BalletLac.pdf>
5. «Лебеди –проститутки в шоу «Лебединое озеро», веб-журнал «Европейская афиша» N9 - 16/09/2013 – ресурс доступу - <http://afficha.info/sitepp/texte-pdf/SwanLake.pdf>
6. Лиотар Ж. Состояние постмодерна. Институт экспериментальной социологии", М. "АЛЕТЕЙЯ", 1998. 160 с.
7. Лотман Ю. Культура и взрыв. - М., 1986
8. Маньковська Н. Б., Париж зі зміями (Введення в естетику постмодернізму) - М., 1995
9. Пави П. - Словарь театра –М., 1991, «Прогресс», с. 504.
10. Сорокина И. «Лебединое озеро» Мэтью Боурна в театре Арчимбольди,- ресурс доступу - <http://www.belcanto.ru/10112901.html>, 29.11.2010
11. Суриц Е., «Лебединое озеро» 1877 года, газета «Большой театр», № 8, ноябрь - декабрь 2002г.
12. Oxford Dictionary, / М.: ДиректМедиа Паблишинг, Весь Мир, 2005. - 6240 стр. [Электронная версия], <http://lex.biblioclub.ru/index.php?page=dicts&query>

References:

1. Barth Roland. Selected writings: Semiotics and Poetic. . М., 1994, s. 492-562.
2. Ghurko O. Dekonstrukcija: Teksty i interpretacija. Zhak Derrida - Minsjk: Ekonompres, 2001 , 320 s.
3. Zatonskyj D. Postmodernyzm v ystorycheskom ynterj'ere // Voprosy lyteratury. - М., 1996. - Vyp.3.
4. Yghnatov V. «Lebedy y khymery na ozere v Monte-Karlo», veb-zhurnal «Evropejskaja afyssha» N02 02/02/2012, resurs dostupu – <http://afficha.info/sitepp/texte-pdf/BalletLac.pdf>

5. *«Lebedy –prostytutky v shou «Lebedynoe ozero», veb-zhurnal «Evropejskaja afysha» N9 - 16/09/2013 – resurs dostupu - <http://afficha.info/sitepp/texte-pdf/SwanLake.pdf>*
6. *Lyotar Zh. Sostojanye postmoderna. Ynstytut eksperymentalnoj socyologhyy", M. "ALETEJJa", 1998. 160 s.*
7. *Lotman Ju. Kuljtura y vzryv. - M., 1986*
8. *Manjkovsjka N. B., Paryzh zi zmijamy (Vvedennja v estetyku postmodernizmu) - M., 1995*
9. *Pavy P. - Slovarj teatra –M., 1991, «Proghress», s. 504.*
10. *Sorokyna Y. «Lebedynoe ozero» Metiju Bourna v teatre Archymboljdy,- resurs dostupu - <http://www.belcanto.ru/10112901.html>, 29.11.2010*
11. *Suryc E., «Lebedynoe ozero» 1877 ghoda, ghazeta «Boljshoj teatr», № 8, nojabrj - dekabrj 2002gh.*
12. *Oxford Dictionary, / M.: DirectMedia Publishinh, Vesj Myr, 2005. - 6240 str. [electronic version], <http://lex.biblioclub.ru/index.php?page=dicts&query>*

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

РОСІЙСЬКИЙ ЧЕРВОНИЙ ХРЕСТ ТА МЕДИКО-СОЦІАЛЬНА
РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

доктор історичних наук, Ореховський В. О. 5

КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ ГЕНДЕРНОЙ ПОЛИТИКИ
СОДРУЖЕСТВА НАЦИЙ В КОНЦЕ XX - НАЧАЛЕ XXI ВЕКОВ

кандидат исторических наук, Корнеева Е. В. 29

ПОЛІТИЧНИЙ ЛОБІЗМ ЯК ПРАКТИКА І ЧИННИК РОЗВИТКУ
СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Годний С. П. 39

РОЗДІЛ ІІ. ПИТАННЯ ПРАВОВИХ НАУК

ЮРИСДИКЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ

Волков О. О. 49

ПРОЦЕСИ УНІФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА
У СФЕРІ НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ЇЇ ОСНОВНІ
РЕЗУЛЬТАТИ

Трощенко І. О. 56

РОЗДІЛ ІІІ. ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ У РОМАНІ ТАРТТ Д. «ЩИГОЛЬ»
кандидат філологічних наук, Козій О. Б. 76

ПРАГМАТИКА МАРКЕРА ДИСКУРСА КАТ В
ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ЭКВИВАЛЕНТАХ ЕГО ПЕРЕВОДА В
БИБЛИИ
PhD, Фурко П. Б., Вавринчик Р. Я. 88

РОЗДІЛ ІV. ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ТА МИСТЕЦТВА

СОЦІАЛЬНИЙ ФІЛОГЕНЕЗ У ПРИЗМІ НАУКОВИХ ІДЕЙ
ТРАНСГУМАНІЗМУ
кандидат психологічних наук, Кириченко В. В., Дончев Ф. А. 100

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ «ЛЕБЕДИНОГО ОЗЕРА» ЧАЙКОВСЬКОГО –
ІВАНОВА – ПЕТІПА В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ
Коростельова М. Д. 109

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ПАРАДИГМА ПІЗНАННЯ: ГУМАНІТАРНІ ПИТАННЯ»
SCIENTIFIC JOURNAL
«PARADIGM OF KNOWLEDGE: HUMANITARIAN ISSUES»

Підписано до друку 31.12.2015
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: paradred@gmail.com

